

PERSIAN MATRICULATION COURSE

میتھریکولیشن فارسی کورس

مجوزہ سندھیت الہ آباد یونیورسٹی

بتصحیح و تصحیح

از

میزر محمد اسماعیل خان بی۔ اے

پروفیسر عربی و فارسی کالج الہ آباد

ادطف

لہ رام دیال گرو الاپیشرو بک سیلر الہ آباد

نیشنل پبلشرز الہ آباد

M.A.LIBRARY, A.M.U.



PE7245

فهرست انتخابات

انتخاب از	نشر	صفحه
۱- سوانح عمری شیخ علی حزین	" " " " " "	۱
۲- رقعات عالمگیری	" " " " " "	۲۵
۳- آئین اکبری	" " " " " "	۳۳
۴- سفرنامه شاه فیچاه سلطان ناصرالدین	" " " " " "	۵۱
۵- اخلاق ناصری	" " " " " "	۸۲

منظم

۱- کلیات سعدی	" " " " " "	۱
۲- سکندرنامه نظامی	" " " " " "	۱۵
۳- شاهنامه فردوسی	" " " " " "	۳۶
۴- قصائد ظهیر قاریابی	" " " " " "	۵۹
۵- قصائد قاضی	" " " " " "	۷۱
۶- دیوان حافظ	" " " " " "	۷۹
۷- دیوان صائب	" " " " " "	۸۴
۸- رباعیات عمر خیام	" " " " " "	۹۳

بسم الله الرحمن الرحيم

سوانح عمری شیخ علی حنین محرم

یار آنسے زبان کو کہ شنائے تو کنیم توصیف کمال کبریاے تو کنیم
چیز ہے بساط مائیتان نیست جائے کہ تو دادہ فداے تو کنیم

چون الشان را سہن شد و گزین سرمایہ در کار گاہ آفرینش تحصیل عہدست
و ازین است کہ گریستہ از دشمنان و قدر وقت شناسان بتدوین کتب تواریخ و تحریر
احوال بدو نمیک پروا خستہ بر رخ از روزگار خود را دران کار بی پایان برده اند و بالجلہ
تصحیح سیر و اخبار را نسبت بطبقات انام علی اختلاف مراتبم فوائد بسیار است و چون این گشتہ
عملاً مستقیم یافتہ کہ وہ بختم حقیقت ملاحظہ احوال خود نمود سر گذشتہ ایام گذشتہ را برائے
نگذردگان خالی از فائدہ عبرت نہ دید و در نقل احوال دیگران بسا باشد کہ ناقلاً را بنابر
سبب تخیل و اشتباہ افتد۔ اما در شرح احوال خویش مجال آن نیست۔ خواست کہ ہذا کہ
شمہ از حالات و واقعات خود کہ درین عجالہ بخاطر ماندہ پردازد و دوران رعایت ایجاز و
اختصار نماید تا طول مقال و آرائش عبارت مورث مال خرد و پردہ بان نگردد۔ و دوستان
یادگارے و آئینہ گان را تذکارے باشد۔ بامول از ناظران کرام آنکہ بتطر شفقت و رحم
نگزند و بطلب مغفرت این محروم کو سے سعادت را مساعدت فرمایند۔

نفسه و انما استمد بواهب لمواهب محمد الموعود علي بن ابي طالب بن عبد المدين علي بن عطار الله

بن اسماعیل بن سحی بن نورالدین محمد بن شهاب الدین علی بن علی بن یعقوب بن
عبد الواحد بن شمس الدین محمد بن احمد بن محمد بن جمال الدین علی بن شیخ الاجل قدس سره
تاج الدین ابراهیم المعروف بزاهد الجیلانی قدس الله روحه وحمه وشمه لی بالحنسی از اجداد
این فقیر شیخ شهاب الدین علی علیه السلام است که موطن و مدفن شیخ است گزاشته بدار
لابجان که احسن بلاد گیلانست سکنی نمود و از آن زمان بانه لایجان موطن اجداد گردید
و جد فقیر شیخ علی بن عطار الله از معارف علمای زمان خود بود. خان احمد خان باوشا
گیلان نظر باستعداد او دے که داشته در عظیم او مبالغه نمود و بعضی مراتب علمیه را از ایشان
استفاده نمود. در دار السلطنت قزوین که صحبت شیخ جلیل بهاء الدین محمد آملی علیه الرحمه
رسیده موانست تمام با هم داشتند. چنانکه در شرح حدیث معراج که از تحقیقات
عالیه ایشان است بقبریه در فواتح آن ذکر صحبت خود با شیخ علیه الرحمه نمود و از
مصنفات ایشان است شرح فارسی بر کلیات قانون که با التماس خان احمد خان
نوشته و رساله اثبات واجب که مقدار دانش او از آن معام تواند شد و رساله
جدرا صمیم و این هر دو نسخه بخط ایشان در کتابخانه والی علامه طباطبائی تراه بنظر فقیر رسیده و حاضر
مبسوطه بر فصوص فارابی و غیره تا کمال علوم در خدمت سید المحققین امیر فخر الدین سماکی
استرآبادی نموده و در تفتن شعر رغبت داشته و مدت تخلص ایشان است و الحق سمنان

عاشقانه اش در کیفیت جُوس باغیت بے نظیر افتاده۔ دیوان قمریہ دو ہزار بیت

بظہر سیدہ ازان جملہ است غزل

خوبست محبت اثرے داشتہ باشد معشوق ز عاشق خبرے داشتہ باشد

دل رفت بالشدہ عشق و نیاید می آمد اگر بال و پرے داشتہ باشد

مردیم بکین تابوت و سیارہ شمر دیم آيا شب هجران سحرے داشتہ باشد

ولہ

دل را بطاق ابروے جانانہ سقویم قندیل کعبہ را بضم خانہ سقویم

وحدت چہ حالت است کہ خوابت نمیدرد ما خود نفس گرفتار افسانہ سقویم

ولد ایشان متخصر شیخ عبد اللہ بود۔ کسب فنون علم از والد خود نموده بقوے و انقطاع از

دنیا انصاف داشتہ آنچہ از وجہ معاش و ملاک موردنی حاصل آمد بے لقیلیۃ قناعت

نمودے و باقی را صرف دوستان و محتاجان کردے۔ سہ سپہر از ایشان مخلف شدہ شیخ

عطار اللہ و شیخ ابو طالب و شیخ ابراہیم شیخ عطار اللہ کہ ولد اکبر بود در فقہ و حدیث علم علمائے

آن دیار و در زہد و کثرت عبادت و در بڑعالی داشت دین کمال و در گذشتہ و اولاد

از و خانہ شیخ ابراہیم کہ کمترین برادران بود از مستعدان روزگار بجاو قناعت و ذکا انصاف

داشت۔ مراتب متداولہ علیہ الکتاب نموده سرآمد اقران گردید و بہفت

قلم نہایت نیکو نوشتہ و خط استادان را چنان نتیجہ کردے کہ تمیز در میانہ دشوار شد بے مصحف مجید

و صحیفہ کاملہ ترجمہ با تمام رسانیدہ بہت والد مرحوم باصفہان فرستادہ بود و در ذرا فقیر

شفقت نموده بودند - خوش نوایشان مشهور صفهان از دید آن بهرامی بردند و در
ترسل و انعامات تمام داشت - مثنیات ایشان در سفائن مستعدان مسطور و
مشهور است و در شعر و محاسن و در دست داشت و احیاناً بگفتن میل نمود و این چند
از ایشان است :-

رباعی

باده خون جگر است ز مینا مطلب گوهر از چشم تریاست نه دریا مطلب
پے لیلی توان گشت چو مجنون دروشت آنچه در سینه توان یافت ز صحرای مطلب

ولہ

در گلشن و ہر محرم راز نبود در بزم زمانہ نغمہ پرداز نبود
تنہا توان ز فرمہ پرداز کرد بتقیم زبان کسے ہم آواز نبود
فقیر و صغیر سن کہ در خدمت والد بلا ہجان رسیدم سعادت ملاقات آن عم عالی مقدار
در یافتہم حاکمہ در محاسن صفات حسن اخلاق و شگفتگی مجلس آرائی تا امر در مشاہیر بہتر
دیدہ ام - وہ سال پیش از والد علامہ در لہاجان بر حمت اتیردی چہ دست - کہ بہتر
مسمی بشیخ سعید و دو صبیہ از ایشان ماندہ بود - پس ہم پس از چند سہ در اعلیٰ شہاب
در گذشت :-

مجل احوال والد مرحوم

پدرین ابوالد مرحوم در سن بہت سالی بعد از تحصیل بسیار سے از مطالب طویرہ بہرہ آموختہ

فاضل ملاحن شیخ الاسلام گیلانی لبثوق اور اک صحبت فضلا سے عراق باصفهان آمد
 در مدین استاد العلماء آقا حسین خوانساری علیہ الرحمۃ کہ سائر فضائل و مناقبش از غایت
 اشتهار بے نیاز از اظہار است با استفادہ مشغول شدند و فنون ریاضیہ را در خدمت
 بطلمیوس زمان علما می مولانا محمد رفیع کہ بر قیاس تیرہ می مشہور است تکمیل نمودہ چنان
 استغراقی در مطالعہ و مباحثہ یافتند کہ محصلین را کمتر میسر آمدہ باشد و آخر عمر بر بیان
 منہاج بود۔ چہاے کثیرہ از اصحاب تحصیل بہرکت تربیت ایشان بمراتب عالیہ رسیدند
 و در کتابخانہ ایشان کہ زیادہ از پنہزار مجلد بود ہیچ کتاب علمی بنظر در نیامد کہ از اول تا آخر
 تصحیح ایشان در نیامدہ باشد و اکثر محشی بخط ایشان بود و قریب ہفتاد مجلد را کہ از ان
 جملہ تفسیر بیضاوی و قاموس اللغہ و شرح لمعہ و تمام تہذیب حدیث و امثال و الک بود
 بقلم خود کتابت نمودہ بود۔ میفرمود کہ من مکرر در شمار روزے یک ہزار بیت و زیادہ
 نوشتہ ام خط بغایت زیبا و واضح داشتند۔ از ایشان شنیدہ ام کہ میفرمودند والدہم و
 حیات بود کہ باصفہان آمد و باین سبب کہ مبادا الوطن اختیار کنم زیادہ بروا تم قدر و مقدار
 ضروریہ بہت من نمیفرستادند و از اہم در عرض سال بچند دفعہ میرسانیدند۔ لہذا آلتھم
 کہ منجو اتم پاسے اقبیاع کتاب زر مقدور نبود۔ بسیاریرا خود می نوشتم۔ بعد از چندیکہ
 رحلت کرد اندیشہ معاودت بلا ہجان از خاطر محو شد۔

بالجملہ در اصفہان مکاسے خریدہ بر عمارتش افزودند و عازم سفر حجاز شدہ از راد
 شام بطوائف بیت اللہ الحرام مشرف شدہ بغداد باز گشتند و چندے در مشاہدہ تبرکہ عراق

بسریر وہ باثر یا صفہاں مزار جنت نمودند و از اہالی آنجا حاجی عنایت اللہ صفہانی را کہ از اقلیہ و اخیر بود با ایشان موافقت پیدا آمد و صبیہ خود را با ایشان تزویج نمود۔ اولاد مختصر و در چاراپہر بود۔ مولو و تختین این بمقدار است و سہ برادر دیگر۔ یکے در کودکی و دو در عقودان شباب در گذشتند۔

چکلا اگر در محاسن صفات و اخلاق کاملہ و علو ہمت و فطرت و قوت ایمان کمال فضل و دانش آن علامہ مخیر خوض رو و سخن بدرازی کشند و بسا باشند کہ محل بر مبالغہ و حسن اخلاق این خاکسار کنند۔ بیچ فن از فنون علوم نبود کہ مہارتش بکمال نیاشد و با این حال ہرگز مہیبات با علم چنانکہ رسم علم است نداشتے و بادستے کسے از اہل تحصیل و فرومایگان مہاجرانہ سلوک کردے و با اینکہ طول عمر بمباحثہ و افتادہ گذرانندے از جدل بقاء محترز بودے و این شیوہ را مکر وہ داشتے کہ بیچ یک از افاضل را بحسن تقریر و شگفتہ طبعی ایشان ندیدہ ام۔ علو نقل چنانکہ در نظر ہوش و نیاز اقدار کف خاکے نبود۔ ہرگز ہمت بتحصین مال و جاہ و دنیوی کہ اوسے تملینا و را با نذک بسا محبہ و جہاں اہل عیسر بود و گماشتے بے دو طبع اندیشہ فقر و فنی و تن آسانی نداشت۔ بار ہا شنیدہ ام کہ میفرمود لقمہ ننان طلاے کہ رازق عبادت است ساختہ مارا کافیت و داعی بخصیص دنیا اگر پرورش و گیلان و اثبات بخیر و جوانمندان است۔ فی ثلث نفس مودتہ میسر نیست و نزد من سہر خا و تہا قطع نظر کردن و دانداشت آن چیز است کہ در دستہاے مردم است ہرگز مہادرت باشتائی۔

ارباب دہل نکر دے و با جمعی از ائمہ و اکابر و اخیان کہ اخلاص داشتند و نہایت

آداب عامی میداشتند بزرگانه سلوک نمودند عبادت و عیش و شایان بود که در عرض بیست و پنج سال که با ایشان بسر برده ام هرگز فعلی که در شرع مکروه باشد از ایشان ندیده ام و بعد از نیم شب در هیچ حال چه در صحت و چه در مرض ادرا بر بستر استراحت نیافته ام - شش هفت سال پیش از فوت عزلت و خلوت بر مزاجش غالب آمده ترک مباحثه و معاشرت نمود و اصلاً پیرامون انتظام امور معاش اهل خانه نمی گردید و این فقیر را در آن باب مختار ساخته گاه بمطالعه مشغول می شد و بیشتر اوقات گریان بود و اکثر لیالی را بعبادت احیای می نمود سخن با کسی زیاد بر ضرورت نگفت و سخن گفتن کسی را هم خوش نداشت تا آنکه در سال هزار و یکصد و بیست و هفت هجری در سن شصت و نه سالگی امراض شدت کرد و ضعف استواری شد - صیاحی که چاشنگاه آن رحلت کرد و مرا طلبید و سفارش باز ماندگان و میکوکاری با ایشان نمود پس فرمود چنانکه مرا خوشنود و شتی خدا از تو خوشنود باد و وصیت من بتو اینست که هر چند اوصیای و تیار ابر و فوق مرا می بینی و زمانه ناسازگار افتد باید که بذلت رضاندی و طبیعت و نیاله روی اختیار کنی چه عمر قلیل قابل آن نیست و در هفتاد و یک سال اگر توانی زیاده توقف کن که شاید از آنجا که باقی ماند و این سخن را فقیر در نیاقم تا بعد از چند سال که فتنه و شرابی هفتاد و یک سالگی پس فرمود و لیالی ایامی که بهر عجز دست و پا و میسر آید ما را فراموش کردن بعد از ساعتی چند بعالم بقا ارتحال فرمودند - در فن ایشان در مقابر مشهوره بخار با یار کن الدین در جنب تربت عارف ربانی مولانا حسن و انشمه و گایانج است

انافض الدتعالی علیہ شایب الرحمة والغفران واسکنہ فی فیروالیس الجنان چندیست
از مرثیہ کہ در فوت آن عالی مقام قلم آمدہ بود ثبت افتاد :-

مرثیہ

سپہ از نگر اے صاف حقیقت بے صفا گشتہ	نیمانہ بسر کیفیت میناے خالی را
کشدی تاز من دست نوازش اے چمن پیر	مثل چون بید مجنون گشتہ ام آشفہ خالی را
تو دیر پیر سرفتی و من ہم در غمت پیرم	بحسرت می کنم ہر لحظہ یاد خرد سالی را
نہان العرش رفعت تا ندیدم در دل خفا	ندانستم کہ پوشد خاک سافل کوہ عالی را
گستی تاز ہم شیرازہ تالیف جسمانی	مٹائے نیست در عالم ہوید ایشالی را
بیل آہ رسائی دارم از مجبوتہ آتش	ز خاطر برودہ ام یکبارہ صر عماے خالی را

ولادت رانم

اما مجمل احوال این بمقدار ولادت در روز و شبہ بیست و نهم شہر ربیع الآخر بسال نہار
و یکصد و سہ ہجریہ در دار السلطنت اصفہان اتفاق افتادہ و مہنوز چیزے از احوال بام
رضاع بیا و مانده - چون چہار سال از عمر برآمد والد مرحوم اشارت بتعلیم نمودہ در ان
ادان مولانا سہ اعظم ملا شاہ محمد شیرازی علیہ الرحمۃ کہ از اعلام روزگار بود و اردو و فہم
شدہ و روزے کہ در منزل والد علامہ مہمان بود فقیر را بخدمت ایشان براسے شروع
تعلیم از روئے تمین حاضر نمودند - مولانا سہ ندبور علیہ السلام الدین آیات را سہ لوفت
تلقین فرمودہ بت اشرف لی صد ری و یسر لی امری و اعلل عقدہ من لسانی لفقہوا

قولی و فاتحه خواند و نوازش فرمود. در دو سال سواد خوانی و خطی میسر آمد و شوق مفرط
 به تحصیل حاصل شده بیچ شغل نژد من مرغوب تر از خواندن و نوشتن نبود و کتب فارسی
 بسیار از نظم و شعر خواندم. بر مسائل صرف و نحو و فقه مشغول ساختند و بزودی فرا گرفتیم. رساله
 چند از منطق تعلیم کردند. مرایان فن زیاده شوق پیدا آمد و درست اخذ کردم. استاد س که
 د شتم از دو کاوش شوق من تعجب نینمود و تخمین میفرمود و شوق افزونی میگرفت چون طبیعت مؤثر
 بود از شعر لذت عظیم مییافتیم و گفتن میل میشد و مدتی مخفی بود. چون استاد مطلع شد مرایان
 منع نمود و والد مرحوم نیز مبالغه در ترک آن داشتند و مرا صرف طبیعت یکبار از آن مکن
 بنویز چیرگی دار و خاطر میشد میوشتم و پنهان میداشتم و در سن بیست سالگی والد مرحوم مرا اشارت
 بتجوید قرأت قرآن نمود و در خدمت مولانا ملک حسین قاری اصفهانی که از صلحا سنے زمان در آن
 فن از اقرآن ممتاز بود تا دو سال قرأت نمود و چند رساله در آن علم خواندم و از آن فراغ حاصل
 آمده حسن قرأت من مرغوب اسماع شید پس الد علامه از فراط شفا تھے کہ داشت خود تعلیم من پروا
 شرح جامی بر کافیہ و شرح نظام بر شافیہ و تہذیب و شرح ایساغوجی و شرح شمسیہ و شرح مطالع
 و منطق و شرح ہدایہ و حکمت العین باجواشی و مختصر الخیص و تمام مطوائ فی اللیب و جعفریہ و مختصر نافعہ از
 و شرائع الاحکام و رفقہ و من لا یحضر الفقیہ در حدیث و معالم اصول چند نسخہ دیگر در خدمت ایشان
 خواندم و ہم در غمر سن والد مرحوم مرا بخدمت عارف حقائق و معارف خلیل اللہ طالقانی قدس اللہ
 روحہ کہ در آن وقت از عزلت گزیدگان آندیار بود و برودہ خواہش تربیت و ارشاد نمود. قریب
 بہ سال بخدمت او میرسیدیم. اگرچہ کتابے بخصوص در خدمت او خواندہ ام لیکن ہر روز در مطالعہ

و مثلاً برکات خدے بخط خود نوشتہ میداد و آنرا تعلیم میفرمود و مرا معلوم نبود کہ آن عبارت از چه مقام است
و در صلاح و تزکیہ نفس شوم چند ان التفات و مبالغہ می نمود کہ زبان از بیان آن عاجز و قاصر
و دل از ادائے شکر آن ایادی و حقوق آن عارف کامل عاجز است الحق اگر قصور استعداد من
نبودے ہر آئینہ برکات تربیت و انقاس آن بزرگوار بقا میکہ با بایت رسانیدے۔

و سے از اکابر مشائخ عارفین و جامع علوم ظاہر و باطن بود۔ اگر خواہم کہ شہدۂ ازجالات و
کرامات و مجاہدات و ضبط اوقات و طور معاش آنعالی مقام را شرح دہم کتابے شود۔ بالجملہ
چون طبع او موزون و احیاناً بگفتن شہر رغبت مینمود و مطلع بہیل من لہجن بود از ان چند ان
منع و زجر نمی فرمود بلکہ گلے امر بخواندن چیزیکہ گفتہ بودم میکرد و تخلص بلفظ حسین از زبان
گوہر بار اوست۔ این رباعی از اشعار آن قدوہ کرام ثبت افتادہ ۱۔

رباعی

اے شوخ بیا در دل درویش نشین
کان نکی بر جگر ریش نشین
در ہجر تو دامنم گلستان شدہ است
یک دم بکنار کشتہ خویش نشین

و در ہمان ادن او بر حمت حق پیوست *

پس از ان والد علامہ سفارش تعلیم و تربیت فقیر بفاضل عارف شیخ بہاء الدین گیلانی
کہ از تلامذہ سیدالحکام میر قوام الدین علیہ الرحمۃ و از گوشہ نشینان و جامع فضائل صوری و معنی
بود و چونچندے در خدمت او تحصیل نمودہ قدرے از کتاب احیاء العلوم و رسائل اصطلاح
و شرح چغینی خواندم و والد مرحوم مرا اشارت بمطالعہ کتب اخلاق می فرمود و مجھے از متبذیان

اہل تحصیل ہر روز حاضر شدے۔ قدرے اوقات صرف مباحثہ ایشان نمودہ انچہ را اخذ کرد
 بودم با ایشان می گفتم حق تعالیٰ لبرکت و وسعت اوقات من کراست فرمودہ بود۔ باوجود
 اشغال کثیرہ فرصت تنگی نمی نمود و شوق مطالعہ و مباحثہ چنان مرا بقرار داشت کہ اتفاقات
 بلذات نداشتم۔ از کثرت بیداری من والدین را ترحم آمدہ مرا نصیحت و التماس با ستراحت
 می کردند و سودے نداشتم و انچہ را بدرس نمی خواندم بمطالعہ اخذ نمودہ مواضع مشککہ را از والد
 سوال میکردم و آن مقدار از کتب مختلفہ و فنون مختلفہ کہ در اندک مدتی بمطالعہ من در آمد
 مگر قلیلہ از علمای متبع را میسر آمدہ باشند و با اینحال بختی موفورہ بطاعات و عبادات بود و لذتے
 عجیب از ان می یافتم لیالی و ایام جمعہ و اوقات متبرکہ را مصروف با حیا و موظیبت با ذکر و دعوات
 مانورہ می نمودم بسیارے از نوافل و سنن علیہ ضائع نمی شد و دل را طرہ رفقت و صفای سینہ را
 انشراحے بود و ذکر آن احوال چنانکہ بود نتوانم کرد۔ انچہ گفتم از مقولہ ذکر النعم من بضائع السموات
 افسوس چہ داشتم کہ کاریاں در ماندگی و دل مردگی و افسردگی کہ اکنون کشیدہ خوابد کشیدہ و کام
 بلذات خو گرفته را باید با این بہہ تلخی و زہر جانگداز ناکامی ساخت حسرت بے پایان و غم
 جان گزاین است کہ درین یکد و نفسی کہ باقی مانده باشد دیگر امید بہود و اہتر از نفع مقتضود

بیت

کو فصل بہاری کہ ز سہ کام بر آیم چون شاخ گل از خرقة خود جام بر آیم
 صدق امیر المؤمنین علیہ السلام حیث قال احذوا فرار النعم فما کل شار و بمر و دود

فرو

آسایش است آنچه بخاطر نیرسد آن روزگار نیست که این آرزو کنم
 و هم دران اوان از برکت تقوی و ورع که مراد و ق شده بود و مسائل فروعیه علمیه
 که مواضع خلاف فقها بود اضطراب و حیرت روی داد - خاطر مطمئن به فتاوی فقها و
 معمول بین الناس نمی شد و دران باب خوشی عظیم کردم و احادیث را اصل و ماخذ دانسته
 بسیار از کتاب تهذیب الاحکام شیخ طوسی در مدرسه معتد الزمان آقا بادی خلف مولانا
 محمد صالح مازندرانی علیه الرحمته استفاده نمودم و نظر در رجال حدیث و اسناد آن کردم و در جوع
 بکتب استدلالیه فقها و تشخیص استنباط ایشان نمودم و برکت فروعیه حدیث که ششم دوران
 باب جهده موفق گردم تا آنکه در مسائلی که مرا محتاج الیه و معمول به بود بقدر وسع اطمینان
 حاصل آمد و از تقلید محض حاصه با تخالف ار او عدم عصمت احدی از منصفیان که محض اقدام
 اوست و موقف حیرت فی الجمله ربانی حاصل شد و دوران او ان بعد از نیم شب که والد مرحوم
 بر نیاستند پیش از آنکه بخواغل مشغول شوند تفسیر صافی را که از مصنفات مولانا فاضل میرور
 مولانا محمد محسن کاشانی است نزد ایشان قرأت کرده با تمام رسانیدم .
 با کثرت مشاغل تحصیل و وظائف مرا شوقی موفوری به صحبت مستعدان و موزونان بود
 و با جماعته ازین طائفه محتاط بودم - روزی در منزل والد علامه مجتبی از مستعدان
 منعقد بود - مرا هم دران مجلس طلبیدند و از هر جا سخنان در میان بود - یکم از حاضران
 این بیت ملاحتشم کاشی را بخواند :-

بیت

اے قامت بخت قدان در کند تو رعنائی آفریده قد بلند تو
 و بعضی از قصائد تحسین بلیغ نمودند۔ والد مرحوم فرمود کہ دیوان بخشیم کاشی بنظر من در آمدہ۔
 استاد است اما کلامش سبے نکات و آن مقدار حلاوت کہ تدارک یہے نکلی کنند اردو بانگایہ نکات
 سخن شاید کہ گلو سوز تر باشد۔ از حلاوت چنانکہ از بہین مطلع بلند اینمغنی مستبطل تواند شد
 و دیگر تینا مصرع اخیر درست افتادہ۔ مصرع اول لطیف مانوس نمی شود و چہ قامت را در کند افتاد
 گفتن با سلیقہ راست نیست۔ اگر لفظ قامت نبودے و گفتے کہ اے بلند قدان در کند تو
 این کلام پسندیدہ بودے۔ حاضران تصدیق نمودند۔ پس متوجہ بن شدہ فرمود میدانم کہ بہتر
 از شاعری باز نماندہ۔ اگر توانی درین غزل بیتے بگو۔ بہان خط مرا مطلعے بخاطر رسید و چون نظرش
 باز بن افتاد دانست کہ بخاطر مزہ رسیدہ فرمود کہ اگر گفتہ بخوان و حجاب مکن۔ این مطلع
 بخواندم۔ مطلع

صید از حرم کشد خم جہد بلند تو فریاد از تظاول مشکین کہستد تو
 حاضران از جادو آمدند و آفرینہا گفتند۔ تا ایشان در تحسین بودند مرا بیت دیگر بخاطر رسید و برخواندم

بیت

شد رشک طویر ز آمدنت کوے عاشقان بنشین کہ باو خروہ جاننا سپند تو
 درین مرتبہ والد علامہ نیز از جادو آمد و تحسین کردہ فرمود کہ آنچہ می گفتیم تک در شعر ملا بخشیم نیست
 درین بہت بیت دیگر بخواندم۔

مشکل شده است کار دل از عشق و خوشی بمیت شاید رسد بخاطر مشکل پسند تو
 و همچنین در آنکه تامل بیت دیگر میگفتم تا غزل تمام خواندم مختصراً گفته که این طرز شعر بدیهه
 سال گفتن مقفود و کس نیست و والد فرمود که الحال ترا اجازت شعر گفتن و ادام امانه آن مقدار که
 وقت ضائع کنی قلم را سته که در سر کار داشت براسه نوشتن غزل مرا انعام فرموده -
 و در همان اوان مرا عادت سخت رسید و فرست در احوال پیدا آمد به خوش بهار و خرمی روز
 گار بود - با جمعی یاران خود به صحرای ققم واسپ تا ختم - اسب درویدن به قباد و استخوان بهت
 راست من کوفته شد و تا یک سال با صلاح نیامد استادان هر گونه معالجه کار کردند و رنج صعب
 کشیدم و پس از چند یکدیگر و بیج تسکین یافته بود همچنان بکار و بار گردن بود و چون خود به نوشتن
 دایم قلم بهت چپ گرفته مسوده میکردم و در آن مصیبت شعر بسیار گفته ام از جمله شغری ساقی نامه
 است که افتتاح آن اینست :-

اشعار

خدا یا تویی آ که از راز و بس بهشت از تو دارند پاکان هوس
 من وستی و کج منی بازادیم خطا پیمانه
 تخمینا بکنار بیت است بغایت بنجیده و به متانت گفته شده تا آنکه حق تعالی از ان در دوالم
 صحت بخشید و پراگندگی جمعیت گراییده

اکنون ذکر برخی از افاضل و معارف که در صغر سن به هفتمان ملاقات ایشان نموده ام
 بقیه آید - از اینها فاضل مرحوم مولانا محمد باقر مجلسی صفهائی است که شیخ الاسلام و از مشاهیر محدثین
 و فقهای نامی بود - مولانا صفه مشهوره دارد - سه یا چهار نویسه دارد و دیده ام - در بقیه یاد

دو سالگی در هزار و صد و دوهجری درگذشت و یک عمره السادات میرزا علاء الدین محمد معروف
 بگلستانه است۔ از افاضل و اقبای بود۔ با والد مرحوم اختصاص تمام داشت۔ لعبادت و اقاؤ
 بسری برد۔ بر کتب متداوله شرعیہ تعلیقات دارد و روزگارے با سودگی و عزت داشت۔
 در جهان اوان او نیز درگذشت و اولادش بنما حسب دیوانی آسوده شدند و ایستادگان از ان
 عزت و احترام نماند۔ دیگر فاضل میر و شیخ جعفر قاضی است۔ و سب از مشایخ بلد فکرة و انما
 تلامذہ استاد العلماء آقا حسین خوانساریست و جامع فنون علوم بود در مدرس او جمعی کثیر از
 افاضل استفادہ می کردند و روزگارے بفرست داشت۔ بمقصد شیخ الاسلام سید دان
 شغل خطیر را برنج ستوده تقدیم کرد و از نو فرمهارت که در امور ملکی و قوانین معاشرت داشت
 بوزارت اعظم تید یافت۔ بعض امرای سلطانی که در پائین آن منصب بزرگ بودند شکست
 کار او کوشیدند و بادشاه را از ان درگذرانیدند و در سن کنولیت درگذشت۔
 دیگر میج الزمان اخوند مسیحائی کاشانی است۔ بزرگو فضل و کمال آراسته تلمیذ و داماد مرحوم
 آقا حسین خوانساریست۔ بغایت ستوده خصائل و خوش صحبت بود و شعر بسیارے گفته
 و منشآت نفیسه دارد۔ صاحب تخلص داشت۔ این چند بیت ازوست۔

پیوند الفت تو چو تار نظاره است تا چشم سینی بهم این رشته پاره است
 بلبل بگل نشان دہد از رنگ و بوے تو پروانه با چراغ کف جست و جوست تو
 تا با شدم بہانہ از بہر بازگشت دل را بجا گذاشته رفتم کجوست تو
 در اصفهان با فادہ مشغول بود۔ دیگر مولاناے معذور حاجی ابوتراب است۔ و سب از صلی

وہر و مصاحبان مولانا محمد باقر بود۔ بانفادہ فقہ و حدیث مشغول و اتقوانش در شریعات
مقتدر علیہ و روزگارے آسائش داشت۔ در سال فوت مولانا محمد باقر در گذشت۔ فقیر
چند نوبت اور ادیدہ ام۔ پسرش حاجی ابوطالب نیز از محدثین بود۔ بعد از پدربچہ سال
در گذشت بد

دیگر فاضل عالی شان آقا قاضی الدین محمد بہت۔ خلف علامہ نخریر آقا حسین خوانساری و
از او کیاے علما ربوہ طبعے بغایت دقیق و فکرے عالی داشت۔ در خدمت بسیارے
از فضلا مستفید شد۔ و جوانی در گذشت۔ فقیر در منزل والد بخدمت اور رسید۔ دیگر فاضل
عارف میرزا باقر قاضی زاده است۔ از دانشمندان روزگار و صاحب طبعان بود چون
سکنی در محلی عباس آباد اصفهان داشت بقاضی زادہ عباس معروف۔ در اکثر علوم ماہر و
بانفادہ مشغول اوقات متتظم داشت بادل مرحوم مرلوب بود تا رحلت نمود و طبعش بگفتن شعر
رغبت نمودے از دستے

فصل گل و موسم بہار بہت گلزار برنگ و بوے یار بہت
بے تو شب ماہ تیرہ روزان چون چشم سفید گشتہ تار بہت

دیگر مولانا مرحوم شمس الدین محمد بہت۔ خلف فاضل مجتہد مولانا محمد سعید گیلانی۔ وے از
اچلے مستعدان و جامع کمالات صوری و معنوی بود۔ بعد از تحصیل بسیارے از فنون علمیہ
ذوق سلوک و ریاضات برد غالب شد و طرفہ شورے و استغراقے دے را گرفت۔
ترک علوم ظاہریہ نمودہ بجای عبد القادر عاقل شق آبادی اصفہانی کہ خود را از مشائخ زمان

میدانست و مریدان داشت نسبت ارادت و رست کرده در حیات والد خود
 و عنفو ان شباب در گذشت و پس از مدتی والدش که از اعظم علما بود رحلت نمود و والد فقیر
 ایشانرا مودتے قدیم بود۔ پسر دیگر مولانا محمد سعید مزبور آقا محمدیست که از دشمنان ان دور ریاضت
 ہمارے بکمال اشد رشیدہ می شود کہ تا حال در حیات در صفیان سکنی نموده۔ دیگر جامع الکالات
 مولانا حاجی محمد گیلانی است۔ وے از مشاہیر طلبہ و بغایت ستودہ خصال بود۔ در اصفهان بطن
 اختیار کرد و در خدمت مجتہد مرحوم مولانا محمد باقر خراسانی کہ از اعظم علما بود تحصیل نموده بود
 و در شعر سلیقہ داشت۔ اشعارش مشہور است۔ در ہر ماہ یکد و نوبت بمنزل الدامہ چند روز توقف
 می نمود۔ الحق بغایت پرہیزگار و متہور بود۔ در اصفهان رحلت کرد۔ این چند بیت از اشعار او
 از گداز شمع باشد شعلہ را پایستگی می کند از پہلوئے معلوم ظلم زندگی
 نے بکار خویش آیم نے بکار دیگرے چون چرخ روز میسوزد مرا این زندگی
 دل روشن بتقریب ہوس عشق آشنا گردد اگر خواہد کہ آب تش شود اول ہو اگر د
 چنین گر خواہش بیکان تیرا دست جانم را پس او مردن غبارم سنگ سنگ آہن با گرد
 صبحدم در پائے خم آمد مرا عینا بسنگ در چنین وقتے نیاید بیکس را پای بسنگ
 در اصفهان آن ہمدار از افاضل اعیان بود کہ اگر استیفا سے اسامی ایشان

شود بطول انجامد و الحق بان جامعیت امر اعظمی در تصور عالم نتوان یافت۔

دِيَارُهَا حَلَّ الشَّيْبَانِ تَمِيمِي
 وَأَوَّلُ أَرْضِي مَشَى جِلْدِي نُرُكِي

ہوئے بان اعتماد قوت و لطافت و آہے بان گوارائی و شہرے بان شکوہ و

رقی و لطافت و ناز است و کثرت عمارات عالی و آثار قدیمه و جدید و انبوهی ناز نیست
 و در هیچ مسکون نشانداده اند - همانا تربیت تکمیل نفوس ابدان انسانیه از تاثیرات سرزمین است
 همیشه مناسی افاضی کار مستعدان شهرندان بوده - هر قدر در توصیف و خفا نقش جیلان کوشید
 شود و هنوز ناگفته بماند - اگر پیشتر جهان دیده آفاق گردیده بآن بلده رسیده و اقامت نموده
 عمر و فرست پاشنه بر آئینه تصویر صفیات و جهات امتیاز آن بر کل جهان آگاه گردیده حین معیشت
 در آن بر آنقدر خوشی و مسافرت و مجاورت کیان تحصیل هر کمال و نفعی میسر و آسان - اما لی آن
 ۱ از هر طیفه بفرست و دگر مردی و مردی و مروت آشنای جمهور غلغله سبله حیا و عفاف و عفت
 و لطافت و موصیات آراسته - مدار سن معابد بشمارش طول لیالی و ایام به ریاضت
 و عبادت سعادت مندان و حق طلبان محلو و برکت محدث سلاطین پیشتر دین پرور
 و آثار علما و اکابر فیض گستر و طبائع قاطبه عوامش مراسم و قوانین ستوده در و شهاب
 پسندیده منطبق و معمول و امور مکرر و همه و اعمال مذمومه بغایت نادر و مستور - حکیم
 شافعی شاعر مشهور در یکی از مثنویات خود بقدر وسع توصیف او کرده و گفته -

فرزند به از پدر صفایان	گردون پدر است و مادر ارکان
در کنگره اش فلک حصاری	محکم چون بنای دوستداری
کاندر شکم است روزگارش	بر پیچ و خم است ازان حصارش
یک کوچه در گرفته ماوای وطن	چو شرق و چو غرب را در و جای
صد وقت در دشت و بیگم	از غایت بسط آن معظم

یک خانہ طلوع باد اوست یک کوچہ شب سیاہ زاد اوست
 صدر بار بر اوج سر کشد مهر رکش جلے و گریمان بود چہر
 زان آب و مہو اتبارک اللہ کاقتانہ اوست مہان آگاہ
 فطرت گل کس مہوے خارش اور اک گیاد گشت نزار شیں
 بر در گہ این جہان حکمت یونان باشد گد اسے فطرت
 ہر کوچہ معیلے ستادہ ہر گام فلاطنے سادہ
 باز ارگیان او خرد مند ہم عقدہ کشاے دہم صد مند
 او باش محلی آفرینند اطفال شفاور آستینند
 انہار بہشت اگر چہ چاہت خلد سیت کہ نہرا و ہزار ہست

تا آنکہ از آسیب عین الکمال حادثہ ٹوڑ گار بان مصر اعظم از خرابی و ویرانی
 و پراگندگی ساکنان و رد و یا نہلے قدیم رسید آنچه رسید
 اشعار

از روے یار خیر گئے ایوان ہی ہنیم تہی و ز قد آن ہر دو تہی بخالی بکلی غلم ہنیم
 بر جہاے رطل جامے گوران بنا دند اسچے بر جہاے چنگت نامے ولی آواز زاع ہست و گز
 و مہنوز خرابی آن مصر جامع بغایت کمال رسیدہ بہترین معمورہ ہا سے غلم ہست کسے
 کہ او صناع سابقہ آن رماشا ہرہ نکر دہ باشد چون بان دیار در آید پندار و کہ چہیزے
 کاسیہ نشد و اگر طغیان نقدی و شیران غلم عالمان اندک ہستی گیر و بکتر ہستے بر آن چہیزے

باز آید و از اطراف جهان محط جمال رجال شود - عمر الله تعالی بالعدل الانصاف -
 بیانی مجله والد مرحوم را بهنوق ملاقات برادر ذوی الارحام اراده رفتن بلاهجان از
 خاطر سر بر زده مرا همراه گرفته آن صوب نهضت نمود و در هر منزل بعد از نزول ایامیات
 شیع تجرید و زبدة الأصول را در خدمت ایشان بخواندم و از افاضل اعلام که در آن سفر مرا
 ملاقات شد فاضل محقق میرزا حسن خلف بنو لانا مرحوم عبد الرزاق لایبجست - در
 دارالمؤمنین ^{فهم} که موطنش بود در سن گسولت و او اخرجیات سعادت خدمت او
 یافته ام - در علم تقوی آیهی بود - و مصنفات شریفه دار چون شمع الیقین در عقائد و دینیه جمال
 الصالحین در اعمال و رساله تقویه و غیر آن - دیگر از افاضل حاجی محمد شریف بود - بهر در آن
 بلده خدمت او رسیده ام - حاوی فنون و شریع بنایت صافی و ذوق کامل داشت
 و دیگر از افاضل سید العلماء میر محمد ابراهیم قزوینی است - جامع معقول و منقول و از اتقیا
 بود - در دار السلطنت قزوین ایشان را دیده ام - دیگر سید الافاضل میر قوام الدین تهرانی
 است - فاضله نخبه فاضله در فنون منقول و نام بود - شعر عربی و پارسی نیکو گفته و بنایت سلو
 حصال بود - هم در آن بلده ادراک صحبت او نمودم و این هر دو سید عالی شان تا
 چند سال قبل ازین در حیات بودند و در گذشتند - با بکله چون وصول بلاهجان رو داد
 در منازل قدیمه نزول و خدمت عم عالی مقدار و سایر افاضل و اعیان و مستعدان آن
 دیار رسیدم - قریب بیک سال در اینجا بسر رفت و جمعیت تمام داشتم - والد مرحوم بجا کرده و سبحانه
 مشغول بودند - در آن مجلس از مستفیدان بودم و با اشاره والد رساله خلاصه احکامات یاد

خدمت عمده مردم استفاده نمودم و گاهی بمواضع و گشتا و متنزهات آن ولایت بید و تفریح
رفته مکانهای دلکش بنظر میرسید و صحبتهای خوش و صمیمی میداد و مجموع دلایات گیلان خاصه
بلده لاهیجان در سبزی و خرمی و معموری و وفور گل و لاله و کثرت میاه و انبار و تنباک و شجار
و اشجار گرم سیری و سرد سیری در رنج مسکون و بعدیل و نظیر است عالم است جدا که مشابه
آن یافته نشود. شهرهای معتبره معموره و عمارات عالی مرتبه و قلاع متین دارد و از قدیم الایام
باز همیشه معمور و مسکن سلاطین فی شوکت بوده و اغلبا در میان پادشاه صاحب سنگاه انقسام شده
هوا و در غایت رطوبت و اعتدال دارد و حسن معیشت و تنعم خلقش بدرجه کمال و از اکثر
ممالک عالم ممتاز است. در جمیع ماکولات و اقسام ملبوسات و اصناف ضروریات آن ملک
را هیچگونه حاجت بخارج نیست و آنچه در اکثر ممالک حاصل نمیشد آنجا پیدا میشود و سهل الحصول
بیتقدروس و بے بهاست. و اکثر پیشه های آن از تراکم اشجار مجال عبور و طیور و خوش نیست و قوت
نامیه بجا نیست که یک قطعه سنگ در کوچه ها رسد و کف خاک در صحرای آن که ساده از گل و گیاه و اشجار باشد
نتوان یافت و از کثرت درختان سیخزان چون شمشاد و آناد و تلخ و اشغال آن همیشه کوه صحرای
زمردی قام است و شولاج بلاد و تصبایش با وجود از دام سوار و پیاده همیشه پر گل و گیاه و کثرت
مکانهای خوش و شکارگاهش از تعداد بیرون اقسام میسر و بیری و بخری آن از حوصله شمار افزون است
مردمش پو و روزگار و دهنر مشهور و پر پر نیز گاری غریب پروری معرفت اندیشه همیشه آن دیار مشحون
بدانشمندان و اعلام روزگار بوده. اما چون قریب بساحل بحر خزر واقع شده اغلب اینست که پس
از قریب بسبب عفونت هوا و ریاضت با کم و بیش در آن بلاد سرایت نموده جمیع تلفت میشوند

باز آید و از اطراف جهان محیط حال رجال شود - عمر الله تعالى بالعدل الانصاف -
 بیانی مجمل و الدمر حرم را بهنوق ملاقات برادر ذوی الارحام اراده فرشتن بلا بهمان از
 خاطر سر بر زده مرا همراه گرفته آن صوب نهضت نمود و در هر منزل بعد از نزول و التالیات
 شرح بخبر و زبده الاصول را در خدمت ایشان میخواندم و از افاضل اعلام که در آن سفر مرا
 ملاقات شد فاضل محقق میرزا حسن خلیف نولانا مرحوم عبدالرزاق لاهیجیست - در
 دارالمؤمنین فهم که موطنش بود در سن کمالت و او اخراجات سعادت خدمت او
 یافته ام - در علم و تقوی آیت بود و مصنفات شریفه دار چون شمع الیقین در عقائد دینی و جمال
 الصالحین در اعمال و رساله تقیه و غیر آن - دیگر از افاضل حاجی محمد شریف بود - بعد از آن
 بلده بخدمت او رسیده ام - عادی فنون و شریب بغایت صافی و دوستی کامل شد
 و دیگر از افاضل سید العلماء میر محمد ابراهیم قزوینیست - جامع معقول و منقول و از اتقیا
 بود - و در السلطنت قزوین ایشانرا دیده ام - دیگر سید الافاضل میر قوام الدین تبریزی
 است - فاضله نخبه خاصه در فنون منقول نام بود - شعر عربی و پارسی نیکو گفته و بغایت ستوده
 و حصال بود - هم در آن بلده ادراک صحبت او نمودم و این هر دو سید عالی شان تا
 چند سال قبل ازین در حیات بودند و درگذشتند - با بخل چون وصول بلا بهمان رو داد
 در منازل قدیمی نزد و خدمت عم عالی مقدار و سایر افاضل و اعیان و مستقدان آن
 دیار رسیدم - قریب یک سال در آنجا بسر رفت و مجتبی تمام داشتم - و الدمر حرم همذکره و سباحه
 مشغول بودند - در آن مجلس از مستفیدان بودم و با اشاره و الدمر سائله خلاصه احسانات یاد

خدمت عم مرحوم استفاده نمودم و گاهی بموافقت و کثافت متنتها آن ولایت بسیرتفرج
 رفته مکانهای دلکش بنظر میرسد و صحبتهای خوش ^{و خوش} میداد و مجموع ولایات گیلان خاصه
 بلده لاهیجان در سبزی و خرمی و معموری و دو نور گل و لاله و کثرت میاه و انبار و تشابک اشجار
 و اشمار گرم سیری و سرد سیری در رنج مسکون ^(بازگشت) بعدیل و نظیر است عالم است جدا که مشایبه
 آن یافته نشود. شهرهای معتبره و معموره و عمارات عالی ^{و عالی} عظیمه و قلاع متین و دار و از قدیم الایام
 باز همیشه معمور و مسکن سلاطین فی شوکت بوده اغلباً در میان ^{و میان} پادشاه صاحب نگاه انعام شده
 بواسطه درغایت رطوبت و اعتدال ^{و اعتدال} اردو حسن معیشت و تنعم خلقت بدرجه کمال از اکثر
 ممالک عالم ممتاز است. در جمیع ماکولات و اقسام ^{و اقسام} ملبوسات و اصناف ضروریات آن ملک
 را هیچگونه حاجت بخارج نیست و آنچه در اکثر ممالک حاصل و میان نمواند شد اینجا بسبب سهولت
 بقدر و بے بهاست. و اکثر ^{و اکثر} پیشانی آن از تراکم اشجار و جمال عبور طیور و خوش نیست و قوت
 نامیه بحدیست که یک قطعه رنگ در کوه سار و کف خاک ^{و کف} در محراب آن که ساده از گل گدازیده و اشجار باشد
 نتوان یافت و از کثرت درختان سیخزان چون شمشاد و آوند و بلبلخ و امثال آن همیشه کوه و صحرا
 زمردی قام است و شوارع بلاد و قصبایش با وجود از دحام سوار و پیاده همیشه پر گل و گیاه. کثرت
 مکانهای خوش و شکارگاهش از تعداد بیرون اقسام ^{و اقسام} میدبری و بحری آن از حوصله شمار افزون است
 مردوش بود و کاهن مشهور و پیر پزیز گاری غریب پروری معرفت اند. همیشه آن دیار مشحون
 بدانشمندان و اعلام روزگار بوده. اما چون قریب بساقل بحر خزر واقع شده اغلب نیست که پس
 از قریب بسبب عفونت بواسطه ریا علت با کم و بیش در آن بلاد سراسر است نموده جمیع تلف میفرزند

در طوبت هوایش نیز چون زیاده است نوعیکه شب از کثرت شلغم زیر آسمان خوابیدن
محال است بسا باشد که بطبع مردم بیگانه زیاده ملائمت نکند

بالجملة والدم حوم بعد از دیدن یاران و تفتیق قلیل ملاک موردی که وجه معاش بدان بود

عازم معاودت بهمنان شدند و در خدمت فیضیاب بودم و در عرض راه رساله تشریح الافلاک چند و چیز

در بیات تعلیم فرمودند تا در اصفهان رسیده در آن بلده باز بشوق تمام خود جدی و موفور بکار و مباحثه

مشغول شدم روزگار به جمعیت آرام دادم و در مدرسه فاضل تخریریزه کمال الدین محمد فوسلی با استفاده

تحریر تفسیر فیضیابی جامع البیوان مع طوسی و امور عامه شرح تجرید پرداختم و نزد مولانا سید فاضل حاجی محمد طاهر

اصفغانی که محدث و فقیه زمان بود کتاب تصنیف شیخ طوسی شرح لمعه و تفسیر قرأت کردم و در آن زمان نصیبت

دانش قدوة الحکماء شیخ عنایت گیلانی رحمة الله که در اصفهان با فاداه مشغول بود و با و الدم حوم

دوستی داشت مرا خواندگان استفاده ساخت در خدمت او و منطق تجرید که از تفائس کتب منطق است

با کتاب نجات شیخ الرئیس شروع نموده با انجام رسانیدم و تا آن حکیم دانشمند در اصفهان بود و نسبت

استفاده در میان بود پس عازم گیلان شده در قزوین رحلت کرد و سیه از تلامذه میر قوام الدین حکیم

مشهور در حکمیات و سائر فنون استاد و حاوی آثار حکما بود و در تحصیل مراتب عالیه ریاضات عظیمه کشیده

و ذوق عجیب ملکه قوی داشت بقمنا سیه ظاهر چون مورد انتقائش نبود و چنانکه رسم ایشان است

تسلیش بتعالی حکما و اخراجات از شریعت مقدم میدادند و حاشا عن الانحراف پس سینه دست سید البیقرین

امیر سید حسین طالقانی که از اعظم و اکابر عارفان بود رسیدم کتاب فصول الحکم شیخ عربی سیه میرزا

با استفاده مشغول شدم شرح بر اکل النور نیز در خدمت او خواندم شوق عظیم میداشت و در شیخ فنی

از فنون علوم بود که مختار شش یکمال نباشد. مسائل حکمت را با ست هدايات صوفيه اطبا بق
 داده غلوه عظیم در اظهار مراتب ثلثه توحید داشت. قوه تقریر و سبب حشاش
 به شاه بود که احدی از اصحاب جیدل را نزد او یارای سخن گفتن نبود و اخلاص استفاد
 فقیر و شفقت او کسستوار بود تا در اصفهان رحلت نمود و بعضی طلبه ظاهر و نه رانی
 غائبان ببقا نگذیر مستفاده از شرع اقدس نسبت میدادند و اناسس اعداء ما جمیع
 و از افاضل روزگار آن بلده مغفور آقا جمال الدین محمد خوانساری ولد اکبر علما فی زمان
 طلب شاه بود و از غایت اشتها رسی نیازی از توصیف است فقیر اگر چه سجاوت استفاد او
 نرسیده ام لیکن مکر شرف حضور مجلس او در یافتن امه در سن کحولت باصفهان
 در گذشت و در جواری والد خود مدفون گردید. روزگار با قاده و عزت و احتشام
 گذرانید و بغایت مقدس حمیده خصال بود. دیگر از علمای فرزندان اخوند ملا محمد گیلانی بود
 و از مجتهدین عصر و صاحب ورع و زهد و مدتها بود که در اصفهان متوطن شده با قاده مشغول
 روزگار مییاداشت. با والد مرحوم او را الفت و صلای خالص بود مگر فقیر سخی نش سیده
 و تحقیق مسائل نموده و کبر سن جلت نموده و در آن بلده مدفون شد. دوران او ان فقیر تحصیل
 علم طب میل افتاد و قدری از کلیات قانون بعضی مقاصد آن فن را نزد جالینوس از زمان حکیم
 میسمانی مشهور که طبیب دانشمند عصر بود و به معالجی معرض و تعلیم اکثر اطبا به آن شهری پرداخت
 استفاده نمودم شیبه بطالعه مشغول بودم. وقت سحر والد علامه رحمه الله نزد من آمد و نشست
 در اطراف من کتابهای طب بود و آن مشغول بودم چون سوال نمود معلوم شد که آن فن فرزندم

مرازان مہماں غور دران منع فرمودہ گفت اگر کسی را اعتماد بقدرت باشد آنچہ طلبید
 بہت آسان آن یقین و اعتماد بطول مدت عمر از کجا حاصل شدہ ہن می بینم کہ نفس تو بدن ترا می خورد
 و می گدازد چنانکہ شمشیر تیز نیام را می خورد و شخص چندین طویل العمر نتواند بود پس در آنچہ اہم است بکوش
 این بگفت و بگرفت و مرا نوازش و دعا نمودہ برخواست۔ پس از چندے بخدمت فاضل
 محقق میرزا محمد ظاہر خٹک میرزا ابوالحسن قاضی کہ در ریاضیات و واسطہ حکمت نادر زمان بود
 رفتہ مدتے بتفصیل و متبع رسالہ نہایت و شرح تذکرہ و تحریر اقلیدس تحریر محلی قوانین صیغہ برداشتہ
 و فاضل مذکورہ تادہ سال قبل ازین در حیات بود و رحلت نمود۔ پس شوق بہ اطلاع برسان
 حقائق ادیان مختلفہ و اصحاب مل پیدا آمد و با علمائے طبقہ نصاری و پادریان ایشان
 در اصفہان جمعے کثیر بودند آشنا و مختلط شدم و مقدار دانش ہر یک آزمودم بیکے در میان ایشان
 اعتبار داشت و او را خلیفہ او **لوش** گفتند۔ عربی و فارسی نیکو دانستہ و بطنق و مہیئات
 و ہندسہ مربوط بود و بعضے کتب اسلامی بطالعہ اش رسیدہ بود و شوق بتحقیق بعض مطالب داشت
 و از خوف و عدم انتفاع علمائے اسلام بآن طبقہ از مقصود خود بازماندہ بود و صحبت مرا مقننم
 شمر و پس از چندیکہ از صفات و اوصاف من آگاہ شد اخلاص و بختے استوار پیدا کرد و من
 انجیل از آدمو ختم و بشر و روح آن پے بردم و تحقیق عقائد و فروعات ایشان بواقعی نمودم۔
 و بسیارے از کتب ایشان را مطالعہ نمودم و او نیز گاہے از من تحقیقات می نمود و مکرر
 بتقریرات مختلفہ حقیقت اسلام را برو تمام کردم و او را سننے نماندم و ملزم شدہ لیکن
 توفیق ہدایت بطاہر و دریافت تاوقات کرد۔

رقعات عالمگیری

رقعه بنام بادشاهزاده محمد عظیم شاه بهادر حسین پور خلافت منعم خان از حضرت
 رخصت یافت تا جلد در ریه آنچه بزبان او حواله شده ابلاغ نماید از خود خبرم نیست که گستم و کجا میرم
 و بر سر این عاصی بر معاصی چه خواهد گذشت حالا از همه مرخص میشوم و همه را
 را بخدا می سپارم - فرزندان نامدار کامگار را باید که مخالف نکنند و مجوز
 کشت و خون خلق که بند هاست ندانند نشوند - آنچه بنظر می آید طرفه
 بهنگامه برپا شدنی است - ایزد مقلب القلوب توفیق حفاظت خلق الهی
 که و دایع بدائع خالقند چراغ راه سالکان طریق ریاست مملکداری
 کند - *عجیب*

رقعه فرزند عالیجاه - آنچه معلوم میشود مصطفی قلی بیگ دیوان
 خاص آن فرزند کارها بجزرسی سرانجام میدهند غنیمت است - اضافه منصب
 و خطاب خانی اگر بنویسد داده آید - آدم خوب مثل طلاست بیغش است -
خالص = Honest & pure

بیت

آنچه بر جستم و دیدم کم که بسیار نیست
 نیست جز انسان و دین عالم که بسیار نیست

رقعات عالمگیری

فرزعت ۲۶

روزے سعد الله خان مرحوم بعد فراغ از اوراد و وظائف تا دیر سے دست
بد عابر داشته بود۔ یکے از مذابح گستاخ پرسید کدام از رو باقیست گفت آدم
خوب الحق حرف خوبه گفته۔ هر چند جوهر زیانت و امانت در خلقت انسانی چنانست بهر حال
که حق تعالی کرامت کرده باشد۔ اما هست و انصاف اقرار انیز در خلعت هست که نوکر

را مرفه الحال و از وجه معاش مقدار احوال (فارغ البال) دارد و تا ضرورت عالم
تعلق خلل انداز اعتقاد او نشود ^{means of subsistence} مع که مزدور خوش دل کند کار بیش به۔

رقعه ۱۰۰ فرزندان عالیه۔ باظهار جاسوسان معلوم شد که شاهزاده
از بهادر پور تا نجف بنیاد خالی از مخاطره نیست۔ قطار الطریقان مانع باریا
و مسافرین بغارت نمیرند۔ و مترو دین با امنیت نمی توانند آمد و رفت نمود۔
هر گاه در قرب لشکر ناوشما این حال بوده باشد و اسے بر حال طرق دور ^{safety of travelers} ^{distance}

معلوم میشود که منبیا انخبار معتبر بان فرزندان نمیرسانند۔ از اینجا که غفلت و
بی پروائی خلاف طریق ریاست و جانیانیت کاتبان جدید شدیم ^{newly} ^{supervisors} ^{workmen, servants}
غایت دور و فاعله پیشین را بسزا رسانند و فوج مستعد مقرر سازند که اتصال
مفسدان از پنج و بن کرده شاهزاده از شر جماعت حرامیان پاک سازند۔

Raiders.

تنگ بد عملی تا که گوارا توان کرد

بیت

من نمی گویم زیان کن یا فکر سود باش
ای فرصت بخیر در هر چه باشی زود باش۔ والد

رقعه ^۱ فرزند عالیجاه - ظاہر ایشان یکماہ طرف دریائے
 تل در صید کلنگ بسر بردند - اگر چه شکار شغلیست کہ ہم تماشا و ہم لذت
 غذا میدہد - فاما در صورت فراغ از سرانجام امور متعلقہ کہ بمنزلہ فراغت
 توان گفت خوشنما و خوش آیندہ نداشت - خصوصاً ادا سے حقوق ریاست کہ
 ۲ شہر عا و عرفا واجب آمدہ - و خبر باز پرس آن از احادیث معتبرہ و توارخ مشہورہ
 ۳ و غیرہ کتب سیر یافتہ میشود - برہم جمع کار ہا مقدم باید دانست - شمار از تہنیت
 ۴ امور یک صوبہ اگر اطمینان حاصل شدہ باشد بہ تنظیم و تنسیق معاملات متعلقہ خان
 ۵ جهان و عاقل خان و شجاعت خان و محمدیگ چرائی پردازندہ شمار اذوق صید افغانی
 و مارا شوق قلاع شکنی و غرس بگاز اگر رفتی - ہیات معاش کجا و معاد کجا
 ۶ بیت ^{Beams Fordo} ~~Beams Fordo~~ ^{to marriage} ~~Beams Fordo~~ ^{Beams Fordo}

ہر یکے ناصح برائے دیگران . ناصح خود یافتہ کم در جهان
 عمر بہ لطالت میگذرد و کار از دست نمی آید فر دافدار اجواب باید داد
 ع کریمایہ بخشاے بر حال ما -

رقعه ^۱ فرزند عالیجاه - جانا عزیز چند فقرہ از بیانش اعلیٰ حضرت
 خوش آمد - باقتضای شفقت قلبی بے اختیار بآن فرزند ارجمند نوشتیم کہ تنہا
 ۲ ملکہ و بنائیم چندین چیز بہترین اعمالست - روندادون بمردم بد - نہ بخیدن
 ۳ بعدم حصول مقصد - نہ بخانیدن مردم خوب مزاج - نحو استن با کمال احتیاج
 ۴ ^{on account of} ^{Practical} ^{A note book}

子

من روضه زمانه در فکرم که مبادا ازین بستر گردد

شما که داعیهٔ جهان‌بانی دارید بچوئید و بخایید و بگید و نگاه دارید *

فرزند عالیجاه - روزی اعلیٰ حضرت و خلوت بدار اشکوه ارشاد نمودند

که در حق اعراس پادشاهی کج خلق و بدگمان نباشد و همه را مشمول عواطف و انظار
دارد و عرض غرض آمیز سخن سازان در حق این جماعت نشنود که این حرف و قیاس

بکار نخواهد آمد. از بسکه دل میوزد حرف ناگفتنی میگوید نفاق با مردم کار ضائع کاریست. ^{word 2} ^{intentionally} ^{man} رقص فرزند عالی جاو - واقعه نگار بر گشته کوئی سیر در خود مینویسد که

پانزده شانزده هزار و سی و هشت سال از ابداری می آید و این فواید از زیاده از هزار

دو هزار و اعل جمع نمی نمایند - فی الحقیقت این را به داری نیست را بهتری است - مال عوام

محض حراست - اگر از حد پنج و چهل یک سیکر قند مضائقه نداشت - چون برین تقدیر ^{Did not matter} خیانت این ظاهر میشود اول تحقیقات این فرمان بنام ناظم صوبه و دیوان صادر میشود ^{Not known} بعد اثبات قمیمه و خواهد شد - آنچه از زراعت پیدا میشود نصف بجاگیر دار گوار است - ^{Prove} و سواے آن مال خالصه شریفه است - در عصر اعلیٰ حضرت شخصی هنگام عبور بھواری خاص بیابانگ بلند بر خواند که این عصر ^{Govt. money} سمیت از جامع ^{میست} جمیع حسانات است خدیو عادل - وزیر اعظم جز رس بدیران متدین خلق الله رفد الحال شکرانه این عطیات از جناب ایزدی بر ذات اقدس از جمله مفروضات است - آنحضرت بعد استماع این حروف در سواکی راندن اندک مکث فرموده غیبی خاص را از دور طلبیده دست بپا تحب و رانند و اورا بجنایات خلعت نواختند - سعد الله خان در آن وقت بسع والا رسانید که مصلح بقدر خواہش و خواهش بقدر جوہر پاک ہم میرسد -

رقعہ فرزند عالیجاہ - افتخار خان در ایام خدمت خانسانا مانی از خوش فطرتی و بہدانی و جز رسی حرف خوبے عرض نمود کہ بے دیانتی مخصوص باخذ و مال نیست - راست را بخلاف و خلاف را براست و انمودن عین خیانت است خیلے خوش گردیدیم - بزبحر مقربان و اہل خدمات حضور قدغن فرمودیم کہ احوال ہر کس را سبے کم و کاست عرض سیکردہ باشند - و پاس مراتب خویشی و آشنائی و بیگانگی منظورند ارند -

رقعہ شجاع تھان در گذشت - اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ آدم کار دان بود و در گجرات عمل درست داشت صوبہ ایسے بہت آن ملک تجویز باید کرد و دوسہ کس

بجای خود بخجده عرض بانمود عالیجاه ہم رغبت دارند اگر پادشاه از ادگی را کار نفرماند
دیتر از دیگران سرانجام تواند کرد میتوان داد بالله التوفیق والیه الشاک درین تعهد
بهر از خیر اندیشخان دیگر کسی نیست اما میگویند که چشانش از کار رفته - بارے اور اید دیگر
مقرر نمایند عتیق الله خان ہم بد نیست - مقدمه ابراهیم خان و کشمیر بان حفظ الله خان
غوب نوشتہ و مال اندیشی را دخل نداده -

ہمیت

حیف برین دانش و آئین او کور شدہ دیدہ سختی بین او
در باب دینداری تحقیق حق از دست دادن چه معنی دارد و اینجاست کہ گفتہ اند قاضی
و این تحقیقات متعصب باید کرد کہ بیک اقرار و انکار مقدمہ تمام نکند - و در الفصال
تقصای املا کوتاہی نہ رود و اعتبار بہت غالب را منظور نہ دارد - ازین قسم مردم بیشتر ہم
کہ بودند و در وقت کہ ایمان ضعیف و شیطان قوی است خود کجا

فقہ امیر الامرا در گذشت از مردم قدیم ہمین یک کس مانده بود
اِنَّ اللّٰهَ وَاَنَا اِلٰهِہٗمَا وَجِدْنٰ سُبْحٰنَہٗمَا لَمَّا لَبٰیہُمَا وَارٰوْہُمَا یَوْمَآئِ اَنْ سَوَّاتِ اَنْ صَوَّبَہٗمَا رَاسَہُمَا لَمَّا لَبٰیہُمَا
باید نوشت کہ بتقدیر تمام ضبط آرد و از مردم او بدو روگرنگی ہر قسم کہ میسر آید ببلتھا
پادشاهی بگیرند و یوان مرعوم را نمیدہ میگویند بشرط نیکو خدمتی رعایتھا کردہ
خواہ شد - و حقیقت پیران مغفور بعرض باید رسانند بدیکرے ہم درین باب گفت
ایم را بنہان رعایت قبیلہ داری او توبت ثانی آن فدوی بین امرامور گردیدہ -

یقین کہ بروی مرضیه خود بر استی و درستی ظاهر خواهد بود۔ امان اللہ خان ہم پر اسے
 این کل بد نیست متعین باید کرد و در احتساب بعضی پادشاهانند کہ اضافہ دادہ شود و یک
 رعایت دیگر ہم بخاطر بہت نسبت بادبعل می آید ۔

رقعات روح اللہ خان پان وضع زرہ ادا کرد این شرف مالدار
 میخواید این روش زر جرمانہ ہضم کند غلط است زر از جا گوشتے میگیرند کہ نصف مال
 راد حضور استعدا داسے ان نباشد وکیل را نشانند ہمین وقت سلیع پادشاهی
 بگیرد و اشرفیاسے مار انصیب این پائے باقی نگذرد۔ اعلیٰ حضرت کتاب تراہ
 بر اسے زر جرمانہ تقید بسیار میکردند فوراً چلیما سے شریہ و شدید تعین نمودہ
 زر ہار با معرض وصول درمی آوردند۔ یاد داریم کہ روزے از محمد خان و درایا سیکہ
 بنصب وزارت سرافرازی داشت در غسل خانہ نشانندہ اشرفیاسے گرفتہ بودند۔
 خان مذکور از داروغہ غلخانہ کہ تحصیل زرہ اسے جرمانہ ہم باد تعلق داشت
 بد شدہ در ایذا و افرار او کمربست۔ آنحضرت بیرادر نامہ ربان فرمودند کہ بعد
 بدخواست دیوان باہم معاودہ و داروغہ را از خان مذکور و وشالہ بداند ۔
رقعات مہابت خان حیدر آبادی ظاہر اور لاہور در گذشت و غیر

از نمبرہ کہ پدرش بحضور پدر ملت کردہ در شدہ دیگر ندارد۔ بدیوان بیونات آہنا
 بزرگوار کہ اموال او ہوشیاری و دیانت داری تمام ضبط نمایند کہ بیت المال حق
 عبادت۔ خلیفہ امین و نوکران گماشتہ اسے خلیفہ اندیز بستہ تین وضع نماید کہ ان
 Power

را در این نصیب چه حساب؟

رقعه ۳۱ مرمّت خان امروز لباس فاتره پوشیده بحضور آمده بود
 و دامن جامه آنقدر دراز داشت که پا بنظر نمی آمد. ^{Feign Clothes} بحرم خان فرمودیم که دو کلاه
 از دامن آن کوتاه عقل دور کند. آنقدر وی باو بگوید که دامن یدستوریکه در حضور
 مقرست همان قدر داشته باشد والا قدم در غسلی نماند و مرد را باید که الفت بالباس
 ساوه پرکار داشته باشد. زینت و تکلف خاصه زنانت و بهمانهای زید. حرفها
 دیگر هم مناسب این مقام بطریق معظمت بگوش او باید خواند. ^{nature operating with jewels and gem}
 رقعہ ۳۲ ما که پان نمیخویم این کار خانه هم رنگه دیگر گرفت و آید ارفا ^{Admonition}
 هم باب قناب نیست. هوشیاری و جزرسی دارد عما انت که همه وقت همه جا کارخانجا
 عهد خود متوزک آراسته دارند تا وقت کار مجرای آنها ظاهر شود و تناس ^{Frugality}
 مزاج و پاکیزگی طبع آنها بر ما هوید اگر دو. و همه مردم بنفیدگان شان دولت ^{Decorativeness}
 خدا او را معلوم کنند و رولق و شکوه او معائنه نموده تا توان میان بست گردند.
 هیات هیات دعوی فقر و این همه میایات. حقاری حساب و ناصواب و رباب ^{Proud}
 عاقل خان جواب حسب الحکم که در باب بنا نمودن قلعه دار انخلافت بهماست خان صا ^{Wrong}
 شده خوب نوشته نو که چو او باید اشکر الله و المیت

All Thanks to God and all favours
 belong to Him.

آئین کرمی

دلاور گشتار شاهنشاهی

چون چندے آئینہاے مقدس بسپاس گذاری خویش و ارغوانی ^{شکر برادر} ^{باجن} دیگران نگارش یافت شایسته چنان دید که نستے قدسی ^{متون} کلمات افسرد و صورت ^{بیان} و معنی نویسد آگفت و کردار او بر دور و نزدیک پیدائی گیر و -

میفرمودند (۱) آفریده را با آفریننده پیوندے است که گفت و گفتند

(۲) هر چیز را خاصیت است که از وجود او و دل را آوختنی تاگزیر و خود را

بر دوستاری سیکه بر بند و اساس غم و شادی بران نهد و هر که از روشن ^{علامه}

بسی ستارگی دل از همه واپرواز و بایز دی بخت که چون بود پے برده آید

(۳) استی آفریدگان جز آن پیوند خاص نبود. هر که شناسا آید بوالا با گلی

(۴) هر که با ربانی آن قدسی انتساب ^ت خوگر شود هیچ شغله از ان باز ندارد

(۵) هندی زنان آب از کوکول و چاه خود آورند و بسا چند کوزه را

بر یکدیگر نهاده بر سر گذارند و با هم سراوگم ^{تا} بفتار با شسته اند

نشیب و فراز نور دند - چون دل را بر نگاه داشت سبها و دید پاینده گزیده

نرسد - مردان در پیوند خداوند چگونگی از میان کمتر باشند (۹) هرگاه مغیری
 پیوند مجرب و مادی چنین استوار باشد پیوستگی نفس ناطقه را باید و بسیار که تواند
 گرفت (۱۰) از آن بدین روی بدین یوزه گری تا حق بجا پوشود - از آنکه هر چیز
 ریزا بپند آن بر شتابند و از آن نیز بس دوستدار و ارد (۱۱) هر چه نپذیرد که بخردی

بدانستگی بر خلاف ایزدی فرمان رود لیکن یرینے بساوی کتب نگہ دند
و ذات بے زبان را حرف سر اندانند و نخستے را در فر اگر فتن در گوئی

رود (۹) ریش فیض این دمی بر بهمنان یکسان است لیکن ^{جامعه} نخسته از بهنگام
نارسیدگی و بر نخسته از بی استعدادی کامرواقشو تد چنانچه ^{نخسته} که دار کوزه
گر از راستی این گفتار برگوید (۱۰) ^{معمومی} پرستش که آنرا نو آئین الهی برگوید
بجهت بیداری غنودگانست ورنه این دمی نیایش از دل بر آید نه ^{نخسته} تن

(۱۱) خستین بایہ بندگی آمنت کہ ہنگام نالایم پستانی را بشنخ چین نند و
آترا تلخ دار وے بزشک اندیشیدہ بشگفتہ روی در کشد (۱۲) بے صورت
را بخواب و بیداری نتوان دید لیکن از چہرہ دستی خیال نمودار گردد۔
ہمانا خدا را بخواب دیدن ازان گونه باشد (۱۳) بیشترے دادار پرستان
خواہش روئی فرا پیش دارندہ ایند پرستی (۱۴) از سفیدی موسے سیاہ

امید می افزاید - هرگاه چنین رسنگی که هیچ دور نشود به نیرنگی تقدیر برزودود
آید بود که تیره ولی زوایش یابد و بیش فروغ دیگر گیر د (۱۵) طالع بر آنکه
احمد
مخبر
روشنی

آدمی برخلاف رخصت الهی رود و (سرایه رستگاری بازگشت ازان طرز
 نگوئید) آگاه دل شناسد که کس نیارد سر از فرمان تافت و ازان
 گذارش بزرگان وارسته رنجوران اندیشیده اند (۱۶) هر کس ایزد بیچون را
 باندازد حال خویش بناسد بر خواند ورنه بے نشان رانام کجاست (۱۷)
 (۱۸) تسمیه بزودون اختیاب است و آن در قدسی ذات را دنیابد (۱۸) و حال
 بزودون حسنا این همه گفتگو ندارد ایزد توانا همه فرو گرفته (۱۹) آنچه عالمیان
 نیک و بد و خیر و شر بر شمارند همه نیرنگی ایزدی عنایت است و دگرگوئی
 از مردم برخیزد (۲۰) بد از شیطان دانستن بد ایزد بیجا انباز گرفتن است
 اگر راهنزن اوست روزدگی او از کیست (۲۱) داستان شیطان پاستانی
مردم است - کرایا را که بایزدی خواهش نمود (۲۲) بزرگ گرس راورد خدا
 طلبی دانستن دل گرفت - پیر از دوستی گاو دریافته در تنگنا در نشاند
 و در زش همان خیال فرمود - چون چند سیر آمد اورا بازمون بیرون
 خواند - چون دران اندیشه فرو رفته بود و خویش را شاخ دار پنداشته برگشت
 شاخ از بیرون شدن باز میدارد - بازمون از و یک اندیشی دریافته
 پایه پایه فراترک بود (۲۳) برتری مردم آزاد بگوهر خود است - شائسته
 آنکه در زنگ زدائی کوشش رود و از فرمان پذیری او سر ننا بد
 (۲۴) آدمی مرید خود خود است - اگر گزین تابش دارد و خود پیشواست و
 (۲۵) اچھی

اگر در بند شایسته تر سے می اندوزد هم خود در ہما بست (۲۵) ستایش عقل
 پند و اندیش و کوشش تقلید از ان روشن تر کہ بخت نیاز مند آید۔ اگر تقلید شایسته
 بود سے پیغمبران ^{محبوب} حیرت نیاکان خود کہ دہے (۲۶) بسا بکار خود بدستان سرائی
 خوشن را تو مند و انما یند لیکن معنوی بزم شکان از نقش پیشانی بر شناسند
 (۲۷) چنانکہ تن از ناسازگاری رنجور گرد و همچنان خود بپایر غصہ و شناسائی
 بر افتد تا وار و پذیرد (۲۸) رنجور سے خود را هیچ در مانے بہ از آئینہ نیکوان
 نمود (۲۹) شناسائی مردم زا دکایت است پس دشوار۔ از ہر کس نیاید۔
 (۳۰) نفس را با آن گزیدگی از نقشے طبیعت بزرگ او بر آید و آن گوہر تا
 بناک خاکپوش گردد (۳۱) از تیرگی پیش کارول را کہ سراپہ بہر دزیست
 و اہلند و در تن فریبی کہ جان نزار است نگاہ پور و (۳۲) آدمی بادل گزنگی
 از آئینش خوسے او برگیرد و فراوان نیکی و بدی بے خواہش بدورسد
 (۳۳) آدمی در سر آغاز آگہی ہر زمان برسگے بر آید۔ گاہ در سورہ نشاط
 اندوزد و گاہ با غم کہد و لنگ نشیند۔ چون بنیش بوالائی گراید اندوہ و شادائی
 کنارہ گیرد (۳۴) بسیار سے بہ پندار سے خیال و نقلے خازن از خوشن را
 اپیر وی عقل اندیشند۔ چون نیک نگریتہ آید پیر ہون آن گشتہ اند (۳۵) بر
 ساوہ لوحان تقلید پرست گزارش با شان را بر فرمودہ خود گزینند و
 با عہد زبات اندوزند کہ (۳۶) گوہر ناگون کردار و مختار از خود و آرزو شمع پدید آید

و از پرده نشینی انصاف در آن دگرگون سخن بشورش کشید (۳۷) چون از خواب
 که نموده نیستی است بر نیز و بشکرا تازده زندگی در آبادی اندیشه و ستودگی کردار
 کوشش نماید (۳۸) خاطر جهان میخوابد گواستی و درستی که در پیشگاه پیش
 همگان شایستگی دارد و هدوش که وار شود (۳۹) نخست در آستن خود کوش
 رود و سپس بدانش اندوزی رو آورد و بگوید که چراغ آگهی برافروزد و شورش
 دگر گوئی فرو نشیند (۴۰) افسوس که در سر آغاز یرتانی گرامی زندگی بشایگی
 نگذشت - امید که آینده بگذرد و گدازد (۴۱) خلافت عادت دل عامه بشکند
 و داناتی بگذرد و دلیل نپذیرد (۴۲) اگر چه کامروائی صورت معنی داریز و
 نیایش نهاده اند لیکن بهروزی فرزندان نخست رضانندی نیاگان است
 (۴۳) افسوس که جنت آشیانی زود بعلوی عالم خستافتند و گزین پرستاری
 از ماتید (۴۴) غمها سمر دم از انست که پیش از هنگام و افزون بهروزی
 میخواستند (۴۵) (و مخاطب خامه زاده بود) گزین سخن من برادر شماست
 گرامی دار بدش (۴۶) حکیم میرزا یادگار است از جنت آشیانی - اگر
 او راه ناسپاسی سپرد و اراجز مهربانی نسرود (۴۷) بر خفته و لا و دان و ستوری
 میخواستند که کین گرفته کار آن شورش گرا سبب انجام رسانند بدان دل
 ندادیم و آنرا از قدر دانی دورا نخواستیم - هم آن گزین یادگار از گزند رانی
 یافت و هم مخلص جان سپار را پاسبانی شد (۴۸) همه را کار با خود است -

از چیرہ دستی از دشمن بدگیران در آویزند (۴۹)، سزاوار دل بیستان دنیا
 آنست که به پیشہ سرگرم باشند تا به بیکاری نکویش زود و بخوابش نماند
 در نیفتد (۵۰) هیچ آن بود که گدای از طلب و برافتد۔ بساکس را فراوان خواسته
 داده آمد و از رنجوری آن سودمند نیفتاد (۵۱) جز خیر قالبستی نگردد و
 هیچ آفریده بنکویش نسزد (۵۲) خوابش از چون خودی بہمت در نگنجد و
 از آن روز سزاوار نبود و بیا میدہد یا آموزش میکند (۵۳) پیری در شناختن
 بود و بچارہ گری نشستن نہ موسی ز رخ فرو داشتن و خرقہ راقصہ زدن
 و بقالب گفتار ہنگام راستن (۵۴) رہنمونی مراد ہنمائی است نہ مرید
 گردآوری (۵۵) مرید کردن بایزدی بندگی آگاہ ساختن است نہ سیکہ
 را پرستار خویش گردانیدن (۵۶) بیشتر مردم را بزور و کیش خود می آفریم
 و آنرا مسلمانی می شماریم۔ چون آگاہی افزود بشر مندگی در شدیم۔ خود
 مسلمان نمانده و یکے را بران داشتن نماند و آنچه بزور میگیرند کے نام
 دیندار می گیرند (۵۷) کم ازاری و خیر سگالی سرمایہ دولت افزونی و عمر
 افزائی است۔ گو سپند با آنکہ در ساسکے یات و پنجہ پیش نہاد پس انہوہ و
 سگ بابا بیا زائی کم (۵۸) شگفت از آنکہ بر ہنمائی بر نشیند و بر ہرنی
 بر خیزند (۵۹) کار آنست کہ در مردم بوده از نماندایت بر کنارہ زید نورہ
 عزلت گزینی تن آسانی است (۶۰) اگر چه دانش تنہا اکمال شمرده اند
 محفہ

لیکن تا بکار که در سد طراز گزیدگی نگیرد بل فرو تر از نادانی شمرند (۶۱) آدمی
از کم بینی بیشتر سوسود خود و در زبان خویش بیند تا بدیگران چه رسد
(۶۲) آدمی از نابینائی که خویش نه بیند و در بند سوسود خود باشد اگر گریه
بقصد کبوتر چنگل آلاید آزرده گردد و اگر موش را بگیرد نادانی کند - آن
پرنده چه خدمت کرد و این پیچاره کدام راه تا بهنجاری رفت (۶۳) نخستین
کام این راه دراز آنکه آرزو محتم را عنان گیسخته ندارد و گوئیای بایست گرفته
اساس کرد و ابر بران نهد (۶۴) چون فروغ خود تابش دهد بیداری گیرد - آنچه
آدمی از آن خود میداند باریستیش نیست (۶۵) در بنگاه با گریه کنون شک
و دیگر جانوران انباز نیست و هر کدام از تپاه سگالی حسا نه خویش انکار و
(۶۶) بیشتر سوسود آید از ناپسند آئین زندگان بر هیزند و ناخوشنودی ایزدی پیرامن
دل نگردد (۶۷) مار ابهه کس آشتی فرابیش باید گرفت - اگر راه رضامندی
ایزدی می سپرند خود آویزه بایان ناستوده باشد - ورنه بیمار نادانی اند
سزاوار مهر بانی (۶۸) پیشه ور سکه در کار خویش سر آمد شود فیض ایزدی
با دوست - بزرگداشت او الهی پرستش (۶۹) خواب و غور براس آفت
که نیروی جستجو سوسود ایزدی رضا فراهم آید - بچاره آدمی از بیداشتی مقصود
پندار و (۷۰) اگر چه غنودن تنومندی آرد لیکن زندگانی همین بخشش الهی
است - همان بهتر که به بیداری بگذرد (۷۱) دور بین ستم نه بیند و سختی روزگار

از کنار سائیده قشقه بر کشد۔ و دعا سے بفظ اندازی او در آموخت۔ بکتر قرصه
 رنجوری او چاره پذیرفت (۸۵) کا شکے از خوانندگان رسمی علوم چندین
 اختلاف بگوش نرسیدے و از فراوان دیگر گوئی تفاسیر و احادیث یسگفت
 زار نیفتادے (۸۶) و لاویز سخنان حکمت چندان دلرباست کہ از همه
 یازمیدار دویزد و از شنوآن خود برابر کناره میدارم مبادا ناگزیر وقت
 از دست رود (۸۷) اختلاف از سه در نہ گذرد۔ نارسائی دریافت آمیزه
 دشمنان دوست نما۔ و روغ سازی و وستان آزمند (۸۸) کاش و خواند
 و نامه ساختن جز فروزیدہ والا دانش را دستور می نمودست تا قرومایگان
 بکامروانی خویش داستانها بر نساختندے و سادہ لوحان کوتاہ بین ہر ترقند
 بنگارش نبردندے (۸۹) شناسائی ساختگی اگر چہ پس دشوار لیکن چون
 گویندہ گفتار را بر بخند پیدائی گیرد (۹۰) اگر چہ بر چندین قلم و جبرہ دست
 آمیزیم و سامان جہانگیری آمادہ شد چون حقیقی بزرگی رضامندی ایندلیت
 از دیگر گوئی کیش و مذہب دل بر نیا ساید و از صورتی مشکوہ و رطلال بکلام
 و سخنوشی کشور کشائی فرمایش نہدیو کہ صاحب دے فرارسد و خاطر از کشاکش
 باز بد (۹۱) دوران سال کہ بیت بسر آمد سخته بدرونی امارۃ پروا خست
 و از تہمتی نزاد و البین راہ فکرت در دے دامن دل در گرفت
 (۹۲) درویشے آنرو سے آب راوی بچرہ و راہ آؤشد بہ بہت۔

چون پژوهش رفت پاسخ داد نیا شکر می خاص فرابیش گرفته ام - تا بعد از آن
 مرزبان توران فرو نشود بر نیایم و کس را بخود راه ندهم - چنان گفته شد
 اگر و عاقله یر است و بر بهود ما بر بند و ازین پستان دست خواهش بازکش
 (۹۳) اگر دریکه نیر و سه بهانباری در یایم در زمان این گدان بار را
 بر دوش او نهاده کناره گزینیم (۹۴) اگر بیدادی از من رود بهانش
 خویش بر غیرم تا بفرزدان و خویشان و دیگران چه رسد (۹۵) دادار کام
 بخش بسا گزین و زما را سپرد - هیچ دل بسا مان آن نگذاید - هانا از چیرگی
 ایزدی ترس و گزینیم در گنجید (۹۶) هر کاز ما دستور می ترک و نسیا خواهد
 بکشاده پیشانی خواهش پذیرفتگی یابد - اگر دل از جهان نادان فریب
 بر گرفته باشد او را از ان باز داشتن بس نگوئیده و اگر از خود فروغی چنین
 وای نماید پاداش خویش یابد (۹۷) هر گاه در بیماری تن که پیدا است
 و پزشک آن فراوان چه خطا باز گرفته نبی رود در رنجوری نفس که ناپدید و
 چاره آن نایاب چه سان مداد پذیرد (۹۸) ایزدی عنایت بود که ما را
 گزین دستور به دست نیفتاد ورنه در یافتها که خاطر از و دانستند
 (۹۹) روزی که ایندیچون زندگی خواسته باشد ما نیز چاره نسکالیم
 (۱۰۰) بهواره ارداو بهیال در یوزه میرو که اگر اندیشه و کردار من پذیرائی
 نیابد زندگی بر گیر تا نفس نفس نارضامندی نیفراید (۱۰۱) کشایش کار

بیادری ایند و باز بسته است و بپرستن بفرموده و شناس نشان آن بساکن
 را از نایافت آن گوهر استعدا و خاک اندود (۱۰۲) سنجی از بارهتی دل
 بسته آمده بود - تاگاه میان خواب و بیداری شکفت نالیش شد و خاطر
 سخته بآرامش گرا آید (۱۰۳) هر که بادل اخلاص گزین یاور و سنے صفای
 آئین ماگزیند هر آئینه از صورت و معنی کام دل برگیرد (۱۰۴) سرمایه زیانکاری
 خویشستن بینی و نا هنجار خواهی است (۱۰۵) سعادت طائفه که بهارگاه
 فرماندهان و الاثکوره راه سخن دارند و جز نیکی و خیر اندیشی برنگذارند
 خویشستن بینی و غرض آرائی نبود خاصه هنگام خشمناکی اگر دلا و دگر گفتار خوانند
 بخاششی بر سر آیند (۱۰۶) خورشید و الا را بفرمان روایان عنایتی است
 خاص و ازین روینا یگدی بدو نمایند و آبی پرستش بر شمرند و کوتاه بین بیدگانی
 در افتد (۱۰۷) عامه بخیا ل نفی جگه نه خواسته داران سیه درون رازرگه دارند
 و از نابینائی و احترام این چشمه نور کوتهی رود و برینا یگدی زبان پیاده برکشند
 اگر خرد را آفتی نرسید سوره الفشمس چرا از یاد رفت (۱۰۸) آنکه پیشتر
 موی سر سفید می شود و از آنست که پیش از ریش و پر دست است (۱۰۹) در
 توانختن ناقوس و آوا دافتن بوق هنگام پرستش از هندیان گزین پاست
 نشود ویم - هانا دستهای خطر بیدی و دیکھی بر سازند (۱۱۰) هنگام ریش
 ابر چون روشنی در باختر بید آید جدا صافست گردد - هانا فروغ شمشیر تاریکی

از روشنائی هر سو بگویند (۱۱۱) آنکه در احمدی کیش میراث بد ختر کم دهند با آنکه
از کم تیر و جی با فرونی سزاوار است از آنست که او بنجانه مشور و دو مال به
بیگانه رسد (۱۱۲) گوشت استخوان است از آن لذت افزاید که خلاصه غذا
بدور رسد (۱۱۳) ساسی که میوه بسیار دهد آنچنان شاداب و شیرین نبود
همانا دستمایه شادابی و شیرینی فراوان بخش می شود (۱۱۴) گذاردن دهن باستان
که در فلان نیایش جا آسمانی آتش بود باور نکنند و گزاف بر شمرند و ندانند
هرگاه آئینه یا سنگ سورج کرانت در برابر آفتاب دارند آتش در گیسو و

... (۱۱۵) ...

... ..

... (۱۱۶) ...

خوردن مرده نارو است - از مزاج بگفتگی باشد (۱۱۷) خوردن آدمی کشته
پاداش خواری اوست (۱۱۸) هر ایزدی کشته که سبب پیدا نمود حرمت از
براس بزرگ داشتن اوست (۱۱۹) خون بایه جان دارد - پرهیز از
خوردن گرامی داشتن اوست (۱۲۰) از خویر و نکوهیده صورت پدید آمدن
شگفت نباشد - بل اگر آدمی جانور دیگری را بدور نمود - همانا مصوره از محلیه
بد داشته کار فرماید و چنانچه در خیال جاے گیر و زائیده بدان صورت بر آید

(۱۲۱) اگر چه در این صورت تیر دار دیو بخونین برستی افتد - دختره نرینه

دست از تگابو باز کشند بخاطر همایون میرسد که در فراهم آوردن این دو ناگزیر ^{و شایسته}
تعلق فرود روز و اسپین دانسته کار کرد و امروز بدان نیندازد (۱۳۱) هندی حکیم
گوید در گردآوری نیکو کاری همواره مرگ در پیش چشم دارد و تکیه بر ثنائی و زندگی
نکرده نفس نیاساید و بر پیشگاه دل چنان می تابد که در جواب حق نیکی در گذشتن
بخاطر نیارد تا سیاه بیم و امید یکی را بر اسی شایستگی که دارد بکار بندد (۱۳۲) عجبت
که در زمان پیغمبر ما تفسیر قرار نگرفت تا او که گوئی راه نیافتی (۱۳۳) در حب اتره
من الایمان اگر اضافت مصدر بسوسه قائل نباشد چنانچه میرسد شریف
بدان ربانی جست بر هیزیدن و دامن در چیدن از وسر اوار مردمی نبود
پس خموشیدن مولانا سعد الدین از ان پاسخ گنجائی نداشت (۱۳۴) آنکه باستانیا
گویند سخت ترین بلاها بر پیغمبر است سپس بر او لیا و پای به پای به نیکوان فرارسد
مرابا ورنیفتد - شایستگان آن درگاه چگونه بدین شکنجه در شونده جیسے رسمی
و انشان بعرض همایون رسانیدند آزمون الهی است - گیتی خداوند و شکفت
ماند که آزمایش از دانا سے پوشیده و آشکارا چگونه سزاوار (۱۳۵) هرگز و سے
آشناسے روش خود را نیک شمارد و در حقیقت نیکو آن بود که اگر از وابستگی
است برستی و درستی و گردآوری ناگزیر وقت بسر برد و اگر از وابستگی
بآینه خویش و آشتی دیگران زندگی نماید و نفرین از آفرین باز نشناسد
(۱۳۶) بر نخی بر آند هر چند میان پڑ و مهند در سده میانی بیشتر این روی

فیض فراوان تر۔ ہمانا چنین نبود بل رسیدگی وابستہ بکشش معنوی و نیک
 کہ داری است (۱۳۷) شگفت آنکہ اما سے از خاک کہ بلا سمجہ بر سازد و پندارند
 کہ با خون امام آمیختہ است (۱۳۸) ہر کہ پوشش خود را بفر وایگان و باز یگان
 و مستحکمان و ہدگو یا بدیشان بر آمدن خود را کجول ساختن است (۱۳۹) انتخاب
 آنرا سزد کہ آگہی پایہ او از مصنف افزون تر باشد ورنہ سخن گزینی نسبت مرتبہ
 خود را و نمودن است (۱۴۰) ہمانا داستان فریب کاری سکندر با فرہندی
 فروغ راستی ندارد۔ بزرگ کردہ ایزدی این راہ نسپر و خاصہ ز ماسے کہ فرو شدن
 نزدیک پندارد (۱۴۱) باید کہ پس از ہر غزل خواجہ حافظ را بای عمر خیام
 بر تو لیسند ورنہ خواندن آن حکم شراب بے گزک دارد (۱۴۲) مردم نام
 بزرگان بر فرزندان نہند۔ اگر چہ بگالش تفاؤل میرود لیکن از او پادور۔
 شگفت آنکہ فقہا کہ بتناخ نگر وند بیشتر کوشش کنند و اہل ہند کہ بروگر وند پربیزند
 (۱۴۳) از مردم پس شگفت آید کہ خود سالان را کہ از بار فرائض بکدوش اند
 سنت خلتہ ناگزیر نمرند (۱۴۴) اگر سرمایہ حرمت خوک بیعزتی باشد بایستے شیرد
 مانند آن حلال بودے (۱۴۵) تکلفین رسے است باستانی ورنہ رہگداسے
 نیستی چگونہ بار کشد۔ ہمان طور کہ آمدہ بود باز گدود۔ روزے قلیج خان دفتر
 در پنجگاہ و حضور آورد و عرضداشت نام این خلاصۃ الملک نہادہ ام۔
 امید کہ پذیرائی یابد۔ فرمودند کہ این نام سزاوار صوبہ و سرکار است یا قصبہ

ہمان بہتر کہ حقیقتہ الملک برگویند۔ قلیج خان کاروانی خویش گذارش می نمود
برخے و گدگون می گفتند۔ درین میان از ریاضی سخن رفت۔ اوزان
خموشیدہ بدین آویخت۔ بر زبان گوہر بار رفت۔

بیت

تو کارزمین را نکو ساختی کہ با آسمان نیز پرداختی
روزے بزم آگہی آراستہ بود۔ یکے از سرانیدگان ہایون محفل دین بیت
بخواند۔

بیت

مسیحا یار و حقش رہنا و ہمنان یوسف قنائلے آفتاب من بدین اعوانی آمد
بر زبان گوہر بار رفت اگر بجائے آفتاب من شہسوار من بر خوانید سزاوار
باشد۔ کار آگہان بہرہ آفرین گشتند۔ روزے رباعی ملا طالب صنایعی
کہ در مرتبہ حکیم ابو الفتح و تہنیت آمدن حکیم ہام گفتہ بود بعرض ہایون رسید۔
رباعی

مہر و برادر م کہ دم ساز آمد او شد بسفر وین ز سفر باز آمد

اورفت بدنبال او عمر و رفت وین آمد و عمر رفتہ ام باز آمد

فرمودند لفظ و نبالہ گرافی میکند۔ اگر چنین بخوانند بہتر باشد

ع اورفت و رفتش مرا عمر رفت

سخن شناسان را وقت خوش شد (۱۴۶) خواہش از ہر کس نکو میدہ خاصہ

از والا فخرتان مالی هست چه این گروه جز بنا گیر دست نیا لایند. پس پنج تن
خواستن آبرو و س خوش و اینان رختن است (۱۴۷) و اگر گونگی و ستاره
و ستارای پابندگی مردم زاد است (۱۴۸) کلمه حق آنست که هر کرا یکوش رسد
بدل و آید. و بر بزی را گزیر نماید (۱۴۹) سخت رنجوری خوردان نیست
از تناسخ آگهی دهد (۱۵۰) آنکه سماوی کتب برگزید که بر سر خه عصیان گرا
باستان بصورت بوزنه و خوک بر آمدند باور افتد (۱۵۱) اگر چنین اندیشه
رود که پیکرے چند بر ساخته نفوس را بدان پیوند دهد و از ان بر تگه ریزد
نکو هید و بود ورنه نیز نگ ساز تقدیر اگر در جاد و رستی و جاد و پادشاه
پیوند دهد و بالا پایگی رساند چه شکفت (۱۵۲) بر خه باستانیان برگزید باد
افرا هر یک یک چند پیکر بر آید و کیف هر زمان را بد انسان تن آماده گردد
تا اید این کنند (۱۵۳) چراغ افروختن بیا و آفتاب در ساقین است
هر که آفتاب فرو شده باشد اگر بد و نه ساز و چه کند (۱۵۴) سیاه ردی و دو
از دوری نور و ناخلفی اوست (۱۵۵) چون زمان رفتن نزدیک شود
لحظه فرورنگی رود و در پیوستن زمان نیز غشی آورو و هانما اشارت
میرود چنان دادن و باز شدن بایزوی نیز و باز گردد (۱۵۶) گوش و ده
بان آواز است. هر گاه گویند که باشد از آهنگ افتد (۱۵۷) اگر چه
از زمین رگبزر که وزوی در آغاز آگهی و در کین سالی صورت گیر و پند

از زمانست لیکن ازین رو که خداوند این نکوہیدہ کار خود را و دیگرے را
 و امن آلود عصیان می سازد سخت تر باشد (۱۵۸) مدد خور و رنجہ گاہ جانور
 ساختن سزاوار نبود (۱۵۹) جان شکری بے گناہ خیر سگالی اوست و
 او را بایزدی رحمت میو تن است (۱۶۰) جانشکری آترا سزد کہ جان دهد
 و ہر کہ بفرمان خرد بدین کار پیر و اثر و آن نیز بیزدان بازگردد (۱۶۱) آنکہ
 یا وجود و خیر بجزا و ہ میراث رسد اگر فرو شدہ را از پدر رسیدہ باشد گنجایش
 وارد و رتہ چگونہ سزاوار بود (۱۶۲) شہر آنست کہ گوناگون پیشہ و در آنجا
 باشد یا آن پایہ انبوہی کہ آو اسے معتدل بشب از آبادی در گذرد
 (۱۶۳) در یا آنکہ ہمہ سالہ رود (۱۶۴) ملکها بدریا یا کبویہ یا بہ بیابان یا
 بزبان از ہم جدا گردد (۱۶۵) بندوق و سر و سیر چون کابل و کشمیر
 لختے سبطر باید ساخت تا خشکی و سر و می تیار و شگافت (۱۶۶) اعتدال
 با و نیست آسیاد کشتی و گرگون است لیکن زبانزد روزگار آنکہ چراغ فرو
 و نشیند (۱۶۷) تعمیر از عالم تفاؤل است۔ ازین رو قرار آنست کہ خواب
 جز پدانا سے نیک سگال بر نگذارند تا فال نیکو برزند (۱۶۸) بلاغت آن
 باشد کہ سخن باندازہ نیوشندہ رود و بسیار معنی را باندک عبارت چنان
 برگذارد کہ در فراگرفتن رنجے نرود۔ فصاحت آنکہ در گذارش زبان
 کج می نشود (۱۶۹) یک گفتار از مرزبان مصر و حسین منصور پدید آمد۔

خود بینی و خدا نگر می از هم جدا ساخت (۱۴۱) کرامت استقامت احوال
 است (۱۴۱) از دانشور سے در از عمری کر گس و کوتاه زندگی باز پیش
 نمودند پاشخ و ادخستین جانور نیاز دارد و پسین بشکده (۱۴۲) هرگاه باز
 را که خورش جز جانور نباشد کم زندگی با و افراہ باشد آدمی زاد را که با او گ
 فراوان خوردنی از گوشت تشکیلہ حال چگونہ بود (۱۴۳) ہمانا و رطلال
 بودن جاندار کم آزار و حرام شدن آزارندہ جانور اندیشہ سرایت
 باشد (۱۴۴) زبان آموزی از ہمیشہ بر خیزد و رتہ بہان لب بگی باز
 (۱۴۵) چون آزمون رفت بزبان بے زبانی گذارش نمودند کہ درین
 راہ خموشی ماند تا بیگانگان را چگونہ کشادہ آمد (۱۴۶) ہر کہ بایزدی باد
 افراہ نفرین فرا پیش گیر و پذیرش نیابد و ازین ثروت گذار می بیکرا
 کہ دعا سے بد کردہ بودند آراش یافت (۱۴۷) تاشورہ در میان آوردیم
 حق نمک و آب نیز پدید آمد۔ چون بہند آمدیم مارا دل فیل شد۔ بظاہر
 رسید توجہ بدین شکفت نیر و نوید آن مید بد کہ بر ہنگنان چیرگی شود (۱۴۸)
 آدمی گوشت خوردن چنان خوگر است کہ اگر در زمین نشدے ہر آئینہ بخود
 تیز دستی نمودے (۱۴۹) کاشکے بیکر من چنان تنو مند بودے کہ کام گوشت
 خواران بر آمدے و بجان شکدی دیگرے بر نخاستے۔ یا چون سنجے
 بخورد اینان جدا کردے بجائے آن دیگر برستے (۱۵۰) کاش قبل خوردن

روا بودے تا یکے بدل چندین جانور شدے (۱۸۱) اگر دشوار زندگی
 بخطر نیامدے مردم را از گوشت خوردن بازداشتے۔ و آنکہ خود بیکبارگی
 نمیکند ارم از آنست کہ بسیارے کام ناکام خواهند گذاشت و بدستگنایے
 نعم کالیوہ خواهند شد (۱۸۲) از سر آغاز آگهی هرگاه جانورے براسے
 انحرش آمادہ ساختن فرمودیم چندان مژہ بر نداد و دلخواہ نیامد۔ آنرا
 رهنمون جان پروری دانستہ دست از خوردن جاندار باز کشیدیم
 (۱۸۳) مردم را باید کہ ہر سال ماہ ولادت گوشت نخورد تا سپاس آگهی
 بجا آید و سال بگذریدگی گذرد (۱۸۴) قصاب و ماہی گیر و مانند آن
 جز جان فشکری ہمیشہ ندارند۔ باید کہ بنگاہ اینان از دیگر مردم جدا باشد و
 از آمیزندہ تاوان گیرند (۱۸۵) بازرگانے را وقت فرارسیدہ بود
 و چہار پسر او بر مال آویزہ در سر گرفتند۔ ہمہ را باند زر ہمنونی کرد و گفت
 از ماہ دور یعنی بخش برابر کردہ ام و ہر کدام را بگوشہ از خانہ برگذاشتہ۔
 چون رخت ازین جان بر بندم ہر یکے از آن خود برگیرد۔ چون وصیت
 بپاسے آمد یکے ز ریافت و دیگر فلہ و آن دو کاغذ استخوان۔ از نافہیدگی
 سر بشویش برواشند۔ فرماندہ اسے ہندوستان سالیباہن گفت
 استخوان انتشارت بدانت کہ جانداران از یکے و کاغذ بآنکہ دام او از
 دگرے۔ چون شمارہ رفت ہر چہار بخش برابر آمد۔ (۱۸۶) حسن سبح

با بسیارے دریا نوری داشت. ناگاه آتش طوفان برخاست و مردم
 را سراسیمگی در گرفت. او شگفته و آرمیده بود. چون پڑ و هاش رفت نوید
 رستگاری برداد. چون بساحل رسیدند بگلنان پنهفته دانی او گردیدند. همانا
 ازین آگهی که ایزدی خواهش در گون نشود بشورش نرفت. و گذارش
 مشرورهای بدین سگالش بود که اگر بسیلاب فناور شوند که دامن بگیرد
 ورنه سادہ لوحان به نیایشگری برخیزند (۱۸۷) علی تبدیل خوار و میگفت
 در پلیدار شخصه دیدم که از بلاد و تن پیدائی داشت سر و چشم و دست جدا
 و از باین یک تن. که خدا بود زرگری میکرد (۱۸۸) دران سال که
 بیرم خان دستور می حجاز یافت نزدیک سکندره داده آهوسے راجیته گرفت.
 زنده بچه از شکم او برآمد. خود گوشت از آخوان جدا ساخته یوز را سیر میکردم.
 چیزے بدستم رسید. پنداشتم که ریزه استخوانے است. چون پڑ و هاش
 رفت در جگر او پیکانه نمودار شد. همانا در خرد می تیرے باور سیده بود
 بایزدی پاس گزند جانی نرسید و از تنومندی و آبستن بازداشت.
 (۱۸۹) موش بیضه در برگرفته بر پشت میخوابد. دیگران دم او گرفته بسوراج
 کشند و نیز دم خود را تاب داده بشیشه فرو برد و خشنش و جز آن برکشه
 و از بنیان شکر فکاری موش فراوان (۱۹۰) گرگ اگر دهن باز کرده
 یازش کند بگیرد ورنه هر چند نخواهد کشاید. چون که قمار گرد و با وانشود

(۱۹۱) سنگ و منگ بدان جدا شود کہ نخستین باب نگدازد و پسین گداخته شود

(۱۹۲) روزے در شکار گاہ آہوے خانگی بادشتی آویزہ داشت

بجاکہ ستی صحرائی بدست گرفته شد۔ بر خے نظار گیان مصرع بر خواندند۔

ع کس ندیدیم کہ آہو بد دیدن گیرد

چنان گفتہ شد کہ آہو در فرس عیب را گویند یعنی آزار تباہی بود کہ شش بہت

نیارند (۱۹۳) خروے را کہ خدا کردن ناخوشنودی ایزدی است چہ ہر انچہ

ازین کار کرد میخواست پس دور و چندین گز نزدیک۔ و در آئینے کہ

زن شوے دیگر کند پس و شوار (۱۹۴) بیونہ زنان بے شوے در بیگانگان

گزیدہ باشد تا بیگانگی بخویشی رسد و در خویشان ہر چند دور تر باز نرم نزدیکتر

و آنچه نگاشتا اند کہ در زمان آدم از ہر شکے پسرے و دخترے آمدے

پسر ہر یک را بدختر دیگرے می پیوستند لغتے ازین آہگی وہ (۱۹۵) آنچه

خویشی بدختر عم دامتہ آن در احمدی کیش رواداشتہ اند ہمانا در سر آغاز

باشد کہ آن چون زمان پیدایش آدم (۱۹۶)

... ..

... .. (۱۹۷)

... ..

... ..

... .. (۱۹۸)

... ..

... .. (۱۴۹)

... .. (۲۰۰)

... ..

(۲۰۱) اگر پیش ازین دانسته از قلم و خود کس را بحرم سراینای و در
که رعیت پایۀ فرزندی دارد (۲۰۲) زنان هندوستان جان بی بهار را
بس کم ارز ساخته اند (۲۰۳) در هندوستان رسمه است باستان که
زن پس از فرو شدن شوهر هر چند بنا کامی داشته باشد خود را با تش
اندازد و جان گرامی خود را بکشاده پستانی در باز و آنرا سرمایۀ رشنگاری
شوهر داد. شگفت از بهت مردان که بدست آویز زن رهائی خویش
بر جویند (۲۰۴) فرمان روائی نعمته است بس والا. شایستگی هر کار
در کار کرد او. سپاس گذاری آن بر خداوند او داد و گری و قدر دانست
و دیگران را فرمان پذیری دینا بشکری (۲۰۵) دیدن قرمان دمان
از ایزدی پرستش داشته اند. او را بزبان روزگار قلّ الله خوانند.
هر آئینه دیدار او سرمایۀ یاد که و ایزد لیست و سایه از خداوند باز گوید
(۲۰۶) بهمانبانی عنایتی است سترگ که بفرمان کس سود او باز گردد
و نیکو پیاپی و در سنگان باینان گراید (۲۰۷) کار س که از بنندگان آید

خدیو عالم را خود نباید پرداخت - خطای دیگران از و چاره پذیرد و لغزش او را که درست سازد (۲۰۸) بادشاهی پایه شناسی است و باندازه آن لطف و قهر آماده ساختن (۲۰۹) پایه شناسی پیرایه سعادت پزوهی و دهنای کامروائیت (۲۱۰) آنکه گویند قدم پادشاهان امینی و آسودگی آوردن طراز راستی دارد - هرگاه جمادورتنی خاصیتها برود و هاز گزیده آدم چه دور خاصه که کردار او پاسبانی جهانیان باشد (۲۱۱) و رکار فرمانی و فرمان پذیری بیم و امید تا گزیر تا هنگام صورت بر آید و خلوتگاه معنی فروغ گیرد لیکن زبردست از گران بار خشم سبک سر نبوده اندازه و جاسای هر یک بخرد بر بنجد (۲۱۲) هر که در بیم و امید راه رود دین و دنیا او آباد گردد - گزند باز فرو گذاشت پدید آید (۲۱۳) بیکاری سرنگو بید گیهاست - آئین سعادت پژوه آنگه هنر آموزد و بکار کرد آن پرواز و ناکزیر دار و غلغان آنگه از دید بانی لغزند (۲۱۴) خشم دادگر چون لطف او سرمای جهان آبادی (۲۱۵) هیچ کس راشی روانیت خاصه بادشاه را که پاسبان جهان است (۲۱۶) پرستش فرماندهان دادگری و جهان آرائی است و عبادت و ارستگان در گذارش جان و تن - بگی شورش از آنست که مردم ناکزیر خویش و اہستہ بد دیگر کار کرد و پروازند (۲۱۷) پایه شاه از چهار چیز برکنار زید - شکار افزونی و بازی و بستی

شبا روزی و بزبان سخت آهنگی (۲۱۸) اگر چه در شکار فراوان ملکی گشایش
 رود همانا نخست آنست که جان شکاری بهنجار سه شود (۲۱۹) دروغ از همه
 ناخوش و از پادشاهان مکره بیده تر این گروه را سایه خدا گویند و سایه راست
 راست باشد (۲۲۰) داروغگان دید بانی نمایند تا هیچ یک بخوابش پیوسته خود درنگند و
 (۲۲۱) فرمانروای ایران شاه طهماسب را شبی همراهی از یار رفت -
 مشعلی آتزا بر خواند - گذارنده راستی مالش داد - فرمود هرگاه شاه اگر پیشه
 بیلم افتد بسا کار از روانی باز ماند (۲۲۲) پادشاه باتزدکیان خود بجنده
 و یازمی خوگر نشود (۲۲۳) پادشاه همواره در بیج ملک گیر می باشد ورنه
 همسایگان بچیره دستی سر بر آرند (۲۲۴) سپاه را بجار کرد آدینه باید داشت
 تا از کم و زنی تن آسان نگردند (۲۲۵) پادشاه در نگهبانی مال و حسان و
 ناموس و دین مردم تفرقه نهد - گمراهان از خشم راجون اندر زهر منون نگردد
 بمالش گراید (۲۲۶) هر که پادشاهان را بشناختی یا نکند همانا بگویش یا هرزه
 و رأید (۲۲۷) سخن پادشاهان حکم دارد - هر گوش را آویزه نسزد -

سفرنامه شاه دیجیه

سلطان ناصرالدین محمد

روزی چهارشنبه بیست و یکم امروز در مسکو توقف شد. شب شام را هم در اینجا بخوریم و بعد بسمت بطرز بورغ حرکت میکنیم. صبح برخاستیم. بهار را هم در همین عمارت خوردیم. غلامشاه میرزا سیه پسر مرحوم بهین میرزا امروز در اینجا به حضور رسید. جوانکی است در اینجا تحصیل میکند. کرملین در حقیقت یک قلعه نیست. دروازه دار و درک بزرگ است. کینوع پر توغال در اینجا دارد که مغزش هم قرمز است. امروز رفیقیم به حمام حمام خوب بود. خزانة طولانی از رنگ مرمر داشت. دو شیر یک آب گرم و یک آب سرد باز کردند. تا خزانة پر شد یک دوش هم بود و دوش لفظ فرشته است یعنی یک آبگانی ساخته اند که لوله ها دارد و سسش مثل آب پاش است. بهمه بدن آب می پاشد و بسیار نافع از برای بدن است. خلاصه میردن آمده رفیقیم بیمار است و از اینجا رفیقیم به موزه تماشای کرد. دوش کردیم. عمارت موزه دومتر به دارد که اسباب چیده اند صاحب منصبان روس و طترین رکاب

خودمان هم حاضر بودند بالا و پایین را گردش کردیم و دیگر موزه که
 مردش سفید بلند قد است و اسمش قلو نوت است در دو سفر سابق
 هم که اینجا آمدیم مستحق موزه همین امر بود یک مردش سفید دیگر هم بود
 که معاون این دیگر بود هر دو اسباب موزه را عرض و معرفی میکردند
 چیزهای قدیم و ندرت را سلاطین قدیم و اسباب کهنه مثل تخت فیروزه
 که شاه عباس صفوی بدین فرستاده و بیست و نین و بر کها که سلطان عثمانی
 فرستاده همه درین موزه موجود بود و تفصیل اینجا را مفضلاً در روزنامه سابق
 نوشته ام و دیگر در اینجا لازم نیست مفصل نوشته شود بعد از گردش زیاد
 آمدیم به مارت عکاسی حاضر شده بود که عکس را از ایند از رفتم توی گالری
 عکس انداختم شام که خوردیم بعد از شام پرس و الخور کی با صاحبان
 به حضور آمدند و ساعت ۱۰ از ظهر گذشته با آنکه هوا سرد بود با پرس و کالسه
 و بازی نشسته رفتم بکار تمامی اهل شهر در راهها بصداسه باند هوا می کشیدند
 همه شهر را چراغان کرده و مهتابها سه سرخ و زرد و الوان مختلف دیگر
 روشن کرده بودند گارسه که حالا اینجا باید بردیم کار بطرز بورخ است
 غیر از آن کاریست که روز و دو پیاده شدیم راه هم خیلی دور بود رسیدیم
 با طاق کار پیاده شده رفتم توی طاق پرس و تمام صاحبان
 هم حاضر بودند نشان قدسی پرس التفات کرده بودیم بپنداش زوه بود

بقدره دقیقه در اطاق معطل شدیم تا آن زن بخمار حاضر شد رفتم بواکن خودمان
 این بان ترن است که پیش نشسته بودیم تمام ملترین مزلها بای خودشان
 بلند بودند هر کس در جای خود قرار گرفت اعتماد السلطنة هم آمد تو بواکن
 با قدر سه روز نامه اردو خوانده رفت بعد خوابیدیم روز پنجشنبه
 بیست و دوم صبح برخاستیم قدری که طے مسافت شد یولخو رسیدیم
 که رودخانه خوبه از اینجا میگذشت و اطراف رودخانه بقدر نیم فرسنگ آب کوه
 بود و رودخانه و پل هم بهمان یولخو موسومند یک ساعت بظلمانه با شایون
 نوجوان رسیدیم و اینجا صرف نهار شد و رودخانه و یولخو که جزی زیاد بود
 یک کشتی بخمار هم دیده شد اطراف رودخانه همه خانه و عمارت بجای
 باصفائے خوبیت و میثب که از مسکو بیرون آمدیم تمام شب باراه می آمدیم
 و جای دیده نشد صبح که برخاستیم دیدیم صحرا جنگل و انجارس و دو کاج و
 چیت است و رخت چیت شبیه بد رخت بائیت که در بقعه شهر ساکالبرز طهران
 در آمده است و چوب چیت را در ایران قنداق تفنگ میسازند چوب سخت
 مری دار است اینجا خیل بود تا چشم کار میکرد و صحرا جنگل و درخت بود اما زمین اینجا
 مثل ساحل زیتها که پر گل و سبزه بود نیست تمام خاکست حتمی طیر و چوچش
 دگلهای گوسفند و خوک هم بقدریکه در آن طرفها دیدیم و اینجا دیده نشد از
 مسکو تا پطرزبورغ آبادی بزرگ معتبر بود جمعیت هم هیچ ندیدیم - و راستایون

لوهان که براسه نهار توختن کردیم ترن بخاری رسید که زینا و یف زیر مختار
 سابق ایران دران ترن نشسته با استقبال آمده بود آمدن تو می ترن ماب حضور
 رسید و در همان ترن ماند که به پطرز بورخ بیاید باید در ساعت دو فرنگی
 یعنی دو ساعت از ظهر گذشته در کار پطر حاضر باشیم هر چه میرفتیم اطراف راه
 کار خانجات زیاد دیده میشد که در کار بودند و میکرد و آبا و بهانزد یک شد
 امیرال پو پوت هم پیش ما بود و معترفی کار خانجات و دولت و اطراف را
 می نمود ما و تمام ملتزمین مال لباس رسمی پوشیده منتظر ورود اعلیحضرت
 امپراطور بودیم ده قدم مانده بود که بحسبم بجاییکه پیاده شویم یک قدمه اعلیحضرت
 امپراطور پیداشدند ما هم از ترن پیاده شده رفتم پیش با اعلیحضرت امپراطور
 دست داده تعارف کردیم و با ایشان از جلوصفت قشونی که حاضر کار بودند
 گذشتیم و اعلیحضرت امپراطور آنها معرفتی نموده بعد نواب ولیعهد و شاه
 زادگان و پسرهای امپراطور و تمام خانواده سلطنت روس را که با اعلیحضرت
 امپراطور آمده بودند معرفتی نمودند با همه دست داده تعارف کردیم آنوقت
 با اعلیحضرت امپراطور بحال سک نشسته را ندیم براسه عمارت دو سمت
 خیابان قشون صف کشیده بود این قشون مرکب بود از فوج بحری و فوج
 خاصه اجزای مدرسه و غیره و غیره که همه را اعلیحضرت امپراطور معرفتی
 میکردند پشت سر صفوف افواج اهالی شهر ایستاده بودند و هورامی کشیدند

افواج خیلے خوب و بنظم ایستاده بودند این خیابان معروف به خیابان نقشکی
 است خلاصه آمدیم تا رسیدیم بدر عمارت زمستانی اعلیحضرت امپراطور
 که در دو سفر سابق ہم اینجا منزل کرده بودیم پیاده شده با اعلیحضرت
 امپراطور از پله بالا رفتیم تومی این عمارت جمعیت زیادی از پیش خدمت
 و محضوب و اهل توترا و اهل نظام و اهل قلم و غیره و غیره بالباسهای مشعشع بسیار خوب
 حاضر و ایستاده بودند اعلیحضرت امپراطور همه را معرفی کردند تا رسیدیم
 تبالا بزرگ که اعلیحضرت امپراطریس زوجه اعلیحضرت امپراطور با دھست
 نفر از خانمهای معتبر محترم ایستاده بودند با اعلیحضرت امپراطریس دست
 دادیم و ایشان سائر خانمهای محترم را معرفی کرده با آنها ہم دست داده
 تعارف کردیم بعد با اعلیحضرت امپراطور و امپراطریس آمدیم توے اطاعتی که
 بر اے منزل مخصوص مامعین کرده بودند تے نفرے قدرے در خلوت ایستاد
 بعد اعلیحضرتین امپراطور و امپراطریس رفتند و من در اطاق خودم
 ہمینطور بالباس نشستم و لیهدروس هم جوان بسیار خوب خوش روے
 خوشگلے است. ہیچده سال دارد از عجائب اینست که هوای امروز صاف
 و آفتاب و بے ابر و بسیار لایم و خوب بود خلاصه قدریکه در اطاق خود
 مان نشستم برخاسته با امیرال پوپوف از چند اطاق گذشته آمدیم پایین
 سوار کالسکه شد در قیتم پیاز دید اعلیحضرت امپراطور رسیدیم بپله عمارت امپراطور

آنجا پیاده شده رفیقیم بالا علیحضرت امپراطور و امپراطریس منتظر بودند رفیقیم
 توے اطاق نشستم علیحضرت امپراطور و علیحضرت امپراطریس و نواب
 و لیعهد و پسرهای دیگر امپراطور همه نشسته بودند فرستادیم شالکنت
 مترجم را هم حاضر کردند بعد نیم ساعت صحبت داشتیم بعد با علیحضرت
 امپراطور برخواستہ آمدیم پائین من با امیرال پو پوت توے کالسه نشسته رفیقیم
 براسے باز دید شاه زادہائی که بکار آمده بودند و ورین ضمن خیلے ساعت
 کرده مردم زیاد و کالسه های زیاد و بناهای عالی دولتی و غیر
 دولتی و وزارتخانه های معتبر و دیدیم خلاصه تا شاه کالسه کرده بعد از یک
 ساعت بمنزل آمده قدرے که راحت کردیم عرض کردند شاه زاوه مستنکر و
 که دید و زب پطر آمده و در عمارت زمستانی منزل دارد میخواهد بدیدن بابایه
 و و باره لباس رسمی پوشیده شاه زاوه مستنکر و را پذیر رفیقیم مردیست
 مقرر مزوے و فریه لباس مستنکر و را پوشیده بود لباس تشکی است پسر
 هم داشت خیلے خوش رو هر دو نشسته صحبت کردیم بزبان فرانسه
 حرف میزدند دخترهای پسر مستنکر و هم چهار ماه است که در پطر هستند
 بعد برخاسته نشستند ما هم برخاسته قدرے در عمارت مشرف بروخانه نوا
 گردش کردیم ملزمین رکاب ما اعلیے در هتل و بعضی هم در زمین عمارت
 زمستانی منزل دارند در ساعت هفت بعد از ظهر باید شام رسی با علیحضرت

امپراطور و امپراطریں بخوریم۔ نزدیک بوقت شام کہ عصر بود با امیرال پوچن
 بکال سکے نشسته رفیقیم بہ منزل امپراطور علیحضرتین امپراطور و امپراطریں
 توے اطاق ایستاده بودند۔ بعضے از جزاہاے بزرگ و شاہ زاد و خانہا
 ہم بودند۔ ما قدرے با امپراطریں و خانہا صحبت کردیم تا علیحضرت امپراطور
 گفتند شام حاضر است علیحضرت امپراطریں دست بدست من داده
 و علیحضرت امپراطور ہم باز و بازوے زوجه برادرشان دادہ آمدیم سمت
 اطاق شام داخل شدیم اطاق سفید بسیار قشک بزرگے بود کہ مجلس بال ہم دہین اطاق
 منعقد میکنند بسیار خوب میزے چیدہ بودند نیز دیگرے ہم جلو ما چیدہ بودند کہ بعضے از
 ایرانیہا و فرنگیہا در سر آن میز نشسته بودند۔ دست راست من پرنس والی
 منت نکرو نشسته بودند دست چپ من علیحضرت امپراطریں نشسته بودند
 مقابل منہم علیحضرت امپراطور نشسته بودند۔ سائیں ہم ہر یک بجائے خود
 نشسته شام صرف شد تمام چراغہاے این عمارت زمستانی را از چہل
 چراغ و جار و غیرہ کہ از الکتریستہ روشن میشود و در خود روس دست
 کردہ اند در سر شام علیحضرت امپراطور بر خاستہ بسلامتے ماتست کردند
 ماہم بسلامت علیحضرت امپراطور جام شہر خوردیم۔ درین تمام موزیک
 ہم میزدند شام کہ تمام شد آمدیم بتلار دیگر ہنوز روز بود و آفتاب تازہ میرفت
 کہ از پشت رودخانہ نواغوب کند خیلے تماشا داشت۔ خلاصہ درین تالار کہ آمدیم

تمام اشتیاقی که سرشام بودند از ایرانی و قرنگی وزن و مرد حاضر شدند
 غیر از اجزای سرشام هم جمعیت بودند با همه صحبت کردیم جنرال بوالک
 جنرال کشلف هماندار با قدیم السفر خودمان را هم اینجا دیدیم برادر پرنس
 و الخور کی هم دیده شد خیل از پرنس و الخور کی بلند تر و قوی تر است و ریش
 دراز و دانه خیل مرد محترمت و در خدمت امپراطور است
 اینشیک آقاسی با فنی گری وارد بعد از صحبت زیاد باز با امپراطور پرنس
 آدمیم با طاق امپراطور امپراطور هم آمدند قدری هم باز اینجا صحبت
 کردیم بعد امپراطور و امپراطریس ماندند و من از پله بالا باین آدم نواب ولیعهد
 روس هم تا پای پله مارا مشاییت کردند از اینجا با نواب ولیعهد دست احاطه
 کرده با امیرال پوپوت توے کالسکه نشسته آدمیم منزل قدریکه استراحت کردیم
 امیرال پوپوت آمده عرض کرد چراغان بسیار خوبی در شهر کرده اند خوبست
 تیمارها بر وید من هم قبول کرده فرستادیم کالسکه حاضر کردند با امیرال پوپوت
 توی کالسکه نشستیم و او هم شدت سرد بود و وئے کالسکه هم باز بود بعضی از پرنس
 خدمتها و مترین ما هم عقب ماسوار کالسکه شده میآمدند بسیار خوب چراغانی
 از کاخ و اکثریستیه کرده بودند جمعیت زیاد و همه جمع شده بودند مشغول عیش بودند
 و ما که میدیدند بورامی کشیدند شدت سرما نگذاشت که زیاد گریش کستیم
 مراجعت کرده به منزل آمده خوابیدیم و غلام سیاه که ریشها و سیاهپوستی

خود شائمی تراشند و خیلے پیر و شبہ بخوابجامی باشند و رب اطاق یا ستانہ
 روز جمعہ بیست و بیسیم صبح برخاستیم نہار را در منزل خوردیم امروز
 اشخاص مختلف بحضور آمدہ رفتند۔ اول رضاقلی میرزا کے پسر مرحوم
 بہمن میرزا بہ حضور رسید۔ آدم بابینہ ایست عرض میکرد کہ درین روز ہا
 پسر سی سالہ داشتہ با یکہ دخترش مردہ اند اسباب تاسف مانشد بعد سفر اک
 دو نماز رہ بحضور آمدند۔ اول آنہا نیکہ سفیر کبیر بودند یکیک در اطاق خلوت
 بحضور رسیدہ بعد ہم تمام سفر اور اعلاقے حج شدہ ایک دفعہ ہمہ را دیدیم
 اسمی آنہا از این قرار است سفر اکے کبار المنان جنرال اجودان
 شوی نیر عثمانی مشیر شاہ کمر پاشا جنرال اجودان)۔ (اطرش و کنش
 تین)۔ (انگلینس سرہریہ)۔ (فرانسہ مسولہ بولہ)۔ (ایٹالینا ملاد و کتی
 وزیر مختار)۔ (سود و بہاؤ)۔ (پرتو غال با دون دسانتوس)۔
 اسپانیول کامپوسا گمادو)۔ (باویر باکرون دکاسر)۔ (ہکند
 اشتت و گین)۔ (ورتمبرغ)۔ (گنت دلیندن)۔ (بوذیل)۔ (میونامسہ
 دو)۔ (رومانے گیگا)۔ (یونان)۔ (مناود و کمداتو)۔ (ڈاپن)۔ (نیسی)
 (چین ہونٹ)۔ (سربان سچیم)۔ (بلٹریک)۔ (میوپیٹرس)۔ (ممالک
 متحدہ نیکی دینا میوتمری)۔ (جمہوری ازناٹین)۔ (میو کالوؤ)۔ بعد از انکہ
 اینہا رفتند با امیرال پو پوت کال سکہ نشستہ رفعتیم باز دید پر نس منکر و تبارگان

یعنی یکدست عمارت خوبه بایشان داده اند در همین عمارت زمستانی اعلیحضرت
 امپراطور قدرے نشسته صحبت کردیم بعد برخواستہ بمنزل برگشتیم و بعد از
 ساعت با تو آب گوآندوک بوڈ برادر اعلیحضرت امپراطور کہ از ہمہ برادر ہا
 ایشان کو بکتر است رفتیم بجا کہ از انجا بہ پطربوف بردیم کراندوک سرخوشت
 بلند قامت و باریک اندام و خوش روے شاہ زاوہ آمدند با ہم بجا کہ
 نشسته بہست گاراندیم راہ خیلے و وربو و منارے و سر راہ دیدیم عرض
 کردند بیاد کار جنگ با عثمانی ساخته اند کہ آنچہ توپ از عثمانیہا گرفتہ آب کردہ
 و این برج را ساخته اند و ہر قدر ہم از توپہا باقی ماندہ است ہمینطور درست
 و در منارہ گذاشتہ اند خیلے برج و منارہ تا شام بود و بسیار ہم خوب ساخته
 بودند رسیدیم بجا کراندوک در یکساعت گن نشسته بہست پطربوف رفتیم
 سترے ریلج ساعت راہ است بعد از سترے این راہ بہ پطربوف رفتیم
 اینجا دو پارک دارد یکے عمومی کہ ہمہ مردم میروند و اصل آبشار ہاے خوب
 و قوآر با ہم در ہمین پارک عمومی است دیگر ہم پارک مخصوص اعلیحضرت
 امپراطور است کہ جاے کوچک و آبار نہان مختصریست کہ غالباً اعلیحضرت
 امپراطور و اعلیحضرت امپراطریس ہم در انجا ہستند و دیوارے از تختہ دادہ
 کہ دور نش فر اول است و کسے بانجا نہیں و و کالکہ با کمال سرعت از
 میان پارک میگذشت بطوریکہ نمی توانستیم جاے را تا شا کنیم بعضے از

عمارت کو چک ہم بود پیاده شده آنها را تماشا کردیم بعد بکنار دریا رفتیم
 یاد سه دس می آمد اما امر و زکلیته هوا بسیار خوب بود صاف و سبزه و
 آفتاب که کمتر اچو هواے در بطر زبورغ دیده میشود خیلے گردش کردیم و فوارا
 را تماشا نمودیم یک فواره مثل کلاه درویش بود خیلے قشنگ آب این فواره را
 بیج دارد و با اختیار است که تا بخوانند باز میکنند و هر وقت خواهند می بندند
 خیلے گردش کرده بعد رفتیم بعمارت بزرگی که الیزابت دختر بطر کیر که بعد
 امپراطریں شده بود بنا کرده و بعد هم امپراطریں کا قوین تعمیر نموده است
 از هر جهت عمارت باین خوبی نمیشود تمام محاسن درین عمارت جمع است
 میل و اسباب و پرده این عمارت و قشنگی وضع بنا و منظر باغ و فوارا ^{خیلے}
 نقل و از خلاصه قدرے در این عمارت استراحت کردیم این السلطان و جمعی
 از عمال خلوت همراه ما بودند بقدر بیجا ه فقرے هم زن و بچه دیده شد که توے باغ
 گردش میکردند - خلاصه شام امشب را قرار است که باید در بیجا بخوریم مشغول
 گردش بودیم که درین بین که اندوک آمد ه گفتند شام حاضر است رفتیم سر شام
 در تالار قشنگی شام را سر میز خوردیم اما هنوز آفتاب بلند بود شام نشده بود
 که اندوک طرف دست راست ما و امیرال پو پون سمت دست چپ
 نشستند و در هر دسے ما و زیر در بار روس نشسته بود که امش و دو نفر
 و آشکوف است تقریباً بیجا ه سال از نشنش گذشت و ریش را میترانند بیل کمی دارد

مرد محترمیست موزیک هم در سه شام میزدند بعد از شام بر حاشای آیدیم
 با طاق دیگر قدری نشسته بعد کالسکه حاضر شد با نواب کراندوک ستر بکالکه
 نشسته رفیقیم بکار و از آنجا بواکن نجار نشسته رفیقیم به پطرن بورغ امشب
 باید برویم تنها شاه خانه باز باید نواب کراندوک ستر بیایند ما را تا شاه خانه
 مارا نسکی اعلیحضرت امپراطور و امپراطریس و تمام شاه زادها و شاه زاده
 خانها و سفراء خارج و زنهای آنها و تمام جزایا و ممتازین رکاب ما همه
 بودند من با اعلیحضرت امپراطور و امپراطریس و شاه زاده خانها و نواب
 ولیعهد و پرنس شنگر و دخترهای پرنس همه در یک لیزرو بروی
 سن نشسته بودیم دست راست ما زوج نواب کراندوک دلا دمیر
 برادر اعلیحضرت امپراطور و دست چپ اعلیحضرت امپراطریس نشسته
 بودند و پرده بالا رفت بعد از پرده اول رفیقیم با طاق سویم همه سفرا از زن
 و مرد شاه زادگان و غیره و آنجا جمع شدند قدری صحبت کردیم بعد از
 پرده دوم بیرون آمد رفیقیم بمنزل در پطرن بورغ اخبار تلگرافی از تبریز رسید
 که ابراهیم خان شعاع الملک رئیس کالسکه خانه که از طهران الی سرحد همراه
 ما بود در تبریز فوت شده است روز شنبه بیست و چهارم محرم
 باید بسره قبر امپراطور مرحوم و بعضی جاها گویگر برویم در وقت معین با
 امیرال پو پوت همانند اسوار کالسکه شده را ندیم از ایرانها جز میرزا محمود خان

وزیر مختار مقیم پطرکس دیگر در رکاب نمود از پله بسیار طولانی عبور کردیم
 مقبره مرحوم امپراطور الکساندر دوم در قلعه ایست که در این قلعه از همه طرف
 آب است و قلعه بسیار محکم است. توپچه‌ها در قدریکه از پل گذشتیم بقبله رسید
 پیاده شده داخل کلیسا و معبد شدیم سلاطین و امپراطوران روس از پطرکس تا امپراطور
 مرحوم الکساندر دوم همه درین قلعه و معبد مدفون اند بسیار معبد بزرگ و با شکوه است
 یکدسته گل بسیار بزرگ هم روسی قبر امپراطور گذاشتیم داخل این کلیسا خیمه
 غمتاک است و آدم و رانجا و لنگ می شود تمام روسی این معبد و کلیسا را مطلقا
 ساخته اند خیمه قشنگ و خوب است قبور سلاطین هم تمام از مرمر است و مطلقا
 عالی و با شکوه است. خلاصه از انجا بیرون آمده سوار کالسکه شده راندیم برا
 محلی که امپراطور مرحوم را در انجا بادی نیاسیت مقتول ساخته اند راندیم تا رسیدیم
 یک کوچه تنگ که پهلوی نهر کاترین واقع است شهر پطرزبورغ نهر زیاده دارد
 که هر نهری را یکی از سلاطین روس از رودخانه جدا کرده داخل شهر نموده اند
 این نهر را هم کاترین از رودخانه داخل شهر کرده است اینجا نسبت بسائر
 کوچه‌ها پطر قدری تنگ است که امپراطور مرحوم را درین تنگه دست یافته
 و بادی نیاسیت قتل رسانیده اند یعنی در آن روز امپراطور مرحوم براس رف
 کسالت و خستگی بمنزل خواهرشان رفته بوده و از انجا بیرون آمده میخواستند
 بمنزل خودشان معاونت کنند باینجا که رسیده ایشانرا بادی نیاسیت زده بودند

اینجارا الحال کلیسا و معبد بسیار عالی بزرگے میسازند پیاده شده داخل
 آنجا شدیم بنیاد عمده مشغول کار بودند کوچه را از اطراف مسدود کرده مشغول
 ساختن میباشند از آنجا هم بیرون آمده رفتیم بوزارتخانه خارجه منزل
 جناب سپرد گیرس که وزیر امور خارجه است در سفر اول هم باین وزارتخانه
 آمده و در آن وقت کچاکت را که وزیر امور خارجه بود درینجا دیده بودیم
 ذیثا و یف هم آنجا بود قدرے نشسته صحبت داشتیم پسر مسیو گیتل
 هم که در طهران بود درینجا دیده شد بعد مراجعت بمنزل کرده نهار خوردیم
 بعد از نهار مسکینکف که سابقا در طهران وزیر مختار بود و حالا دو سال است
 که معزول شده بروسیه آمده است بحضور آمد بهمان حالت و صورت
 که سابقا اورا دیده بودیم کاخا نفسیکه قوشول استر آباد هم بود بعد
 از قدرے فرمایش صحبت رفتند هواے پطرامر و هم از حسن اتفاق
 صاف و آفتاب و باده و خیل ملایم بود منیلینکف عرض میکرد
 شما طهران را همراه خودتان آورده اید حقیقت هم همین طور است
 هواے این دو سه روزه مثل هواے طهران بود بعد بیرغاسته رفتیم
 یتامشای موزه که در حقیقت خزینه جواهرات و نقایس و چیزهای
 اینتکه همه در آن جاست احاط باطاق و تالار تالار و دالان بدالان
 رفتیم پردیهاے صورت امیر اطورهای قدیم و سردارهای جنگها تکیه و ملایق

دولت روس کرده است تمام راورین دالانها و تالارها چیده اند خیلے راه
از پائین و بالا طے کر دیم تا رسیدیم بموزه جواهرائے نفیس و صورتها
قلبی کار قدیم که بآب و رنگ ساخته شده و در حقیقت بهتر از جواهرات
و تمام جواهرات که در پشت شیشه ها گذاشته اند دیده شد تفصیل این موزه
و اسباب آنرا در روزنامه سفر سابق خودمان مشروحاً نوشته ایم و دیگر در اینجا
لازم نیست شرح بدیم چیز تازه هم علاوه نشده است مگر آن طاووس
که در سفر پیش نوشته بودم خوب میرقصید و چرخ میخورد اما این سفر
کار نمیکرد عرض کردند خراب شده است و اینجا هم نمی توانند بسیار نذاتی
دیگر همان است که نوشته ایم پدرش ترویسکوی که چند سال قبل در ابتدا
جلوس اعلی حضرت امپراطور برائے خبر رسی سلطنت ایشان بطهران آمده بود
و حالا این عمارات سپرده بادست جلوانا داده و همه جارا عرض و مقرنی
میکرد امیرال پو پوت هماندار ما و بجای هم از مترین رکاب مایه بودند و نظر
مردریش سفید هم که کلید اے خزانه در دست داشتند جلومایه بودند بالاخره
رسیدیم بجای تنگے و از پله تنگه بالا رفته بیک اطاق تاریک تنگے رسیدیم
که هراے حصے داشت تاج اعلی حضرت امپراطور که مکمل به الماس است
و عصاے ایشان که الماس بزرگے بر سر آن است و اینجا است جواهرات
امپراطریں هم که برائے تاجگذاری امپراطور و امپراطریں مسکو میبرند

آنجا بودیم و زود مراجعت کرده از آن راه که آمده بودیم
 برگشته از راه خلیه نزدیکیه پایین آمده رسیدیم بدربار که جلوسایان
 در راه مردم است آنجا سوار کالسکه شده آمدیم منزل عکاسی حاضر شده بود
 عکس ما را انداخت بعد از عمارت پائین آمده گشتی بخاری حاضر کردند
 که سوار شده تو در رودخانه ذوالفقار و گردش کنیم گشتی خوب بود شرع
 هم داشت سوار گشتی شده بخلاف جریان آب بنظر می آمد بر فتن امیرالپوش
 هماندار و بعضی از پیش خدمت های خودان هم همراه بودند بهیچ طور سر بالا رانده
 در او آخر شب سه طرف دست راست بعضی کارخانجات و عمارات
 خوب دیدیم که این عمارات ییلاقی است خلیه خوش وضع و قشنگ
 مثل جبهه های شریقی ساخته اند کارخانجات هم دو و میگرد اما معلوم نبود
 چه کارخانه است طرف دست چپ آبادیش کمتر بود قدری که از رودخانه فتم
 رودخانه دو قسمت شد از قسمت طرف چپ ماراندیم گشتی هم خوب میرفت
 قدری که بالاتر رفتیم باز این شعبه هم دو شعبه شد و هر چه پیشتر میرفتیم شعبه های
 متعدد هم میرساند و در هر شعبه یک پی ساخته بودند بالاخره رسیدیم
 بجایی که آب رودخانه خیلی کم شده اما که در دو گشتی همه جانوب میسرفت
 بهیچ طور نفتم تا رسیدیم لب دریا اینجا یک سه موزیکایی براسه نشینان
 حاضر کرده بودند موزیک زدند و رسیدیم با قول پارک جنگلی پائین که

عمارت و جاسے مخصوص اعلیٰ حضرت امپراطور است آنجا از کشتی بیرون آمد
 کالسکه بر اسے ما و ملتزمین حاضر کرده بودند کالسکه نشسته از خیابانها
 بسیار قشنگ با صفا گزشتہ تار رسیدیم بمارت یلاقین پیاده شده رفیقیم
 تو سے عمارت عجب عاقبت اگر چه کوچک است و سہ خیلے قشنگ
 و خوش وضع است پیش خدمتہا سے اعلیٰ حضرت امپراطور تمام در اینجا حاضر بودند
 و عصرانہ دچاسے از شیرینی و میوہ جات و غیرہ ہمہ چیز حاضر کردہ بودند
 چاسے و عصرانہ خوردہ قدر سے گردش کردہ بعد سوار کالسکہ شدہ راندیم
 بر اسے منزل چون باید بسفارت خانہ ایران کہ در بظہر است برویم بکالجی
 فہرہ بودیم یکسر برو بمارت سفارتخانہ ایران از بسے کو چا گزشتہ تار رسیدیم
 بظہر خانہ مردم ہم چون میداشتند با بنجا میر ویم خیلے جمعیت کردہ بودند
 از کالسکہ پیاده شدہ داخل سفارت خانہ شدیم۔ میرزا محمود خان وزیر
 مختار جلو آمد از پلہا سے کوچکی داشت بالارفتہ از اطا قبا سے کو چاک متعدد
 گزشتہ دریکے از اطا قبا نشستیم این عمارت اگر چه قدر سے تاریک است
 اما میل و اسبابہا سے خوب دارد و مرغ قناری خوب داشت میخواندند
 چند نفر نوکر روسی دارد کہ گلاہ ایرانی سرگذاشته بودند قدر یک نشستیم
 بر خاستہ آمدیم باین د سوار کالسکہ شدہ آمدیم بمنزل شام خوردہ بعد از شام
 حاضر شدیم از براسے رفیق تماشا خانہ کہ در تو می ہین عمارت منزل است

این تماشاخانه را کاترین ساخته مخصوص بهین عمارتست و بسیار خوب
 تماشاخانه است از این تالار داخل اطاعت میشود و از اطاق تالار بزرگ دیگر
 میرود که اطراف آن بخارا کل چیده اند این تالار هم برود خانه نظیر دارد از این
 تالار بزرگ تماشاخانه میرود این تماشاخانه ساهاست که باز شده و امشب
 براسه تشریفات ماباز کرده اند در ساعت نه بعد از ظهر که وقت رفتن تماشاخانه
 بعد از چند اعطای زادگان خانواده سلطنت و زنهای آنها و وزراء و امرای و بار
 روس و سفرای خارجی بر حسب دعوت تمام آمده از این تالار مانده نشسته
 تماشاخانه رفتند و در جایای خود نشستند و وزراء و طبعین رکاب ما
 هم لباس رسمی پوشیده تماشاخانه رفقه در جایای خود ایستادند و منتظر
 امیرحضرت امیراطور بودیم که باید امیرحضرت امیراطور و امیراطریس با آنها آمده
 با اتفاق برویم در ساعت نه امیرحضرت امیراطور و امیراطریس وارد تالار
 بزرگ ماشده ما هم از اطاق خودمان بیرون آمده با ایشان دست داده تبارک
 کردیم ثواب و لیعهد و تمام شاه زادگان مخصوص خانواده سلطنت و خانهای
 آنها هم همراه امیرحضرت امیراطور بودند و خلاصه در همان تالار روسی میزبان
 کو که که عبارت از تنقل باشد چیده بودند با امیرحضرت امیراطور و امیراطریس
 و سایرین دور میز نشسته بستنی و چای خوردیم و قدری صحبت داشته
 بعد بر خاسته با امیرحضرت امیراطریس دست بدست داده از جلو و امیرحضرت

امپراطور باز و چهر بر نش دلاہ میہ باز و بیاز و دادہ از عقب او سائر شاہزادگان
و خانہ زادہ خانہا از عقب ایشان رفیقیم بر اسے تیا تر تمام صاحب منصبها و زنہا
کہ در تیا تر نشسته بودند برخاستہ ما با علیحضرت امپراطریں از پلہ پاسے دور تیا
پائین رفتہ در جلوس کہ خیالے نزدیک بود صند لی گذاشتہ بودند نشستیم علیحضرت
امپراطور ہم با سائر شاہزادہ خانہا و قوآب و لیہد و راطرات مانشتند حضرت
والی قشنگرد و دختر بایش ہم بودند تا نشستیم بدوہ بالا رفت و جهان کافی
پیدا شد باز گیر پاسے این تماشا خانہ را از خارج آوردہ اند لبا سہا سے بسیار
خانہ قشنگ پو شیدہ بودند بسیار خوب رقص کردند و ساز زدند ساز پاسے
حرب کہہ کا کما نچہ میگوئیم بعد تما سے خوش میزدند و بازیہا سے خوب بی آوردند
یک مرد سے آمد آنجا خواہید دختر با جادوگر شدند یک سر خرے آوردہ بکشد
کہ گذاشتند و سقے کہ از خراب برخاست دید خر شدہ است حرکات غریب
و عجیب کرد آنوقت دختر با این خر و رقص کردہ بازی در آوردند خیلے
بامزہ و مضحک بود بد پردہ دیگر بالا رفت و حالت غروب آفتاب بہمان
رنگہا سے سرخ و زرد و دھنے کہ آفتاب غروب میکند باکو سہا و جنگلہا سے
زیادہ جمیعت بسیار و بہر و اتہا سے متعدد و بومعہا سے خوش و مقبول دیدہ
آنوقت پردہ افتاد کلیہ این بازی یک ساعت طول کشید بعد باز با علیحضرت
امپراطریں دست بدست دادہ از جلو و علیحضرت امپراطور و سائرین از

عقب جهان ترتیب که آمده بودیم برگشتیم و همینطور تالار بتالار و اطاق
 باطاق که همه با چراغهای الکتریسیته روشن و ببلبلها و خوب مزین
 بود گذشته داخل تالار بسیار بزرگه شدیم که مجلس سوپ بود یک میز
 طولانی مخصوص براسه ما چیده بودند با اعلیحضرت امپراطور و اعلیحضرت
 امپراطریس و شاهزاده خانها و نواب و لیعهد سران نیز نشستیم باقی
 اطاق را هم میزهای گرد و مستد و نزدیک بیکدیگر گذاشته بودند تمام
 زنهای مرد و اطفال نیزین رکاب مادر میزمانسته بنا کردند بشام و سوپ
 کردند خیره خوب مجلس بود و خوش گذشت موزیکان هم در اطراف
 میزدند مدتی این کار طول کشید بعد برخواستند باز با اعلیحضرت امپراطریس
 دست بدست داده جهان ترتیب از ان تالار خارج شدیم تا دو تالار
 دیگر هم امپراطریس با ما بودند از آنجا دست داده و خدا حافظ کرده آمدیم
 براسه منزل خودمان اعلیحضرت امپراطور هم بانواب و لیعهد همه حجاب
 با ما آمده تا اعلیحضرت امپراطور مراد داخل اطاق خواب کرده و در ایستاده
 مراجعت کردند در حقیقت قتها دوستی و مهربانی و اتحاد را بجا آوردند
 نزدیک صبح بود که خوابیدیم - روز یکشنبه بیست و پنجم امر و انشاء الله
 باید از پطرزبورغ برویم پورشوکی نهار را هم قبل از حرکت باید در عمارت
 اینچیکوف با اعلیحضرت امپراطور و اعلیحضرت امپراطریس بخوریم عمارت

انشکف در زمان ولیعهد سی علیحضرت امپراطور حالیه منزل ایشان بوده
 است. هر وقت هم نواب ولیعهد حالیه زن بگیرد درین عمارت منزل
 خواهد کرد حالا منزل مخصوص کسی نیست مگر گاهی یکم بعضی از شاهزاده خانها
 و شاهزادگان خانواده سلطنت را در آن جا منزل میدهند خلاصه در محبت
 وازده که اول ظهر است باید حرکت کرده آن عمارت برویم قبل از
 حرکت مسیو گیس (وزیر امور خارجه با دیناویف و مسیو ولا
 نکالی که از اعضاے وزارت خارجه است بحضور ما آمدند با آنها صحبت
 کردیم بعد برخاسته رفتند ما هم رفتیم توے تا شامخانه و شبے قدرے
 گردش و تماشا کرده آمدیم بیرون سر ساعت وازده که اول ظهر بود
 با امیرال پو پوف هماندار تو میسکه شسته رفتیم بر اے عمارت انشکف
 راهش چندان دور نبود در بپله های عمارت که پیاده شدیم
 امپراطور و نواب ولیعهد و تمام شاهزادگان حاضر بودند
 با امپراطور و سائرین دست داده تعارف کرده رفتیم
 بالا امپراطور و سائر شاهزاده خانها هم بالاے پله ایستاده
 بودند با آنها هم دست داده تعارف کردیم و شب قبل از رفتن تماشاخانه
 وقتی که امپراطور پیش ما آمدند نشان اول دولت ایران
 را که مخصوص خودمانست بدست خودمان بایشان دیدیم و ادیم با کمال مهر و

قبول کردند یک قطعه هم از همان نوع نشان بنواب ولیعهد دادیم
 امروز اعلیحضرت امپراطور و نواب ولیعهد هر دو نشان و حمایل مارا سیئه
 آویخته بودند و تکیه وارد اطاق شدیم اعلیحضرت امپراطور هم یک
 نشان بسیار مجلل که مکل بالاس و مثال خود اعلیحضرت امپراطور در دست
 بدست خود نشان با نهایت مهربانی بپادشاه ما هم با کمال اقتنان نشان را
 قبول کردیم بعد با اعلیحضرت امپراطریس دست بدست داده سرهار فتم
 این عمارت بلخ و منظر خوبی دارد دست راست ماز و چپ کرندوک
 قسطنطین و دست چپ اعلیحضرت امپراطریس نشسته بودند پرنس والی
 نتنگرو هم بود نهار خوردیم تمام شاهزاده خانها و شاهزادها
 خانواده سلطنت بودند و حقیقت و عجت فلی و خانواده بود در سر نهار
 اعلیحضرت امپراطور بر خاسته بسلامت مالتسی کردند ما هم برخاسته
 بسلامت ایشان جام شراب خوردیم بعد از نهار برخاسته با اعلیحضرت
 امپراطریس و سایرین با طاق دیگر آمده مشغول صحبت و خوردن
 قهوه شدیم تا وقت رفتن شد برخاسته با تمام خانها دست داده
 وداع کردیم اعلیحضرت امپراطریس هم تا دم در بمشایعت آمده بعد از
 تعارف و وداع از ان جایر گشتند اعلیحضرت امپراطور و نواب
 ولیعهد و تمام شاهزاده با ما آمدند من و امپراطور در یک کالسکه نشسته

راندیم براسے کار باز از پاسے متارکیہ از توپہاسے جنگ عثمانی شہ
 اند گذشتہ و از زیر سر باز خانہ اسماعیل آتشی کہ افواج خاصہ امپراطوری
 و ران جاہتند عبور کردہ سرسرباز با بیرون بود علیحضرت
 امپراطور با آنها تعارفی کردہ آتہا ہم جو اسے عرض کردہ دعا نمودند از اینجا
 ہم گذشتہ بقدر سہ چہار ہزار قدم از توپہاسے کو چہاسے شہر راندیم تا
 رسیدیم بکار یک فوج سر باز جلو کار ایستادہ بودند و موتر یک
 میزدند با علیحضرت امپراطور و تمام صاحب منصبہا از جلو صف سر باز
 گذشتہ احوال پرسی کردیم بعد بدرب و اکون آمدہ دوبارہ با
 علیحضرت امپراطور وداع مفصلی کردیم و با نواب و لیعہد و ساحر شاہ زاوہ
 با ہم دست دادہ و وداع نمودیم و آمدیم نوی و اگن علیحضرت امپراطور
 و شاہ زادگان در حالت وداع ہمینطور ایستادند و قدرے ہم طول
 کشید تا از جلو صف ایشان گذشتیم حقیقتہً قہاسے پذیرائی و احترام
 را از بہت لعل آوردند خلاصہ راندیم ہمین راہ آہن از پہلوے کاچینا
 منزل علیحضرت امپراطور میگذرد از پطرزبورغ تا اینجا پنج ساعت راہ است
 رسیدیم باستاسیون کاچینا معلوم شد کہ کاچینا جاے بزرگست
 علیحضرت امپراطور ہمہ چیز براسے توقف و استراحت و ران جا
 ہنیا کردہ اند از اینجا گذشتہ باستاسیون لوکا کہ رسیدیم ملتر زمین با براسے

خوردن شام پیاده شدند تا تو که با و همراهان شام میخوردند من هم پیاده
 تو می استایون رفته قدری گردش و تماشا کردم استایون بزرگیت
 تالارهای بزرگ براس شام دارد و علیحضرت امیراطور هم اغلب
 اوقات از کاجینا به این استایون آمده شب مانده و بشکار میروند
 از قرار یک عرض کردند تو می این جنگل خوش هم دارد پس از قدری
 توقف حرکت کرده راندیم شام را هم تو می تمدن خوردیم اطراف راه
 امروز جنگل زیاد است اما زینها خشک و بی سبزه بود شب را بداحت
 خوابیدیم۔



اخلاق ناصری

فصل هفتم در کیفیت معاشرت با صنایع خلق

مردم باید که نسبت حال خود باحوال بگلی اصناف خلق اعتبار کنند. چه نسبت او با هر صنفی از سه نوع خالی نبود. یا برتبه بالا که آن صنف باشد یا مقابل یا فرتر. اگر بالا که آن صنف بود در تبه آن اعتبار از او برابر محافظت آن مرتبه باعث باشد. تا بنقصان میل نکند. و اگر مقابل باشد برترقی ازان مرتبه در مدارج کمال باعث شود و اگر فرتر بود در رسیدن بدرجه آن صنف بهر نماید و حال معاشرت بهم با اختلاف احوال مراتب مختلف باشد. اما معاشرت با صنف بلند تر از آنچه در فصل پنجم یاد کردیم معلوم باشد و اما معاشرت با صنف مقابل تنوع بود و سه نوع. اول - معاشرت با دوستان. دوم معاشرت با دشمنان. سوم معاشرت با کسانی که نه دوست باشند و نه دشمن. و دوستان دو صنف باشند. حقیقی و غیر حقیقی. و معاشرت با دوستان حقیقی یاد کرده آمد. و اما با دوستان غیر حقیقی که بدوستان حقیقی تشبه

باشند و از نوع تصنع و تملق خالی نه معاشرت با ایشان چنان باید کرد که بقدر
 وسع مجاله و احسان کند و در استمالت و مدارات و صبر و معاطه بحسب ظاهر هیچ
 دقیقه اهل نگذارد و اسرار و عیوب خود را از ایشان پوشیده دارد و خواص اتحاد
 و احوال و اسباب منافع و مقادیر اموال همچنین و بتقصیر ایشان را ملاحظه نکند
 و در احوال حقوق عتاب ننماید و بکافات آن مشغول نشود تا اصلاح ذات البین صلاح ایشان
 مرجو باشد و تواند بود که بعضی بر روزگار بدرجه اصفیا و اولیای مخلص برسند و
 باید که بقدر قدرت با ایشان مواسات کند و تفقد اقارب و متعلقان ایشان
 لازم و اند و بقضای حاجات و اظهار بشاشت و اختلاط ایشان چه بطبع و چه
 بتکلف قیام نماید و در حال ضرورت ایشان را دست گیرد فی الجمله اصناف
 کرم و خلق و حسن عهد بتقدیم رساند تا همه کس را در دوستی او رغبت یغیراید و بوقت
 آنکه در مرتبه ایشان تفاو و آفتد و بجا ہے یا کرامت بیشتر برسد و طلب
 دوستی ایشان میفزاید و اتصال و قربت زیاده از معمول و تطیلد و اما اعداد و نوع
 باشند نزد یک و دود و هر یک بدو قسم شود آشکارا یا نهانی و اهل حق از حساب
 دشمنان ظاهر باشند و اهل حسد از قسم اعدای مخفی و از دشمن نزدیک استر از بیشتر
 باید که در جهت و خوف او را سرار و عوارات و در مکل و مشارب و غیر آن
 از احتیاط واجب باید شمر و واسطه کلی در سیاست اعدا آن بود که اگر تامل و
 مواسات و تملطف ایشان را دوست توان کرد و اوصول عقد و عداوت از

دلهاست ایشان منقطع گردانید خود بهترین تدبیر است باشد که تقدیم یافته بود و
 الا ما دام که بمرسته بیائی و محاطت طاهره یکدیگر را می بیند - بر محاطت آن
 تو فر باید نمود و هیچ نوع در ظاهر و ضمنی رخصت ندارد که قمع شر بخرید بود و قمع شر
 شر و بساطت اعدا مبالغت نباید نمود و اغضا و تحمل و مدارات استعمال باید کرد
 و از تادی منازعت و منافست احتراز تمام لازم باید دانست چه اظهار عداوت
 مقتضی ازاله نعم و تعریض انتقال دول و استعاضه افکار دائم و هموم متوالی
 و اصاحات اموال و کرامات و تحمل ضمیم و مذلت و تنگ و ماع و دیگر انواع شر و
 باشد و عموماً که در تدبیر و تفکر و عمارت و مباشرت این افعال صرف شود هم در
 دنیا ضایع و منقض بود و هم در دین سبب شقاوت و خسارت و اسباب عداوت
 ارادی هیچ چیز بود - تنازع در ملک و تنازع در مرتبه و تنازع در رقابت و
 اقدام در شبهه است که موجب انهداک حرم بود و اختلاف آراء و طریق تو سستی
 از هر صنفی احتراز از سبب آن صنف بود و باید که از احوال و دشمنان متفحص بود
 و در تفتیش اخبار ایشان متفحصی تا بر مکر و خدایت ایشان واقف گرد و مانند آن
 فریبش گیرد و بدن بر انتقاض مسامحی آن قوم تظفر باید و شکایت اعدا در
 مسامح رؤسا و دیگر مردمان مقرر باید کرد تا سخن منخوف ایشان قبول نکنند
 و مکارم که سگالند رواج نیابد و در اقوال و افعال متهم گردند و باید که معائب
 و دشمنان نیک معلوم کند و بر نفیر و ظلمیر آن واقف شود و آن را منع نماید و در

و در اخلاص آن شرائط اعتبار نگاه دارد چه نشر معائب دشمن مقتضی فساد و گي
 او بود و بران و عدم تاثیر ازان و لیکن چون بوقت خویش از اظهار هر گز و اندک سر
 و قهر او حال آید و اگر بر بعضی ازان او را تنبیه کند پیش از نشر تا چون داند
 که بر معائب و مثالب او و قوت یافته اند دل شکسته و ضعیف راسه گردد
 و شاید درین باب تحریری صدق شرط نبود که تر بود چه کذب از دواعی قوت
 و استیلا بر خصم بود و بر شتم و عادات هر صنفی باید که و قوت یابد تا هر چه
 را بمقابل آن دفع نماید و آنچه موجب قلع و خمرت ایشان بود و همچنین معلوم کند
 که نظیر و مضمون آن مندرج بود و بهترین تدبیر که درین باب است
 که خویش را بر اعدا و منازعان تقدس حقیقی حاصل کند و در نهان علی که
 اشتراک میان هر دو جانب صورت بند و سبقت گیرد تا هم کمال ذات
 او و هم و بهین خصوم تقدیم یافته باشد و دوستی با دشمنان فراموشی و
 با دشمنان ایشان موافقت و مخالفت کردن از شرایط حزم و کیاست بود
 چه معرفت عوارض و مزال اقدام و مواضع عیشرات ایشان بدینجهت
 تروت و بد و تلفظ بدشنام و لعنت و تعرض اعراض دشمنان بنهایت مذموم
 بود و از عقل دور چه این افعال بنفوس و اموال ایشان مضر است نرساند
 و نفس و ذات مرکب فی الحال مضر بود که هم بسفها تشبه نموده باشد و هم تصدیم
 را بحال و راز زبانی و تسلط با دشمنان گویند که شخصی و پیش ابو مسلم مروزی

زبان بعرض نصر سیار آلوده کرد و تصور آنکه ابو مسلم را خوش آید و از او پسندیده
 دارد ابو مسلم رو بر ترش کرد و او را از آن بیعت زجر نمود و فرمود که اگر کسی
 غرضی و شهابی چون ایشان آلوده کنم بارے در آنکه زبانها با عرض ایشان
 آلوده کنم چه غرض و فائده خواهد بود و چون دشمنان را آفست رسد که خود را
 این نبود و مانند آن آفت را متوقع و مقطر باشد البته باید که ثنات نماید و شادمان
 و فرح اظهار کند که دلیل بطریقه و بمعنی آن ثنات هم با خود کرده باشد و
 اگر دشمن بکامیت او و آید و از حریم او مانع سازد یا در چیزی که اقصا
 و فادامانت کند اعتمادی نماید عذر و مکر و خیانت استعمال نکند و مروت
 و کرم بکار دارد و بچنان کند که ملامت و مذمت بدشمن مخصوص گردد و حسن
 عهد و نیکو سیرتی او همه کس را معلوم شود و دفع ضرر را عداوت مرتبه بود و اول
 اصلاح ایشان فی انفسهم اگر میسر باشد و اصلاح ذات البین - دوم احتراس
 از مخالفت ایشان ببعدها و یا سفری دور که اختیار کند سوم قهر و تنق
 و این آخر همه تدبیر باشد و با وجودش شرط بر آن اقدام توان نمود - اول
 آنکه دشمن شر بد ذات خویش و اصلاح او به هیچ طریق صورت نگیرد
 دوم آنکه هیچ وجه از وجوه جز قهر خویش را از تصرف او خلاصی نبیند سوم
 آنکه داند که اگر ظفر او را بوزیاده ازین که کس را کتاب خواهد کرد استعمال
 کند چهارم آنکه اظهار قصد و سعی و رازا له غیر از خویش از و مشاهده کرده باشد

پنجم آنکه در قهر او بر ذیلت ماتمذ خیانت و عذر موم نشود ششم آنکه از
 عاقبت مذموم چه در دنیا و چه در آخرت متوقع نبود و مع ذلک اگر قهر او
 بدست دشمن و دیگر کند بهتر و آتیه از فرصت با وجود مهلت از لوازم حزم باشد
 و اما حسود را با اظهار نعم و مروت فضایل و دیگر چیزها یکمستدعی غیظ و انداز
 او بود و بر ذیلت مشتعل تر بخور دل و گداخته تن دارد و از کید او احتراز کند
 و جهد نماید در آن که مردمان بر سر پرت او واقف شوند و اما معاشرت با کسانی
 نه دوست باشند و نه دشمن هم مختلف باشد و هر کس را بدینچه مستحق آن بود که
 ملحق کردن بصلحت نزدیکتر مثلاً نصهارا و آن قومی باشند که نصیحت همه کس
 تبرع نمایند خدمت کند و با ایشان مخالفت نماید و سخن ایشان بشنود و بایشان
 و ابتهاج بدیدار ایشان ظاهر گردد و اندام او در قبول قول هر کس مسارعست نماید
 و بطوهر احوال منغرور نشود بلکه تامل کند تا بر غرض هر کس واقف شود و حق
 را از باطل فرق نماید و بعد از آن بر وجه اصوب برود و صلح را و آن جماعت باشند
 که با صلاح ذات البین مشغول باشند از روی تیرجیح و ثنا گوید و بکرامات و
 اصناف تعجیل مخصوص دارد و بدیشان تشبیه نماید چه مناسب ایشان بود یک
 همه خلق محمود بود و با آنها علم بکار دارد و بسخاوت ایشان مبالغات و اغما
 نکند تا از انداز او اعراض نمایند و اگر بشتم و سفه ایشان قنای شود و آنرا حقیر
 شمرد و بدان توجع و تألم ننماید و بکافات مشغول نشود بلکه بسکون تانی

اصلاح حال یا مفارقت و ترک مخالفت ایشان بتقدیم رسانند و تا نوازند محبت
این صفت اختیار کند و مجادله و مجازات ایشان مخطوثرشمرد و با اهل تکبر تواضع
نماید بلکه بسیرت ایشان با ایشان کار کند تا از ان مثالم و منتر جبر شوند که الشکبر
مع المتکبر صدقه چه تواضع با این قوم موجب استهانت و تحقیر بود و در اصابت
خو و یقین شوند و پندارند که بر همه کس واجب است خدمت و تذلل که در این
صدا این یابند و اندک گناه ایشان را بوده است و یکن که با سر تواضع و حسن
سیرت آیند و با اهل فضایل اختلاط کند و از ایشان استغاده واجب شمرد و
معاونت و مساعدت ایشان را غنیمت داند و جهد کند تا از زمره ایشان بشاید
و با همسایه بد و عشیره ناسازگار صیر نماید و مدارات و مجامه استعمال فرماید و یقین نماید
که لیثمان بیدان صابر تر باشند و کریمان نفس و همیرین منوال و نط با هر کس آنچه
عقل اقتضا کند و حزم و کیاست اشاره فرماید بکار آرد و در اصلاح عموم خلق و
اصالح خصوص نحو و بقدر استطاعت بکوشد و اما زیر دستان هم اصناف باشند
متعلمان را نیکو دارد و در احوال طبایع و سیرت های ایشان نظر کند اگر مستعد
انواع علوم باشند و بسیرت خیر موسوم علم از ایشان منع نکند و بران شکل نیت
یا عو نیت تطلبه و در ازاحت علت ایشان کوشد و خداوندان طبایع رومی را
که تسلیم از روسته شمره کنند تهذیب اخلاق فرماید و بر معائب ایشان تنبیه دهد
و بحسب استعداد تکمیل نماید و عی که سبب توسل ایشان بود با اعراض فاسده

از ایشان باز دارد و بلیدان را بر چیزے که بفهم ایشان نزویک تر بود و بر
فائده بیشتر حث کند و از تصنیع عمر اجتناب فرماید و سائلان را اگر ملح باشند
از احیای زجر کند و اجابت التماس در توقع دارد مگر که صادق الحاجت باشد
و میان محتاج و طامع تمیز کند و طامع را از طمع باز دارد و بطلوب ترساند تا
باشد که سبب اصلاح او شود و محتاجان را عطا دهد و با ایشان مواسات نماید
و در اسباب معاش مدد دهد و ما دام که با خلل و لامور نفس و عیال مودی
نبود بر ایشان ایثار کند و ضعفا را دست گیرد و بر ایشان رحمت فرماید و مظلومان
را امانت نماید و در همه ابواب خیریت راستی و پاکی کند و بخیر مطلق که فیج خیر
و منفیض کرامات اوست تعالی و تقدس تشبه نماید.

فصل هشتم در وصایاییکه منسوب است باقلاطون

نافع در همه ابواب و ختم کتاب

چون از شرح مسائل حکمت علمی بر وجهیکه در صدر کتاب ذکر آن تقدیم یافت
بود فارغ شدیم و در استیفاء ابواب آن نقل سخن از اصحاب این صفت
قدر سه چند مندول کردیم خود ایم که ختم کتاب بر فصلی باشد از سخن اقلاطون

کہ عموم خلق را نافع بود و آن وجبت است که شاگرد خود را سطا عالیس را
 فرموده است میگویی و معبود خویش را بشناس و حق او نگاه دارد همیشه با تعلیم
 و تعلم باش و عنایت بر طلب علم مقدم دارد اہل علم را بکثرت علم امتحان کن بکہ
 اعتبار حال ایشان تجتنب از شر و فساد کن و از خدا تعالی چیزی را نخواہ کہ نفع آن
 از تو منقطع بود و متیقن باش کہ ہمہ مواہب از حضرت اوست و از نعمتہا سہ
 باقی و فوائدیکہ از تو مقارفت نتواند کرد التماس کن ہمیشہ بیدار باش کہ شرور را بنا
 بسیار است و آنچہ نکاید کرد باز و نخواہ و بدانکہ انتقام خدا تعالی از بندہ بخط
 و عتاب نبود بلکہ تقویم و تادیب باشد و بر تمنائے حیاتے شائستہ اقتصار
 کن تا مومنے شائستہ بآن مضاف نبود حیات و موات را شائستہ مشمر مگر کہ وسیلہ
 اکتساب خیر بودہ باشد بر آسائش و خواب اقدام کن مگر بعد از آنکہ محاسبہ نفس
 خود در سہ چیز بتقدیم رسانیدہ باشی اول آنکہ تامل کنی کہ در آن روز هیچ خطا
 از تو واقع شدہ است یا نہ دوم آنکہ تامل کنی کہ هیچ خیر اکتساب کردہ یا نہ سوم
 آنکہ تامل کنی کہ هیچ عمل بتقصیر فوت کردہ یا نہ و یاد کن کہ چہ بودہ و راہل و چہ خواہا
 شد بعد از مرگ و ہیچکس را ایدامن کہ کار ہاے عالم در معرض تغیر و زوال است
 بدیخت آنکس بود کہ از تذکر عاقبت غافل بود و از زلت باز نہ ایستد تکیہ نماید خود
 مساز از چیز ہا یکہ از ذات تو خارج بود و در فعل خیر باستحقاق انتظار سوال
 مدار بلکہ ہمیش از التماس افتتاح کن حکیم مشمر کہے را کہ بلندے از لذتہاے عالم

شادمان بود یا بمیصبتی از مصائب عالم جزع کن رواند و گمین نشود و ہمیشہ
 یاد مرگ کن و بمر دگان اعتبار گیر خست مردم از بسیاری سخن بیغائده
 دان و از اخبار یکہ کنہ بچیزیکہ ازان مسؤل بنود بناس و بدانکہ کسیکہ در شہر غیر
 خود اندیشہ کن نفس او قبول شر کردہ باشد و مذہب او بر شہر متکل شدہ
 بار ہا اندیشہ کن پس در قول آر پس در فعل آر کہ احوال گردان است و دوستدار
 ہمہ کس باش و زود غم مہاش کہ بغضب بغاوت تو گردہ ہر کہ امر و نہی محتاج
 بود از الہ حاجت او بفرد انگن کہ توجہ دانی کہ فردا چہ حادث شود کہسے را
 کہ بچیزیکہ گرفتار بود و معاونت کن گدائکس را کہ لعل بد خود گرفتار باشد تا غن
 متخاصمان مفہوم تو نگرد و حکم ایشان مبادرت نہا حکم بقول تنہا مہاش بلکہ قبول
 و عمل باش کہ حکمت قوی و بین بہان بماند و حکمت علی بدان بہان رسد و
 آنجا بماند و اگر در نیکو کاری رنجہ بری رنج نہاند فعل نیک بماند و اگر از بدی
 لذتے یا بی لذت نہاند فعل بد بماند ازان روز یاد کن کہ ترا آواز دہند و تو
 از آواز ہتاج و نطق محروم باشی نشنوی و گوئی و زیاد توانی کرد و یقین دان کہ
 متوجہ بکاشے شدہ کہ آنجا نہ دوست را شناسی و نہ دشمن را پس اینجا کہسے را
 بتقصان منسوب مگردان و حقیقت شناس کہ جاسے خواہی رسید کہ خداوند گام
 و بندہ آنجا تساوی باشند پس اینجا کہ بمر و ہمیشہ زاو راہ ساختہ دار کہ چہ دانی کہ
 رحیل کے خواہد بود و بدانکہ از عطا اسے خدا تعالی بیچ چیز بہتر از حکمت نبود

و حکیم کسے ہو کہ فکر و قول و عمل او متساوی و متناسب ہو۔ مکافات کن یہ کنی
 و در گذر از بدی یاد گیر و حفظ کن و فہم دار و رہ و تفتے کار خویش را و تعقل
 حال خود کن و از بیج کار از کار ہائے بزرگ این عالم ملالت منما و در پیج وقت
 سستی و تانی کن و از خیرات تجا و زجا ہشتم و بیج سیرت را در کتاب حسنہ
 سرمایہ مساز و از امر افضل بہت سروری زایل اعراض کن کہ از سروری دائم
 اعراض کر وہ باشی حکمت و درست باش و سخن حکما بشنود ہوائے دنیا از خود دور
 کن و از آداب ستودہ امتناع کن و در بیج کار پیش از وقت آن کار مشغول نہ
 بکارے مشغول باشی از روسے فہم و بصیرت در آن مشغول باش بتواکلی
 متکبر و معجب مباش و از مصائب شکستگی و خواری بفرود راہ دور باد و ست معاملہ
 پنهان کن کہ بجا کم محتاج نشوی و با دشمن چنان کن کہ در حکومت ظفر ترا بود
 با ہیچکس سفاقت کن و تواضع با ہمہ کس بکار دار و بیج متواضع را حقیر مشمر در
 آنچه خود را معذور و رومی برادر خود را ملاست کن و بہ بطالت خدا و مان مباش
 و بر سخت اعتماد کن و از فعل نیک پشیمان مشو با ہیچکس مزاح کن ہمیشہ بہ ملازمت
 سیرت عدل و استقامت و التزام خیرات مواظبت کن تا نہیکجاست گردی
 انشاء اللہ تعالیٰ اینست وصایای افلاطون کہ خواستم مختم کتاب بران
 کنم و بعد ازین سخن قطع گردانم خدا تعالیٰ بگنجان را التوفیق الکتاب خیرات
 و اقامت حسنات کرامت کناد و بر طلب مہمات خود حریص گرداناد

اعظم لطیف الحبيب والیہ المرجع والایب نعم الکتاب بعون المکمل الوهاب

تہذیب از احوال مصنف

صاحب تحفیر صاحب تذکرہ آتشکدہ می گویند

کہ خواجہ نصیر الملتہ والدین محمد بن حسن مؤلف اخلاق نامہ از عالم علمای
زمانہ و افہم حکماء دوران خود بودہ و اصلش از بہرہ و دین اہل قلم است
گویند و دیار طوس کہ بتاکر و دہ طوس نو ذراست متولد شدہ و بہر ان ارض
مقدس کسب کمالات نمودہ و بہند الطوسی اشتهار دار و دور مرتب حکمت بدو
واسطہ از تلامذہ شیخ بوعلی سیناست و در اکثر علوم مصنفات جلیلہ دارد از انجملہ
در فن حکمت شرحی بر اخبارات شیخ بوعلی سینا و در علم نجوم شرحی بر ہند کلمہ
بطلمیوس و در علم عقائد و کلام متن تجرید و در علم تصوف و سلوک او صانع اثر
از تصانیف اوست و اما فضائل آن بزرگوار از حیرت تجرید و تقریر بیرون است
و کمالات آن فیلسوف از حد اشعار و اظہار افزون بعد از زمان آن الی الان
نہایت مرتبہ فضل و فضلاء عہد بھسیدن مطالب کتب او انحصار دارد
و رفع اشکال اکثر مسائل مفصلہ حکمت از طبع و قادی و ذہن نقاد او شدہ
چندے در ہستان و قلاع ملاحظہ اسماعیلیہ ساکن و بعض اوقات مجوس
ہم بودہ تا از استیلائے ایمان از حبس خلاص یافتہ و ملازم رکاب افتد
و لوازشات فراوان از ان بادشاہ ذی جاہ یافتہ و آن بادشاہ نیز استقاوہ

اکثر امور از راس صواب نامے او میگذرد گاهی باقتضای طبع فکر شعر هم نموده
از دست

سو جود بحق واحد اول باشد باقی همه موہوم و محیل باشد
هر چیز جز او که آید اندر تظرت نقش دوین چشم احوال باشد
وله

نظام بے نظام ار کا فرم خواند چراغ کذب را بنود فروغ
مسلمان خوانمش زیرا که نبود سزاوار دروغ جز دروغ
گویند خواجہ نصیر این رباعی را بطریق سوال بخدمت بابا افضل کاشانی
که اعرف حکماء زمان بود فرستاده و بجوابش مخطوط شده۔

رباعی خواجہ نصیر

اجزائے پیا که در ہم پیوست بشکستن آن روان نمیدارد دست
چندین سرو پا کا زمین و سر و دست از هر چه ساخت زبراکچه شکست

جواب از بابا افضل

تا گوهر جان در صدف تن پیوست از آب حیات صورت آدم بست
گوهر چو تمام شد صدف تا شکست بر طرف کلمه گوشه سلطان نشست
گویند شبی که خواجہ نصیر بوجود آمده والد ماجدش همان شب بریاض رضوان
خرامید و عمر شریف خواجہ مدوح بهفتاد و بیست و سه رسیده و در عیش صد

و هفتاد و دو و پیری مرغ رخش بباغ غلد پر و از کرده - چارش بو صیت او
 و رکبا طمین علیهما السلام مد فون کرده - انا لله و انا الیه راجعون -

تمام شد

کلیات سعدی

فی المواعظ والنصیحة

- خوش است عمر در دنیا که عبادت دانی نیست ۱ بس اعتماد برین پیچ و زخانی نیست
درخت قد صنوبر خرام انسان را ۲ مدام رونق تو یاده جوانی نیست
گلے است خرم و خندان تازه خوشبو ۳ و لے امید ثباتش چنانکه دانی نیست
دوام پرورش اندر کنار مادر و دهر ۴ طمع مکن که در بوسے مهربانی نیست
سباش غره و غافل چو پیش سر پیش ۵ که در طبیعت این گرگ گلے بانی نیست
چه حاجت عیان را باستماع و بیان ۶ که میوفانی دور فلک ثنائی نیست
کدام باد بهاری و زید در آفاق ۷ که باز در عقبش آفت خزان نیست
اگر مالک دے زمین بدست آرمی ۸ بهای دولت یکروزه زندگانی نیست
والے رفیق برین کار و انسر اکمند ۹ که خانه ساختن آئین کاروانی نیست
اگر جهان مہکم است دشمن اندر پے ۱۰ بدوستی که جهان بجای کاهراتی نیست
چوبت پرست بصورت چنان می شخول ۱۱ که دیگر خبر از لذت محاسنی نیست
جهان ز دوست جدا دند و ستان خدا ۱۲ که پای بند غلام جز این جهانی نیست
نگاہ از زبان تا بدو زخت نیرند ۱۳ که از زبان شیر اند چنان یانی نیست
عل بیمار و غم برکش که مردان را ۱۴ رہے سلیم تر از کوسے بر دگانی نیست

طریق حق رود و هر کجا که خواهد پیاش ۱۵ که کن خلوت صاحبان سکائی نیست
 کف نیاز بدرگاه بخت بیدار ۱۶ که کار مرد خدا جز خدا خوانی نیست
 مخور چوبه اوبان گاه تخم کایشانرا ۱۷ امید خرمین اقبال آن جهانی نیست
 مکن که حیف بود دوست بر خود آرد ۱۸ علی الخصوص مران دست که ثانی نیست
 چه سود ریزش باطن و عطر بر خلق ۱۹ که مرد را بارادت صدف نهانی نیست
 زمین به تیغ بلاغت گفتمی ای سعدی ۲۰ سپاسدار که خفیف آسمانی نیست
 بدین مفت که در آفاق هست شعرت ۲۱ زلفت و جله که آتش بدین دانی نیست
 نه هر که دعوای زور آوری کن دبا ۲۲ بسر برد که سعادت به پهلوانی نیست
 مے بخوای عطار گوشتایش مشک ۲۳ مکن که بوی خوش از مشتری نهانی نیست

فی حمد المدحجانه

فضل خداے را که تواند شمار کرد ۱ یا کیست آن که شکر یکے از هزار کرد
 آن صنایع لطیف که بر فرش کائنات ۲ چندین هزار صورت الوان نگار کرد
 ترکیب آسمان و طلوع ستارگان ۳ از بهر عجز نظر بهوشیار کرد
 بر آفرید و بحد و زخمان و آدمی ۴ خورشید و ماه و انجم و لیل و نهار کرد
 الوان نفی که نشاید سپاس گفت ۵ اسباب راحت که ندانم شمار کرد
 آثار رحمت که جهان سرسبز گرفت ۶ احمال شکفته فلک زیر بار کرد

- مسار کو ہمارے بطن زمین بدوخت ۷ تا فرش خاک بر سستوار کرد
اجزائے خاک مردہ بہ تشریف آفتاب ۸ بتان مسیوہ و چین و لالہ زار کرد
ابر آب داد بیخ درختان مردہ را ۹ شاخ برہنہ پیرہنش نو ہبار کرد
چندین ہزار منظر زیبایا فرید ۱۰ تاکست کو نظر ز سہر امتبار کرد
توحید گوے او نہ بنی آدم اندوس ۱۱ ہر بلبلے کہ ز مزمہ بر شاخسار کرد
شکر کہ ام فضل بجائے آورد کسے ۱۲ حیران بماند ہر کہ درین افتکار کرد
گوئی دوام روح کہ در کالبد وید ۱۳ یا عقل ارجمند کہ باروح یار کرد
لال است در دہان بلاغت زبان و ۱۴ از غایت کرم کہ ہنر آشکار کرد
سرچیت تا بطاعت او بر زمین نہیم ۱۵ جان در ریش در بیخ نباشد نثار کرد
اے قطرہ منی سبز چپارگی بت ۱۶ کابلیس مدغور منی خاکسار کرد
بخشنده کہ سابقہ فضل در رحمتش ۱۷ مارا بحسن عاقبت امیدوار کرد
پرہیزگار باش کہ دادار آسمان ۱۸ فردوس جلیے مزم پرہیزگار کرد
نابردہ رنج گنج میسر نمے شود ۱۹ مرد آن گرفت جان برادر کہ کار کرد
ہر کو عمل نکرد و عنایت امید داشت ۲۰ دانہ نکر ابلہ و حسن انتظار کرد
دنیا کہ جبر آخرتش خواند مسطفیٰ ۲۱ جالے شست نیست نیاید قرار کرد
دارالقرآن خانہ جاوید آدمی است ۲۲ این جاکشنت بہت نشاید قرار کرد
چند استخوان کہ باون دوران مدفون ۲۳ محرومش چنان بخت کہ ناکش قرار کرد

ظالم ببرد و قاعده زشت از د بماند ۲۴ عادل برفت و نام نگو اختیار کرد
عیسی بغزلت از همه عالم کناره جفت ۲۵ قارون ز دین برآمد و دنیا قرار کرد
محبوبش آرزوی دل اندر کنار کرد ۲۶ بازه رکیک بود که موشتی شکار کرد
ما اعتماد بر کم مستعان کنیم ۲۷ کان تکیه باد بود که بر مستعار کرد
بعد از حنای هر چه پرستند پیچ نیست ۲۸ بیدولت آنکه بر همه پیچ اختیار کرد
دین گوید دولتت که بیرون نمیرد ۲۹ الا کی که در از لش بختیار کرد
بیچاره آدمی چه تواند بسی کرد به ۳۰ چون هر چه بود نیست قضا کردگار کرد
او بادشاه و بنده نیک و بد آفرید ۳۱ بد بخت و نیک بخت و گدای که خوار کرد
سعدی به نفس که بر آورد و در سحر ۳۲ چون صبح در بیضا زمین انتشار کرد
هر بنده که خاتم دولت بنام اوست ۳۳ در گوش دل نصیحت او گوشوار کرد
بالا گرفت و خلعت و الا امید داشت ۳۴ هر شاعر که مدح ملوک دیار کرد
شاید گراتفات کند خلعت مزید ۳۵ سعدی که شکر لغت پروردگار کرد

فصل در سبک فی التنبیه

چو مرد هر و اندر را حق ثابت قدم گردد ۱ وجود غیر حق در چشم تو چیدش عدم گردد
کمربند و قلم کردار سر در پیش لب برهم ۲ بهر حرفیکه پیش آید تبارک چون قلم گردد
ز چوگان ملامت نادر آنکس رو برتابد ۳ که در راه خدا چون گوئی تلخ قدم گردد

- ۴ سم کیران سلطان را درین میدان کسی بیند
که پیشانی کند چون منج همچون نعل خم گردد
- ۵ تو خواهی نیک خواهی کن اهرودا پسر کاینجا
عمل گیرد بود ورنیک بر عاقل رحم گردد
- ۶ بسین که ظلم جبار بے کم آزار سے تم بیند
شکر نیز روزے گشته تیج ستم گردد
- ۷ درین گرداب پایان منه باشکم بر دل
که گشتی رود طوفان غرق از بار شکم گردد
- ۸ بسے ای آئین دل تے بار بکیش کامین
بسے آئینہ گیتی نھا و حساب م جم گردد
- ۹ شکاپو بے حرم تا کے خیال از طبع بیرون کن
که محرم گشتی ذاتت حقائق را حرم گردد
- ۱۰ کبار سگین سگی است در ره ما به مردم را
چنین سنگے مگردا و بسیدای تدم گردد
- ۱۱ غم خور کو بشاد و یکا بے اندازه انجامد
چو بیعتان مروت نبال آتشادی کشم گردد
- ۱۲ خداوندان ملک فتح و کشتن بنابر آگوسے
برایشان چون بگشت احوال ماینز هم گردد
- ۱۳ دولت را دید ما بر دوز تا عین الیقین گردد
تنت راز خمار گیر تا کنز احکم گردد
- ۱۴ در و نیت حص نگذار دکنزد و وستان باشی
شکم خالی چو نرگس باشت تا و نیت دم گردد
- ۱۵ خداوند اگر فرمائی بدین حکمت که بخشیری
مرا افزون شود آنکه از ملک تو کم گردد
- ۱۶ فساد اندر تن خاکی را بخششت قطره
مدد فرما بفضل خویش تا این قطره یکم گردد
- ۱۷ امید رحمت آری خصوص آنرا که در خاطر
شنا بے سید مرسل بنی محترم گردد
- ۱۸ محمد کز شنای فضل او بر خاک هر خاطر
که بار و قطره در حال نریا بے نعم گردد
- ۱۹ چو دولت باید تم تحمیدات مصطفی گویم
که در در یوزہ صوفی گرد صاحب کم گردد
- ۲۰ زبانزد کنش اسعدی ز شرح علم و گفتن
تو در علش چو دانی باش تا فردا علم گردد

کلیات سعدی [۱۰۰] ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱

اگر تو حکمت آموزی بدیوان محمد رو ۲۱ که بوجہل آن بود کو خود بدانش بگو گم گردد

ز فقر جاودانی رست صاحبال دنیا شد ۲۲ هر آن دیش صاحب دل کزین دختتم گردد

فی النصائح والمواعظ

- ۱ اے نفس اگر بیدار و تحقیق بنگری درویشی اختیار کنی بر تو انگری
- ۲ اے پادشاه وقت چو وقت فرارسد تو نیز با کس ملت برابری
- ۳ گر پنج نوبت بدر قصر میزنند نوبت بدیگرے بگزار و بگری
- ۴ دنیا زینست عشوه ده دستان و لیک با کس بسر نمی برد او عهد شوهری
- ۵ آهسته رو که بر سر بسیار مردم است این جرم خاک را که تو امر و بر سری
- ۶ آبتنی که اینمہ فرزند زاد و گشت دیگر که چشم دارد از مهر ما دری
- ۷ این غول روے بستم کوئے منظر فریب دل میبرد بغالیہ اند و د چادری
- ۸ باروت را که خلق جهان سحر از و برند در چه فکند غمزه خوبان بسا حری
- ۹ مردی گمان مبر که بسر پنجه است زور بانفس اگر برائی بدانم که شاطری
- ۱۰ باشیر مردیت سگ ایلین صید کرد اے بے ہنر ہمیر که از گر بے کمتر می
- ۱۱ مہشدار تانہ نکندت پیروی نفس و درو طے کہ سود ندارد و شناوری
- ۱۲ سر در سر هوا و هوس کرده و یاز در کار آخرت کنی اندیشہ سر سری
- ۱۳ دنیا بدین خریدنت از بے بصارت اے بد معاملات ہمہ پیش عین سری

- ۱۳ تا جان معرفت نکند زنده ات شخص
نزدیک عارفان چو حیوان محقری
- ۱۵ بس آدمی که دیو پرستی غلام اوست
در صورتش نماید زیبا تر از پری
- ۱۶ گر قدر خود بدانی قربت فزون شود
نیکو نهاد باش که پاکیزه جوهری
- ۱۷ چندت نیاز و آزد و اندر بربهر
بشناس قدر خویش که دریای گوهری
- ۱۸ پیدا است قطره که بقیمت کجاست
لیکن چو پرورش بودت دانه دری
- ۱۹ گر گیمیا به دولت یار آرد دوست
بشناس قدر خویش که گوگرد احمری
- ۲۰ اسیر خپای است بدام هوا نفس
که بر هوا سب عالم روحانیان بهری
- ۲۱ باز سفید رو بختی چسبده قانده
کاندر طلب چو بال بریده کبوتری
- ۲۲ چون بوم بدختر مغلک سایه بخراب
در اوج سدره کوش که فرخنده طاری
- ۲۳ آن راه دوزخ است که ابلیس می رود
بیدار باش تا سپیده راه نسپری
- ۲۴ در صحبت رفیق بد آموز بچنان
کاندر کست دشمن آهخته بخبری
- ۲۵ راه بسوسه عاقبت خیری رود
راه بسوسه پاویه اکنون مخبری
- ۲۶ گوشت حدیث می شنود هوش بخیر
در حلقه بصورت و چون حلقه بردری
- ۲۷ دعوای مکن که بر ترم از دیگران بعلم
چون کبر کردی از همه دوتان فروتری
- ۲۸ از من بگو به عالم تفسیر گوے را
گر در عمل نکوشی چو نادان مقصری
- ۲۹ بار درخت علم ندانم مگر معل
با علم اگر عمل نکنی شاخ بے بری
- ۳۰ از صدیکه بجای نیارده شرط علم
وز حجت جاه در طلب علم دیگری

- علم آدمیت است و جو انردی ادب ۳۱ ورنه دوی بصورت انسان مصوری
 هر علم را که کار نه بندری چو فائده ۳۲ چشم از بر لے آن بود آخر که بنگری
 امروز غره بقفاحت که در حدیث ۳۳ هر نکته را هزار دلائل بساوری
 فردا فشیخ باشی در موقف حساب ۳۴ گر علتے لگوئی و عذرے نیآوری
 و رعد نه از عذر بگوئی گناه را ۳۵ مر شوے کرده را بنود زیب دختر ی
 مردان بسی در پنج بجایے رسید اند ۳۶ توبے سهر گجاری از نفس پروری
 ترک هوست وادی دریا بے معرفت ۳۷ عارف بذات شونه بدلق قلندری
 در کم ز خویشتن بجز قارت نظر کن ۳۸ گر بهتری بهال بگو هر برابر ی
 در بے نه بهال کنی فخر بر حکیم ۳۹ کون خرت شمار داگر کاو غسبری
 فرمان بر خدا و نگهبان حلق باش ۴۰ این هر دو قرن اگر بگرفتی سکندری
 عمرے که میرود بهمه حال چه در کن ۴۱ تا در رضای خالق به چون بسبر ی
 مرگ اینک از دها بے دیا نیست پیچ ۴۲ لیکن چه غم ترا که بخواب خوش اندری
 فارغ نشسته بفراخی و کام دل ۴۳ بارے ز تنگنا بے سدا و تاوری
 بارے گرت بگو غریزان گذر بود ۴۴ از سر نه غور کیا فی وسروری
 کاسنجادست واقعه بیتی غلیل دار ۴۵ در هم شکسته صورت بهله آوری
 فرق غریز پهلوی نازک نماده تن ۴۶ مسکین بخت باشی و خاک بتری
 تسلیم شو گر اهل تمیزی که عارفان ۴۷ بر دند گنج عافیت از کج صابری

- فرزند بنده ایست خدا را غمش محذور ۴۸ تو کیستی که بز خدا بنده پروری
گر مقبل است گنج سعادت بر او دست ۴۹ در مدبر بهت رنج زیادت چه میبری
پیش از من تو بر رخ جاننا کشیده اند ۵۰ طغرای نیکبختی و نیل بدخستری
آنرا که طوق مقبلی اند رازل خدا ۵۱ روزی نکرد چون نکشد غل بری
ز نار پند من پدرا نه است گوش دار ۵۲ بیگانگی موز که در دین برابری
تنگ از فقر شفت و اغبر دار از آنکه ۵۳ در وقت مرگ فوشت و در گور اغیری
دامن مکش ز صحبت ایشان که درشت ۵۴ دامن کشان سسده رخ فخر ز غمبختی
روئے زمین بطلعت ایشان منور است ۵۵ چون آسمان بزهره و خورشید و شتری
در بارگاه خاطر سعدی خند ام اگر ۵۶ خواهی ز پادشاه سخن داد شاعری
که گه خیال در سرم آید که این منم ۵۷ ملک عجم گرفته به تیغ سخنوری
بازم نفس فرو و داز مهول بل فضل ۵۸ با کف موسوی چه زند سحر سامی
شرم آید از بیاعت بے قیمت و لیک ۵۹ در شهر آگینه فروش است و چوهری

مرثیه فخرالدین ابوبکر در چهار بند

بند اول

- غریبان را دل از بهر تو خون است ۱ دل خوشان نمی احم که چون است
عنان گریه چون شاید گرفت ۲ که از دست شکیبائی به وین است
مگر شاهنشاه اندر قلب شکر ۳ نمی آید که رایت سرنگون است

دگر سبزی نرود بر لبِ جوئے ۴ که آب چشمه با عذاب گون است
 دگر خون سیاوشان بود رنگ ۵ که باران بیشتر سیلابِ خون است
 شکیبائی مجوئے از جانِ مهجور ۶ که بار از طاقتِ مسکینِ فزون است
 سکون در آتشِ سوزنده گفتم ۷ نشاید کرد و در مانِ هم سکون است
 که دنیا صابحه بد عهد و خوشخوار ۸ زمانه ما در بیهود و دون است
 نه اکنون است بر ما جورِ ایام ۹ که از دورانِ آدم تا کنون است
 نمیدانم حدیثِ نامه چون است ۱۰ همی بینم که عنوانش بخون است

بند دوم

بزرگان چشم و دل در انتظارند ۱ عزیزان وقت و ساعت بشمارند
 غلامان در و گوهر می فشاند ۲ کنیزان دست و ساعد می نگارند
 ملک خان و میاق و بدر و ترخان ۳ بر بهواران تازی بر سوارند
 که شاهنشاه عادل سعدیو بیکر ۴ بایوان شهنشا ہی در آرند
 حرم شادی کنان بر طاقِ ایوان ۵ که هر وارید بر تاجش ببارند
 زمین میگفت عیشِ خوش گذاریم ۶ آزان پس آسمان گفت ار گذارند
 امید تاج و تختِ خسروی بود ۷ ازین غافل که تا بولتش در آرند
 چه شد پاکیزه رویانِ حرم را ۸ که بر سر گاه و بر زیور غبارند

نشايد پاره کردن زيور و روے ۹ که مردم تحت امر کردگار ند
وليکن باچنين داغ بگر سوز ۱۰ نمی شايد که سر يادے ندارد
بلے شايد که مجبوران بگريند ۱۱ روا باشد که مظلومان بزارند
منيد انم حديث نامه چون است ۱۲ همی بنيم که عنوانش سخن است

بند سوم

برفت آن گلبن خرم ببادے ۱ دريغے ماند و فر يادے و دادے
زمانے چشم عبرت بين بنخته ۲ گرش سيلاب خون باز ايتادے
چه شايد گفت دوران دمان را ۳ سخاود پر وريد اين سفلہ را دے
نيار و گردش گيستی دگر بار ۴ چنان صاحب دے فرخ نژادے
خرد مندان پيشين راست گفتند ۵ مرا خود کا شکمے در نژادے
نبودے و يدگانم تا نديدے ۶ چنين آتش که در عالم قتادے
نکو خواہان تصور کرده بودند ۷ کہ آمد پشت دولت راعما دے
تن گردن کشش وقت آن بود ۸ کہ تاج خسروی بر سر نهادے
چور و زآمد دخت نام بر دار ۹ کہ بتان را ببار و ميوه دادے
مگر چشم بدان اندر کسين بود ۱۰ بيدار و پوستانش تنر باوے
منيد انم حديث نامه چون است ۱۱ همی بنيم کہ عنوانش سخن است

بند چهارم

- ۱ پس از مرگ جوانان گل مماناد ۱ پس از گل در چمن ببل مماناد
- ۲ کس اندر زندگانی قیمت دوست ۲ نداند کس چن قیمت مداناو
- ۳ بحسرت در زمین رفت آن گل نو ۳ صبا بر استخوانش گل دماناد
- ۴ بتلخی رفت از دنیا به شیرین ۴ زلال کام در حلقش چکاناد
- ۵ سر آمد روزگار سعد بو بکر ۵ خداوندش بر حمت در رساناد
- ۶ جزای تشنه مردن در غریبی ۶ شراب از دست پیغمبر ستاناد
- ۷ در آن عالم خدا از عالم غیب ۷ نثار رحمتش بر سر فشاناد
- ۸ هر آنکس دل نمی سوزد بدین درد ۸ خدایش هم بر آن آتش نشاناد
- ۹ درین گیتی منظمه شاه عادل ۹ محمد نام بردارش بماناد
- ۱۰ سعادت پر تو نیکان و بادش ۱۰ بخوب صاحبانش پروراناد
- ۱۱ روان سعد را با جان بو بکر ۱۱ باو روح راحت گستراناد
- ۱۲ به کام دوستان و بخت فیروز ۱۲ بے دوران دیگر بگذراناد
- ۱۳ نمیدانم حدیث نامه چون است ۱۳ همی بینم که عنوانش بخون است

فی مرثیه المستعصم

آسمان را حق بو در خون پیار و بر زمین ۱ بر زوال ملک مستعصم امیر المومنین

۱. اے محمد گر قیامت را بر آری سز خاک ۲. سر برآور وین قیامت در میان خلق بین
 ۳. نازنینان حرم را خون خلق نازنین ۳. داستان بگذشت ما را خون دل ز آتین
 ۴. زمین را زد و گیتی را انقلاب روزگار ۴. در خیال کس نگشتی کاچنجان گرد و چین
 ۵. دیده بر دار ای که دیکه شوکت هست احرم ۵. قیصران روم سر بر خاک خاقان برین
 ۶. خون فرزندان عم مصطفی شد ریخته ۶. هم بران خاکی که سلطانان نهاد بچین
 ۷. ده که بر خون آن پا کان فرو آید گیس ۷. تا قیامت تلخ گرد و درد هانش انگین
 ۸. بعد ازین آسایش از دنیا بایده چشم داشت ۸. قیر در انگشتی ماند چو بر خیزد نگین
 ۹. دجله خونا بست زین پس گرند و شریب ۹. خاک تملستان بطهارا کند بلخون عین
 ۱۰. رومی در یاد هم اند زین حدیث هولناک ۱۰. میتوان دانست بر ویش نبوح افتاده بین
 ۱۱. گریه بیوده است بیجا صلح و دشمنی باب ۱۱. آدمی را حسرت از دل سپارد غم سمرین
 ۱۲. نوحه لائق نیست بر خاک شنیدان زانگاهت ۱۲. کمترین دولت مرایش از ابدست برترین
 ۱۳. لیکن از روی مسلمانان و راه مرحمت ۱۳. مهربانرا دل بسوزد در فراق نازنین
 ۱۴. باش تا فردا که بیانی روز داد رستخیز ۱۴. که کجکد بار و سب خون آلوده بر خیزد دین
 ۱۵. در زمین خاک قدم نشان تو تیرا چشم بود ۱۵. روز محشر خونشان گلگون بر سار عین
 ۱۶. قالب مجروح اگر در خاک خون غلط چه پاک ۱۶. روح پاک اندر جوار لطفت رب العالمین
 ۱۷. تکیه بر دنیا نشاید کرد و دل بروی نهاد ۱۷. کاسمان گلے بهر است ابرادر که بکین
 ۱۸. چرخ گردون بازین گوئی بنگار سیات ۱۸. در میان هر دو روز و شب دل مردم طمین

- ۱۹ چون قضا آید نماز قوت راے رزین
 ۲۰ شیخ مہندی بر نیاید و زیجا از نیام
 ۲۱ تجربت بیفاکد هست آنجا که برگرد نیست
 ۲۲ کرگسانند از پے مر در دنیا جنگجوے
 ۲۳ ملک نیار اچھیت طجبت نیست از خدا
 ۲۴ یارب این کن مسلمان بیجا آبادار
 ۲۵ خسرو صاحبقران غوث زمان بود بکرحد
 ۲۶ مصلحت بود اختیار آروشن بین او
 ۲۷ لاجرم در بحر و برش داعیان دولتند
 ۲۸ روزگارت با سعادت باد و سدی موج گو
 ۱۹ چون قضا آید نماز قوت راے رزین
 ۲۰ شیر مردے را که باشد مرگ پنهان و کین
 ۲۱ حمله آوردن چه سود آنرا که برگردید زین
 ۲۲ اے برادر گر خردمندی چو سیم غلغشتین
 ۲۳ کو نگمد اردو بہار ملک ایمان و یقین
 ۲۴ در پناہ شاہ عادل پیشواے ملکین
 ۲۵ آنکہ اخلاقش پند یہیست اوصافش گزین
 ۲۶ زیر دست از سخن گفتن نشاید جز چنین
 ۲۷ کالے ہزاران فرین برجا از جان فرین
 ۲۸ رایت منصوب و بختت یار و اقبال فرین

۱۵ سکندرنامه مصاف کردن ارا با سکندر در موصل

- | | | |
|----|-------------------------------|-------------------------------|
| ۱ | خرا میدان لاجوردی سپهر | همان گرد بر گشتن ماه و مهر |
| ۲ | مپندار که هر باز یگر پست | سرا پرده پنچنین سرسریست |
| ۳ | درین پرده یک شته بیکار | سر رشته بر ما پدیدار نیست |
| ۴ | که داند که فردا چه خواهد رسید | ز دیده که خوابه شدن نماید |
| ۵ | که اهرده از خانه بر در نهند | که آماج اقبال بر سر نهند |
| ۶ | گزارنده نیک بد با خاک | سخن گفت زان پادشاهان پاک |
| ۷ | که چون صبح را شاه چین بار داد | عروس عدن و بر بیدار داد |
| ۸ | رسیدند لشکر بجای مصاف | دو پرگار بستند چون کوه قاف |
| ۹ | خیل برگزیده کین رختند | نقیبان خیره شدند ایختند |
| ۱۰ | با یزک بر یزک سو بود شب | نه در دل سکونت و در دیده خواب |
| ۱۱ | ز بسیار می لشکر از هر دو جای | فروست کوشنده را دست و پای |
| ۱۲ | سرو رویتاوند درجا جنگ | نمودند در پیشدستی و رنگ |
| ۱۳ | مگر در میان صلح آید پدید | که ششیشان بر بناید کشید |
| ۱۴ | چو بود از جوانی و گردنکشی | همان جانب آبی همین آتش |

- پدید آمد از بر و باری ستیز ۱۵ دل کینه و گشت بر کینه تیز
 ازان پس که بر کینه ره یافتند ۱۶ سر از جستن مهر بر تافتند
 و رآمد بغریدن آواز کوس ۱۷ فلک بر دهان بل داده بوس
 و شنبه ای آئینه چهل مست ۱۸ همی شانه بر پشت پیلان شکست
 چنان آمد از ناکزگی خروش ۱۹ که از ناسه ترکان بر آورد جوش
 بر آورد خر مهره آواز شیر ۲۰ دماغ از دم گاو و دم گشت سیر
 طریقه که از میقه غم خاسته ۲۱ برون رفت سین طاق آراسته
 روار و پیر آمد ز راه خبر د ۲۲ هزاره ز در آمد بهر دان مرد
 زمین گفتی از یکدگر بر درید ۲۳ سر ایل صور قیامت و مید
 غبار زمین بر هوا راه بست ۲۴ عنان سلامت بروش زد دست
 ز بس گرد بر تارک ترک زمین ۲۵ زمین آسمان آسمان شد زمین
 فرو رفت و بر رفت ز فونبر د ۲۶ نم خون با هی و بر ماه گرد
 ز سم ستوران بلان پهن دشت ۲۷ زمینش شد و آسمان گشت
 جگر تاب شد لغزهای بلند ۲۸ گلو گیر شد حلقهای کند
 ز تاب نفس در هوا بسته میخ ۲۹ جهان سوخت از آتش کق تیغ
 ز بس عطسه تیغ بزخون خاک ۳۰ دماغ هوا پر شد از جان پاک
 سپیدار ایران هم از صبح بام ۳۱ بر آراست لشکر بساز تمام

نختین صف میمنه ساز کرد ۳۲ ز تیغ اژدها را دهن باز کرد
 دهن صف میسر هم بر آست چیت ۳۳ یک کوه گشتی ز پولاد درست
 جناح آبخان بست در پیشگاه ۳۴ که پوشیده شد و خورشید و ماه
 ز قلبه که چون کوه پولاد بود ۳۵ پناهنده را قلعه آباد بود
 زد یک طرف لشکر آرازم ۳۶ بزار آراست لشکر چون نخل زمزم
 سلاح و سلب او خواهند را ۳۷ قوی کرد پشت پناهنده را
 چپ و راست آراست از تیغ ۳۸ چو آرایش گلبن از اشک پیغ
 پس پیش را کرد چون خار کوه ۳۹ برانگشت قلب ثریا شکوه
 چو از هر دو سو لشکر آراستند ۴۰ بیابان سو بسو مرد می خواستند
 سیاست درآمد بگردن زنی ۴۱ ز چشم جهان دور شد روشنی
 ز بس خون که گرد آمد از خاک ۴۲ چو گوگرد رخ آتشین گشت خاک
 ز شمشیر برشته جلای بود ۴۳ که در غار او اژدها بخت نبود
 ننگ خدنگ از کین کمان ۴۴ تیا سود بر یک مین یک مان
 کند از داسه سلسل شکنج ۴۵ دهن باز کرده تباراج گنج
 ز غریدن زنده پیلان ۴۶ گره در گاو به هر بران
 ز بس تیغ برگردن انداختن ۴۷ نیارست کس که دن از فتن
 پس بایست کین بر آراست ۴۸ عجا باشد و مهر بر خاسته

- ستون علم جامہ ور خون زده ۴۹ نجات از جهان خمیر مژدن ده
 زبس خستہ تیر پیکان نشان ۵۰ شدہ آبلہ دست پیکان نشان
 چنان گرم گشت آتش کارزار ۵۱ کہ از نعل اسپان برآمد شمار
 جهان جوے دار از قلب سپاہ ۵۲ بر آشفست چون شیر شتر زہ سیاہ
 ز دشمن گزائی خصم افگنی ۵۳ کشادہ برو باز دے بہمنی
 بہر جا کہ بازو برافراختے ۵۴ سر خصم در پایش انداختے
 نشہ بر تنے تانہ پرداختش ۵۵ نزد بر سرے تانہ داختش
 زبس خون رومی رآن ترکناز ۵۶ ہزار اطلس رومی افگندہ باز
 وزین سو سکندر بشمشیر تیز ۵۷ براہیگنمہ از جهان رستخیز
 دودست آوریدہ بکوشش ۵۸ بہر دست شمشیر الماس گون
 دودستی چنان میگزارید تیغ ۵۹ کز د خصم جان نیامد در بیغ
 چو بر فرق پیل آمدے بجزش ۶۰ فروختے زیر پایش سرش
 چو بر آب دریا غضب رختے ۶۱ ز دریا بے آب آتش ایگنختے
 چو شیرے کہ آتش زد دم ہزند ۶۲ دم مادیان را بہم ہر ز ند
 پدار نمودند کان تنہ شیر ۶۳ بسا شیر کز مرکب آور دزیر
 شہ آرم او بہ کہ یکسو کند ۶۴ کزان پہلوان پیل پہلو کند
 بلشکر بگوید کہ یکبارگی ۶۵ برانندہ بر جنگ او بارگی

چنان دیدار دولت صواب ۶۶ کہ لشکر بجنب چو دریائے آب
 ہمہ ہمگر وہمہ بیکسر زنت ۶۷ بیکبارگی بر سکندر زنت
 بفرمان فرماندہ تاج و تخت ۶۸ بجوشید لشکر بکوشید بخت
 عنان یک رکابی برانگیختند ۶۹ دو دستی بہ تیغ اندر آویختند
 سکندر چو غوغائے بدخواہ دید ۷۰ ز خود دست آزر م کوناہ دید
 بفرمود تا لشکر و من نیز ۷۱ بہ دادن ندارند جان لغزیز
 بہ بندند بر دشمنان راہ را ۷۲ بخاک اندر آرند بدخواہ را
 دو لشکر چو مور و بلخ تاختند ۷۳ نبرد جهان در جهان ساختند
 بشمشیر پولاد و تیر خدنگ ۷۴ گذر گاہ بر مور کردند تنگ
 چو زنجیر گیلی کشیدند نیش ۷۵ زمین را بر زنبورہ کردند نیش
 سکندر دوران داور بگاہ تخت ۷۶ پے افشرد آتش پنج درخت
 ہیون بر دافگند پیل انگے ۷۷ سو پیلتن شد چو آہرنے
 یکے زخم زد بر تن ہرسلوان ۷۸ کزان زخم لرزید پیر و جوان
 x بدرید خضمان ز رہ پارہ کرد ۷۹ عمل بین کہ پولاد باخارہ کرد
 برید بازو بے تابندہ ہور ۸۰ ولیکن شد آزر دہ دزیر زور
 بموئے تن شاہ رست از گزند ۸۱ بز و تیغ و بدخواہ ماسر فلکند
 ہراسید زان دشمن ہیراس ۸۲ دل خصم را کرد از اسنجا قیاس

بران شد که از خصم تاب بعنا ۸۳ رهایی و بهر سینه از نشان
 و گریز از سخت اسب وار ۸۴ سپه افشرد بر جاسه خود استوار
 چو در فال فیروزی خویش دید ۸۵ بر اعدای خود دست خویش نهید
 قوی کرد بر جنگ باز خویش ۸۶ بکشید با هم تراز و سه خویش
 نیا سودشگر ز خون زخمتن ۸۷ ز دشمن دشمن در آوینختن
 نبرد آزمایان ایران سپاه ۸۸ گرفتند بر لشکر روم ر ۸۹
 بر زبون گشت رومی پیکارشان ۸۹ اهل خواست کردن گرفتارشان
 دگر ره بگردی فشر و تدبیر ۹۰ ز فتنه چون که آهین ز جا
 بناموس رایت مهیداشتند ۹۱ غنیمت به بدخواه نگذاشتند
 چو گوهر بر آموذنگی بسلج ۹۲ شته چین فرو دادند تحت علاج
 مه روشن از تیره شب تافته ۹۳ چو آینه روشنی یافت
 دو لشکر یک جا گرده آمده ۹۴ شدند از خصومت ستوده آمده
 بآرامگاه آمدند از شب ۹۵ زن زخم شستند و از رو گرد
 باندیشه از گشت بدتر گشت ۹۶ که فردا بسر بر چه خواهد گذشت
 دگر روزگان بر پشت نیز سج ۹۷ چو روحانیان بهر شون زونج
 سپاه از دو سو صف بیاستند ۹۸ هزاران پنجه برخواستند
 بپولاد شمشیر و چرم کسان ۹۹ بے زور باز نمود آسمان

بغوثای لشکر و رانگیب ۱۰۰ که دست از عنایت پادشاه
 بردار و سر بهنگ بپوشد و خاص ۱۰۱ با خلاص نزدیک دور از خلاص
 زبیداد و راجبان آمده ۱۰۲ دل از زر دگی در میان آمده
 بران دل که خونریز دارا کنند ۱۰۳ برو کین خویش آشکارا کنند
 چون یگانه هزاره آراستند ۱۰۴ بخون از سکنه پانچ استند
 که ماییم قاصدان دارا و این ۱۰۵ بداد از ما خاص تر نیست کس
 زبیداد و چون ستوه آمدیم ۱۰۶ بخونریز او هم گروه آمدیم
 بخواییم فردا بر تو مخلوق ۱۰۷ زبیداد او ملک پرداختن
 یک اشب بکوشش بکوشش ۱۰۸ که فردا مخالف در آید زبای
 چو فردا علم بر کشد در صفات ۱۰۹ خور و ضربت تیغ تپیلو گاف
 و اینک بشیر طیکه بپایه دست پنج ۱۱۰ ببار کشاده کنی قفسل گنج
 ز ما هر یک از تو نگر کنی ۱۱۱ بزرگوار ما هر دو چون ز کنی
 سکندر بر آن خواسته عهده است ۱۱۲ به پیمان بر آن استه و او دست
 نشاند بر شش کان و بپادشاه ۱۱۳ کنند این خطا با خداوند خویش
 و به هر کس تن در بدست آورد ۱۱۴ که و ختم خود را شکست آورد
 در آن ره که بپادشاه آمدش ۱۱۵ کس استانی بیاد آمدش
 که خیز گوش هر مرتزبه شکفت ۱۱۶ سگ آن لایت تواند گرفت

چو آن عاصیان خداوندش ۱۱۷ خبر یافتند از خداوندش
 که بر گنج شان کامگاری دهد ۱۱۸ بخونریز بدخواه پاری دهد
 حق نعمت شاه بگذاشتند ۱۱۹ پے کشتن شاه برداشتند
 چو یاقوت خورشید را زد برد ۱۲۰ بیا قوت جستن جهان بچفتند
 بزدی گرفتند متاب را ۱۲۱ که او برد آن جو مهر تاب را
 دو لشکر کشاد مگر چون دو کوه ۱۲۲ شدند از بند آزمائی ستوه
 بمنزله خوش گشتند باز ۱۲۳ بر زم دگر روزه کردند ساز
 بیاساتی از مے مراد و رکن ۱۲۴ جهان از مے لعل پر نور کن
 مے کو مراره بستاند دل برد ۱۲۵ همه دل برد او غم دل برد

پیروزی یافتن سکندر بر دارا و کشته شدن دارا

جهان گر چاره را مگذاخت ۱ فتابنده را نعل در آتش است

دو در دار داین باغ آراسته ۲ درو بند آیین مهر دو بر خاسته

در آزد در بلغ و بنگرستام ۳ ز دیگر در باغ بیرون خرام

اگر زیر کی با سگله خوگیر ۴ که باشد بجای ماندنش ناگزیر

درین دم که دارسی دی بسپیح ۵ که آینه در فتنه هم شپیح

نه ایم آمد از بے دلتختی ۶ مگر کز بے رنج و محنت کنشی

سکندر

- ۷ خزان را کس در عروسی نخواند ۷ مگر وقت آن کاب و بهیژم نماند
 ۸ گزاردند نظم این داستان سخن راند بر سنت رستان
 ۹ که چون آتش روز روشن گشت پیر از دو دوشد گنبد تیز گشت
 ۱۰ شب از ماه برست پیرایه شگفته بود نور در سایه
 ۱۱ طلایه ز لشکر که هر دو شاه شده پاس دارند تا صبحگاه
 ۱۲ پتاقی برآمد شد چن خراس نیا سود در ارج از بانگ پاس
 ۱۳ بساخته کز هیبت پیل مست سر اسیمه هر ساعت از خواب است
 ۱۴ غنوده تن مردم از بخت و تاب نظر هر زمانه در آمد ز خواب
 ۱۵ نیایش کنان هر دو لشکر باز که اے کاشکه بودی شب از
 ۱۶ مگر کان درازی نمود درنگ بدیر پیید آمد روز خنگ
 ۱۷ سگالش چنان دو کوشنده را که ریزند صقرا به جوشنده را
 ۱۸ چو خورشید روشن بر آرد کلاه پدیدار گردد سپید از سیاه
 ۱۹ دو خسرو عیان بر عیان آورند ره دوستی در میان آورند
 ۲۰ بازم خشنودی از یکدگر بیابند زان بر تابند سر
 ۲۱ چو دارا دران داوری رحمت دل اے زن بود در است
 ۲۲ سو آشتی کس نشد رهنمون نمودند رایش بزم شیر و خون
 ۲۳ که ایرانی از رومی نیش خورد بقائم کجایزد اندر نبرد

- چو فردا شامیم و جنگ پایے ۲۳ زرومی تھامیم یک تن بجا
 بدین عشقہ دادند شمشیر شکیب ۲۵ یکے برد لیری یکے برفرب
 جہاں قاصدان تیز کردند ^{تیز} ۲۶ کہ بہ خون اولبتہ بودند عمد
 سکندر ز دیگ طوف چارہ ساز ۲۷ کہ چون پایے دار دوران کیا
 نیال و سرتنگ اپیش داشت ۲۸ جہاں خود کہ سہنگی خوش داشت
 چنین گفت با پہلوانان دم ۲۹ کہ فردا درین مرکز سخت بوم
 بکشیم کوشیدنی مردوار ۳۰ رگ جان بگوش کنیم ستوار
 اگر دست بردیم مارا ^{بلاور} ۳۱ و گراشدیم آن دارا است
 قیامت کہ پوشید از اسبے است ۳۲ بود روز کن روز فردا است
 زانڈ شہاں چین ہوناک ۳۳ دو لشکر غنہ دند با ترس باک
 چو گیتی در روشنی باز کرد ۳۴ جہاں بازی دیگر آغاز کرد
 در آتش بدل گشت شمشیر ۳۵ کلچہ شد آن سیم کا ورس وار
 در آمد جنبش دو لشکر چو کوہ ^{بلاور} ۳۶ گزان جنبش آمد جہاں بستو
 فریدون نسبہ بہمن نژاد ۳۷ چو برخاست از اول پاداد
 ہمہ ساز لشکر تیر تیر جنگ ۳۸ برآراست از جنبہ تیر قدنگ
 ز پولاد کوه بر پایے کرد ۳۹ پائیں او گنج را جاے کرد
 چو بہمن ساز و گشت کار ۴۰ ہماں ہستہ و شت چو (وہمن جہاں)

- جناح از ہواور زمین بزمیخ ۴۱ پس آہنگ شد در زمین چارمیخ
 جہاندار در قلبکہ کرد جاے ۴۲ درفش کیانیش بر سر پیاے
 سکندر کہ تیغ جہان سوز دشت ۴۳ چنان تیغے از بہر این روز دشت
 برانگیخت رزمے چو ہاند میخ ۴۴ تگر گش ز پیکان باران ز تیغ
 جناح سپہ را بگردون کشید ۴۵ سم بارگی بر سر خون کشید
 گرانمایگان را بد انسان کہ خوا ۴۶ بفرمود رفتن سو دست راست
 گردہے کپتانیان ساخت شان ۴۷ چپ انداز شہر چپ اخیستان
 ہمان استواران در گاہ را ۴۸ کز ایشان بود ایمنی شاہ را
 بقلب اندرون دشت باخوتن ۴۹ چو پولاد کوہے شد آن پلین
 بر آید ز قلب دوشکر خروش ۵۰ رسید آسمان را قیامت بگوش
 تبیرہ بغرید چون تند شیر ۵۱ در آمد بر قص از دہاے دلیر
 ز شوریدن نالہ کبر ناے ۵۲ براقتاد تپ لرزہ بردست و پا
 ز فریاد زمین خم از پشت پیل ۵۳ نفیر ننگان بر آمد ز نیل
 زبس بانگ شیوہ ز برہ شگا ۵۴ بدرید زہرہ بہ پچید ناف
 ز غریدن کوس خالی دماغ ۵۵ زمین لرزہ افتاد در کوہ و راغ
 در آمد بہ بحران سر سید برگ ۵۶ کشادہ بد و روزن نزع و ترک
 زبس تیر باران کہ آمد بجوش ۵۷ فگند ابر بارانی خود ز دوش

گر آن تیر باران کنون آمدے نہ بجایے خم از ابر خون آمدے
 خروشدین کوس دینہ طاس ۵۹ نیوشندہ راداد بر جان ہر اس
 جلاجل زمان از نواہا ہے رنگ ۶۰ بر آورد خون از دل خارہ رنگ
 بجیش درآمد و دریا خون ۶۱ شد از موج آتش زمین لالہ گون
 زمین کو بساطے بد آراستہ ۶۲ غبارے شد از جابے برخاستہ
 بابر و در آمد کمان را شکیج ۶۳ شتابان شدہ تیر چون مار گنج
 ستیزندہ از تیغ سیما ب ریز ۶۴ چو سیما ب کردہ گیر از گریز
 ز پولاد پیکان سپر شکن ۶۵ تن کوہ لرزید بر خویش تن
 زبس زخم پولاد سار استیز ۶۶ زمین را شدہ استخوان ریز ریز
 ز نوک سنان چرخ دولاب نگ ۶۷ زہر گار گردش فرو ماند نگ
 زبس بردہن ناپہج انداختن ۶۸ نفس را نہ راہ بردن تاختن
 سنان سنان رستہ چون نوک خار ۶۹ سپر بہ سپر بستہ چون لالہ زار
 گریزندگان رادان رستخیز ۷۰ نہ رو بہ رہائی نہ راہ گریز
 سواران ہمہ تیر پر داختہ ۷۱ گئے تیر و گئے ترکش انداختہ
 دران مسلح آدمی زادگان ۷۲ زمین گشتہ کوہ از بس افتادگان
 بجان برد خود ہر گئے گشت شاد ۷۳ کس از کشتن کس نیاورد یاد
 ندارد کسے سوگ در حرب گاہ ۷۴ نہ کس جز قراگندہ پوشد سیاہ

سنگگو سخن سخت پاکیزه راند ۷۵ که مرگے بانبوه راجشن خواند
 چو مرگ از یک تن برآرد هلاک ۷۶ شود شهر از گریه اندوهناک
 بمرگ همه شهر زین شهر دور ۷۷ نگدید که گو بود نا صبور
 ز بس کشته برشته مردان مرد ۷۸ شده راه بر بسته برره تورد
 بران و جانی خون بلند آفتاب ۷۹ چونیلو فراگند زورق برآب
 سنان سکندر دران داوری ۸۰ سبق برده بر چشمه غاوری
 شرارے که شمشیر دارا گند ۸۱ پیش در دل شک خارا گند
 چو لشکر بلشکر در آیمختند ۸۲ قیامت ز گیتی برانگیختند
 پراگندگی در سپاه او فتاد ۸۳ پڑو پیش در آرم شاه او فتاد
 سپه چون پراگنده شد سو جنگ ۸۴ فراخی در آمد بمیدان تنگ
 کس از خاصگان پیش دارا نبود ۸۵ کرد در دل کس مدارا نبود
 دوسر سنگ خدار چون پیل ۸۶ بران پلین بر کشادند دست
 در افتاد دارا بدان زخم تیز ۸۷ ز گیتی برآمد یکے رستخیز
 درخت کیانی در آمد سجاک ۸۸ بغلطید در خون تن زخمناک
 بر سجد تن نازک اندر دو داغ ۸۹ چه خوشی بود باد را با چراغ
 کشته دوسر سنگ شوریده را ۹۰ به نزد سکندر گرفتند جای
 که آتش زد دشمن برانگیختیم ۹۱ باقبال شمشیر خون او بختیم

بیک زخم کر دیم کارش تباہ ۹۲ سپہ دیم جانش بقتراک شاہ
 بیاتابہ بینی و باور کنی ۹۳ سخنش سم بارگی تر کنی
 چو آمد زما تنچہ کر دیم راے ۹۴ تو نیز آتنچہ گفتی بیاد و بجای
 بہا بخش گنجے کہ پذیرفتے ۹۵ و فاکن بچیزے کہ خود گفتے
 سکندر چو دانست کاین بلبل ۹۶ دلیرند بر خون شاہنشان
 پشیمان شد از کردہ پیمان خویش ۹۷ کہ بر فاستش عصمت انجان خویش
 فرد میردامید واری ز مرد ۹۸ چو ہمال را سرور آید بگرد
 نشان حبت کان کشور آری ۹۹ کجا خوا بگہ دار دازد خون خو
 دوبیداد پیشہ براد اندرون ۱۰۰ یہ بیداد خود شاہ رار ہنمون
 چو در موکب قلب دارا رسید ۱۰۱ ز موکب وان ہیچکس را ندید
 تن مر زبان دید در خاک خون ۱۰۲ کلاہ کیا فی شدہ سرنگون
 سلیمانے افتاد و در پاسے مور ۱۰۳ همان پشے کردہ بر پیل زور
 بہا زورے بہمن بر آسودہ مار ۱۰۴ ز دین دث افتاد اسفندیار
 بہار فریدون و گلزار جم ۱۰۵ بیاد خزان گشتہ تاراج غم
 نسب نامہ دولت کی قیاد ۱۰۶ ورق بر ورق ہر سوئے برد باو
 سکندر فرد آمد از پشت پور ۱۰۷ در آمد بیا لین آن چیل زور
 بفرمود تا آن دد سرنگ را ۱۰۸ دو کتر زخمہ خارج آنہک را

بدارید بر جاسر خولیش استوار ۱۰۴ خود از جاسر چنید شوریده و
 ببالین گزخته آمد فراز ۱۱۰ زور ع کیا نی گره کرد باز
 سرخسته را بر سران نهاد ۱۱۱ شب تیره بر روز خشان نهاد
 فرو بست چشم ازین خوابناک ۱۱۲ بدو گفت بر خیز ازین خون و خاک
 چو دار ابرویش نظر کرد و دید ۱۱۳ بسوز جگر آه از دل کشید
 چنین داد دار انجس و جواب ۱۱۴ که بگذارتا سرختم من بخواب
 رها کن که در من رهایی نماند ۱۱۵ چراغ مرار و شنائی نماند
 سپهرم بدانگونه پسود دید ۱۱۶ که شد و ر جگر پسوم ناپدید
 تو ای پهلوان کلامی سوکن ۱۱۷ نگمدار پهلوز پهلوس من
 که با اینکه پهلوز دریدم چو میخ ۱۱۸ همی آید از پهلوم بوی تیغ
 سر سرور از رها کن دوست ۱۱۹ تو مشکن که مارا جهان خود گشت
 چه دستی که با ما داری کنی ۱۲۰ بتاج کیان دستبازی کنی
 نگمدار دستت که داراست این ۱۲۱ نه نهان چو روز آشکار است این
 چو گشت آفتاب مرا در زرد ۱۲۲ نقاب بیهن در کش از لاجورد
 مبین سرور در سر افکندگی ۱۲۳ چنان شاه را در چنین بندگی
 ازین بندهم از حجت آنرا دکن ۱۲۴ بآمرزش ایزدی یاد کن
 زمین را منم تاج تارک نشین ۱۲۵ ملرزان مرا تاندرزد زمین

از بستن این خوابناک
 در خواب
 در خواب

رهاکن که خواب خوشم می برد ۱۲۶ زمین آب چرخ آتشم می برد
 گردان سرخفته را از سریر ۱۲۷ که گردون گردان برآرد و غیر
 زمان من اینک رسد بیگان ۱۲۸ رهاکن بکام خودم یک زمان
 اگر تاج خواهی ربود از سرم ۱۲۹ یکے لحظه بگذار تا بگذرم
 چون زمین ولایت کشادم کمر ۱۳۰ تو خواه افسر از من ستان خواه
 سکندر بنالید کاسه تاجدار ۱۳۱ سکندر منم چاکر شمشیر
 نخواهم که بر خاک بودم سر ۱۳۲ نه آلوده خون شدی سپهرت
 ولیکن چه سود است کاین کار بود ۱۳۳ تا سفت ندارد درین کار سود
 اگر تاجور سر بر انداخته ۱۳۴ کمر بند او چاکرے ساخته
 درینا بدریا کنون آدم ۱۳۵ که تا سینه در موج خون آدم
 چرامر کیم رانیفت و ستم ۱۳۶ چرا پے نکردم درین راه گم
 مگر ناله شاه تشنیده ۱۳۷ نه روسی چنین روز را دید
 بدار اسب گیتی و اناسے راز ۱۳۸ که دارم به بهبود داران ساز
 ولیکن چه بیشینه افتادنگ ۱۳۹ کلید در چاره ناید بچنگ
 درینا که از نسل اسفند یار ۱۴۰ همین بود پس ملک را یادگار
 چه بودے که مرگ آشکارا شد ۱۴۱ سکندر هم آغوش دارا شد
 چه سود است مردن نشاید بزور ۱۴۲ که پیش از ازل منت نتوان بگود

بنزدیک من یک سرسوخشاہ ۱۴۳ گرامی تراز صد ہزار ان کلاہ
 گر این زخم را چارہ دانستے ۱۴۴ طلب کردے تا تو انستے
 میاد اکرا و رنگ ^{علی} شتا ہنشی ۱۴۵ زدار اسے دولت بماندہتی
 چرا خون نگزتم برین تاج تخت ۱۴۶ کہ دارندہ را بر در انگذخت
 میاد آن گلستان کہ سالار او ۱۴۷ بدین خستگی باشد از خار او
 فیروز جبلے کہ دارا گذشت ۱۴۸ نہ پنهان چوروز آشکارا گذشت
 بچارہ گری چون ندانم ^{توان} ۱۴۹ کنم نوہ بر یاد سر و جوان
 چہ تدبیر داری راے تو ^{تو} حیثیت ۱۵۰ امید از کہ داری و بیت زکیت
 بگو ہر چہ خواہی کہ فرمان کنم ۱۵۱ بچارہ گری یا تو بجان کنم
 چو دارا شنید آن دم دلنواز ۱۵۲ بخوابشگری دیدہ را کرد باز
 بدو گفت کاسے بہترین ^{باز} تخت ۱۵۳ سزاوار سپہ رایے تخت من
 چہ پر سی زجان بجان آمدہ ۱۵۴ گلے در سموم حشران آمدہ
 جان شربت ہر یک ^{نہ} شربت ۱۵۵ بجز شربت ماکہ بر رخ نبشت
 زبے آہیم سینہ سوز و درون ۱۵۶ قدم تا سرم غرق دریاے خون
 چو بر قیکہ درابر دار دشتاب ۱۵۷ لب از آب غالی و تن غرق آب
 سبویکے سوراخ دار ^{نہ} تخت ۱۵۸ بجوم و سر ^{نہ} شتم نگر و در دست
 جان غارت از ہر درے ^{نہ} ۱۵۹ یکے آورد دیگرے میبرد

نه زوایم اینان که هستند نیز ۱۶۰ نه آنانکه رفتند و رستند نیز
 بهین روز من راستی پیش کن ۱۶۱ تو نیز از چنین روز اندیشه کن
 چو هستی به پند من آموزگار ۱۶۲ بدین روز نشاندت روزگار
 نه من به زمین شدم کاژ و پا ۱۶۳ بخاریدن سرشکر و شش با
 نه اسفند یا حرب انگیر گرد ۱۶۴ که از چشم زخم جهان جان نبرد
 چو در نسل ما کشتن آمد نیست ۱۶۵ کشته تنب کرد بر من دست
 تو سر سبز باد ایشا همنشهی ۱۶۶ که من کردم از سبزه بالین
 چو درخواستی کار زو ^{چو نیست} ۱۶۷ بوقتی که بر من بیاید گریست
 سه چیز آرزو دارم اندر نهان ۱۶۸ بر آید باقبال شاه جهان
 یکم آنکه بر کشتن بیگناه ۱۶۹ تو باشی درین دلاوری داخواه
 دوم آنکه بر تخت قیام کیان ۱۷۰ چو عالم تو باشی نیاری زبان
 دل خود به پرداز می از تخم کن ۱۷۱ به پرداز می از تخم مازمین
 سوم آنکه به زیروستان من ۱۷۲ حرم نشکنی در شبستان من
 همان روشنگر که دست نیست ۱۷۳ بدان نازکی دست نیست
 بهم خوابی خود کنی سر بلند ۱۷۴ که فرخ بود گوهر ارجبند
 دل روشن از روشنگر تاب ۱۷۵ که باروشنی به بود آفتاب
 سکندر پذیرفت زوهر چه گفت ۱۷۶ پذیرنده برخاست گویند خفت

کبودی و کوری در آبدیج ۱۴۷ که بغداد را کرد بے کل و کرخ
 درخت کیان افروخت بار ۱۴۸ کفن و خست بر درج اسفندیار
 چو مهر از جهان مهربانی برید ۱۴۹ شبیه ماند و یاقوت شد ناپدید
 سکندر بران شاه فرخ نژاد ۱۵۰ شاهیگاه بگریست تا بامداد
 در وید بر خوشیستن نوحه کرد ۱۵۱ که او را همان زهر بایست خورد
 چو روز دگر هیچ ابلق سوار ۱۵۲ طویله برون زد برین مرغزار
 سکندر بفرمود کار ندیست ۱۵۳ بر بندش بجای نخستینه باز
 ز مید ز رو گنبد بنگ بست ۱۵۴ حمیاش کردند بجای نشست
 چو خلوت گشت آسپان ساختند ۱۵۵ از وزعت خویش پرداختند
 تنومند را قدر چندان بود ۱۵۶ که در خانه کالب جان بود
 چو بیرون رود جو چنان زن ۱۵۷ گریزد ز نهج واپه خویشستن
 چراغ که بادے در و درمی ۱۵۸ چو بر طاق ایوان پھر روزی
 اگر بر پهری دگر درمخاک ۱۵۹ چو خاک کی شوی عاقبت زیر خاک
 بسا ماهیان کوشود خور و ۱۶۰ چو در خاک شور افتد از آب شور
 چنین است رسم این گذرگاه را ۱۶۱ که دارد بآمدن این راه را
 یکے را در آرد بهنگامه تیز ۱۶۲ یکے را بهنگامه گوید که خیز
 مکن زیر آن لاجوردی بساط ۱۶۳ باین مهره که راگون نشاط

که رویت کند کبریا و از زرد ۱۹۲ که بودت کنر جامه چون لاجورد
 گوزن ن که در شهر شیران بود ۱۹۵ بمرگ خودش خانه ویران بود
 چو مرغ از پے کوچ برکش جناح ۱۹۶ مشو مست راح اندین سراج ۱۹۷
 بزن برق و آتشی در جهان ۱۹۷ جهان از خود واریان و ارمان ۱۹۸
 سمندر چو پروانه آتش دوست ۱۹۸ ولیک این کن لشکر و خوش فغان ۱۹۹
 خنجر چو میخورد بر جاسے جو ۱۹۹ خرقا دو جان داد و خرنده رو ۲۰۰
 اگر شاه ملک است و گر ملک شاه ۲۰۰ همه راه رنج است یا رنج راه ۲۰۱
 که داند که این خاک دیرینه دور ۲۰۱ بھر غارے اندر چه دار و زغور ۲۰۲
 زرا و کیسے نو بر آرد خسروش ۲۰۲ سبوسے نواز ترمی آید بجوش ۲۰۳
 کن کیسے شد خاک پنهان شکنج ۲۰۳ که هرگز برون نارد آواز گنج ۲۰۴
 که داند که این ن و ن دام و دو ۲۰۴ چه تاریخی دارد از نیک و بد ۲۰۵
 چه نیزنگ با بخردان ساعت ۲۰۵ چه گردن کشان را سر آمد اخت ۲۰۶
 فلک نیست کسان هم آخوش تو ۲۰۶ طرازش دورنگست بر دوش تو ۲۰۷
 گشت چون فرشته بلندی دهد ۲۰۷ گشت باد دوان بست بندی ۲۰۸
 شبانگه بنانیت نارد بباد ۲۰۸ کلیچه بگردون دهد باعداد ۲۰۹
 چه باید درین مهفت چشمه خراس ۲۰۹ زهرے جے چند برون پس ۲۱۰
 چو خضر از چنین روزی روز گیر ۲۱۰ چو هست آب حیوان چو خرمای شیر ۲۱۱

سفن

ازین دیو مردم کدام دواند ۲۱۱ نمان شو که هم صحبتانت بداند
 پے گور کز دشتیانان گم است ۲۱۲ ز نامرد میساکین مردم است
 گوزن گریزند در مرغزار ۲۱۳ ز مردم گریزد سوکوه و غار
 همان شیر کو جاک در بیشه کرد ۲۱۴ ز بد عهدی مردم اندیشه کرد
 مگر گوهر مردمی گشت خرد ۲۱۵ که در مردمان مرد میساکین
 اگر نقش مردم بخوانی بشکرت ۲۱۶ بگوئی که مردم چنین است حرف
 بچشم اندرون مردک ساکلاه ۲۱۷ نام از مردن مردمی شد سیاه
 نظامی بنجامونشکاری پیچ ۲۱۸ بگفتار ناگفتی بر پیچ
 چو هم رشته عنقنگانی خنوش ۲۱۹ فرو خپ یا پنبه در نه بگوش
 بیاموز ازین مهره لاجورد ۲۲۰ که با رخ سرخ است و باز دوزد
 شبانکه که صد رنگ بند و نگار ۲۲۱ بر آید بصد دست چون تو بهار
 سحر که که یک چشمه یاید کلید ۲۲۲ یابین یک چشمی آید پدید
 بیاساتی آن خون رنگین ز ۲۲۳ در افکن به غزم چو آتش بجز
 نه که خودم پای لغزی دید ۲۲۴ چو صبح دماغ دو مغزی دید

شاهنامه دومی

نیر درستم با سهراب

۱. یاور دگر رفت نیزه گرفت ۱. ای ماند از گفتن ما در شگفت -
 ۲. یک تنگ میدان فرو ساختند ۲. بکوتاه نیزه می باخستند
 ۳. تا ندانج بر نیزه بندوستان ۳. بچپ باز بردند سه دو عنان
 ۴. بشیر بندی در آویختند ۴. می زاین آتش سه و نختند
 ۵. به زخم اندرون تیغ شد ریز ۵. چه ز زنی که پیدا کند رخسار
 ۶. گرفتند از ان پس عمودگران ۶. نمی کوختند آن برین این بران
 ۷. ز نیر و غم و اندر آمد بزم ۷. چنان باد پایان دگر دان و دم
 ۸. ز اسپان فرورخت بر گشتوان ^{mace} ۸. زره پاره شد بر میان گوان ^{Restless}
 ۹. فرو ماند اسپ و دلا در زکار ۹. یک راند بدوست باز و شس یار
 ۱۰. تن از خوئی بر آب و دمان پر زخا ۱۰. زبان گشته از تشنگی چاک چاک
 ۱۱. یک از دیگر استاد آنگاه دور ۱۱. پر از درد و باب و پر از رنج پور
 ۱۲. جهانان شکفته ز کور است ۱۲. شکسته هم از تو هم از تو درست

ازین دو یک را بنجید مهر ۱۳ خرد دورید مهر نمود مهر
 همتی بجای را باز داند ستور ۱۴ چه ماهی بدریا چه در دشت گور
 نداند همتی مهر دم از پنج آواز ۱۵ یک دشنه راز نسد زند باز
 بدل گفت رستم که هرگز نبتنگ ۱۶ ندیدم که آید بدینسان بجنگ
 مرا خوار شد جنگ دیو سپید ۱۷ ز مردی شد امر و ز دل تا امید
 ز دست یک ناسپرده چو ۱۸ نگردد ز تمام آورے از بهان
 بسیری رسانیدم از روزگار ۱۹ دو لشکر نظاره بدین کارزار
 چو آسوده شد باره هر دو مرد ۲۰ ز آزار جنگ و زنگ و نبرد
 بزه بر نهساوند هر دو کمان ۲۱ یک سال خورده دگر تو جوان
 زره بود و خفتان و بیر بیان ۲۲ ز کلک و ز بهیکان نیا مد زبان
 بهم تیر باران نمودند سخت ۲۳ تو گوئی فرو ریخت برگ دشت
 غمین شد دل هر دو از یکدگر ۲۴ گزفتند هر دو دواں کسر
 تهن اگر دست بر دے بنگ ۲۵ بکندے سه سنگ رار و ز جنگ
 بزور از زمین کوه برداشته ۲۶ گران سنگ را موم پنداشته
 مکر بند سهراب را چپا رکرد ۲۷ که از زمین بچیند اندر سب و
 میان جوان رانه بد آگهی ۲۸ بماند از مهر دست رستم همتی
 فروداشت دست از کمر بند او ۲۹ تشگفته سر و ماند از پند او

ووشیروشن از جنگ سیر آمدند ۳۰ تیه گشته و خسته دیر آمدند
 و گدازیدند آب گدازگران ۳۱ وزین بر کشید و بیفتند دران
 بز و گداز و آورد کشتنش بدرد ۳۲ پنجپید و در و از دلیری بخورد
 بخندید سهراب و گفت اسوار ۳۳ بز خشم دلیران نه پایدار
 بزیر اندرت خش گوی خراست ۳۴ و دوست سوار از همه بدتر است
 از مرار حمت آید بتو بز دل ۳۵ که از خونت آغشته گشته است گل
 اگر چه گوئی سر و بالا بود ۳۶ جوانی کند سیر کالابود
 بهمن نداد ایتج او را جواب ۳۷ گفتی فرو ماند در میج و تاب
 به پستی رسید این از آن ازین ۳۸ چنان تنگ شد بدلیران زمین
 که از یکدیگر رو بر گاشته اند ۳۹ دل و جان باندیشه بگذاشتند
 تهن بتوران سپه شد بجنگ ۴۰ بد انسان که نخر میسند بپنگ
 بایران سپهر رفت سهراب گرد ۴۱ عنان باره تیرنگ سپرد
 بز و خویشش را بایران سپاه ۴۲ بدشش بس نامور شد تباہ
 میان سپه اندر آمد چو گرگ ۴۳ پراگنده گشتند خود و بزرگ
 چو رستم بز و یک توران رسید ۴۴ پشیمان شده از جگر بر کشید
 غمین گشت و اندیشه کرد و دید ۴۵ که کاخوس را بیگان بد رسید
 ازین بر سبب ترک تو خاسته ۴۶ بختان بر و باز و آراسته

بشک که خویش تا نرید زود ۴۴ که اندیشه دل بدان گونه بود
 میان سپید وید سهراب را ۴۸ زمین لعل که ده بخواب
 سیر نیزه پر خون و خفقان و دست ۴۹ چو شیر که که دوزخ میست
 وژم گشت رستم چو او را بدید ۵۰ خروشنه چو شیر زیان برشید
 بدو گفت کای ترک خو خورد مرد ۵۱ نر ایران سپه جنگ باز که کرد
 چو دوست با من نسویدی هم ۵۲ چو گرگ آمدی در میان رستم
 باو گفت سهراب توران سپاه ۵۳ ازین رزم دو داند و هم بکس نه
 تو آهنگ کردی بدیشان نخست ۵۴ کس بازو پیکار و کینه نیست
 بدو گفت رستم که شد تیره روز ۵۵ چو سپید کند تیغ گیتی من روز
 بکشتی گیریم سر داجگاه ۵۶ پی بنیم تا بر که گرد سپاه
 بدین دشت هم دارو هم میبست ۵۷ که روشن جهان زیر تیغ اندرست
 گرایدون که بازو بشیر و تیر ۵۸ چنین آشناسند تو هرگز میسر
 بر قند و رسته هوای سده گشت ۵۹ دسهراب که دون می خیره گشت
 تو گفتی ز جنگش سرشت آسمان ۶۰ نیاساید از تافتن که سزایان
 وگه باره زیر اندر شش آهمن است ۶۱ شکفته روانست و روشن است
 شب تیره آمد سوخته شکرش ۶۲ میان سوده از جنگ آهمن بش
 بهمان چنین گفت کاسه زهر ۶۳ بر آمد جهان که در پرتو گشت شور

شمار ایسوزان سوار دلیر ۶۴ که یال یلان داشت پنگال شیر
 چه آمد شمارا چه گفت و چه کرد ۶۵ که او بود هم زورمن و رنبر
 چه کرد دادا یا لشکر م سرب ۶۶ که چون او ندانم بگیتی دگر
 یکے پیر مرد است برسان شیر ۶۷ نگر و دز پیکار و از جنگ سیر
 اگر گویم از کار آن تاسدار ۶۸ نه چندان بود کاید اندر شمار
 دو بازویش مانند دانه پل ۶۹ بخوشد ز آواز آورد و نیل
 ندانم بگرد جهان سرب ۷۰ که بندد گه کیت چون او مگر
 بدو گفت هرنان که نمران شاه ۷۱ چنین بد کرد ایدر نمند سپاه
 همه کار ماست با ساز بود ۷۲ باورد که کشتن آغاز بود
 بیامد یکے مرد پر خاش جوے ۷۳ بدین لشکر گشن بهادر وے
 تو گفتی زستی کتون خاسته است ۷۴ که این جنگ را یک تن آراسته است
 عمان باز پیید و برداشت راه ۷۵ بایران سپهر رفت ازینجا یگاه
 چنین گفت سهراب کوزین سپاه ۷۶ نگر و از دلیران کسے را تباہ
 از ایرانیان من بے کشته ام ۷۷ زمین را بخون چون گل آغشته ام
 اگر شیر پیش آمدے بے گمان ۷۸ زستی چنان دان زگر زگران
 وزین بر شما جز نظاره نبود ۷۹ ولیکن نیامد کسے خود چه سود
 به پیشم چه شیر و پنگ و نه بود ۸۰ به پیکان مند و بارم آتش زابر

- چو گردان مراروے بیند تیز ۸۱ غورہ برتن شان شو وریز دریز
 چو نہ دایہ پیش است روز بزرگ ۸۲ پدید آید آنکس کہ باشد سترگ
 بنام خداے جهان آفرین ۸۳ تمام ز گردان یکے بر زمین
 کنون خوان وے باید آرتین ۸۴ بیاید ہی عنم ز دل کاشتن
 وزان روے رستم سپہ را بدید ۸۵ سخن راند با گیسو گفت و شنید
 کہ امر و زہراب جنگ آژماک ۸۶ چگونہ بجنگ اندر آورد پاے
 چنین گفت بارستم گرد گیسو ۸۷ کزان گوئے ہرگز ندیدیم نیو
 پیام و مان تا میان سپاہ ۸۸ ز لشکر بر طوس شد کینہ خواہ
 کہ او بود بر زمین و نیزہ بدست ۸۹ چو گر گین فسر و آمد و برشت
 بسیار چو بانسیزہ اورا بدید ۹۰ بگردار شیرازیان برد مید
 خمیدہ عمودے نزد بربرش ۹۱ ز نیر و بیفتاد ترک از سرش
 نتاہید با او تا بید روے ۹۲ شد نذازد لیران بسے جنگجوے
 ز گردان کسے مایہ او نداشت ۹۳ بجز پسالتن پایہ او نداشت
 ہم آئین پیشین نگہ داشتیم ۹۴ سپہ را برویچ نگذاشتیم
 بہ تنہا نہ شد بربرش جنگجوے ۹۵ سپہر دیم میدان کینہ بدوے
 سوارے نہ شد پیش او یک تنہ ۹۶ ہمی تاخت از قلب تا میستہ
 بہ ہر سو ہی شد و دان و دان ۹۷ بزمراندرون بود و پیش چان

غمین گشت رستم ز گفتار او ۹۸ بر شاہ کاؤس بہادر روے
 چو کاؤس کے پہلوان را بدید ۹۹ بر خویش نزدیک جایش گزید
 ز سہراب رستم زبان بر کشاد ۱۰۰ ز بالا و برزش ہیکر و یاد
 کہ کس در بہان کود کے نارسید ۱۰۱ بدین شیر مردی کہ دی ندید
 بیلا ستارہ بتا پد ہی ۱۰۲ نقش رازمین برنتا بد ہی
 دو بازو و رانش چوران ہیون ۱۰۳ ہمانا کہ دار و سطر می قزون
 پر تیغ و پتیر و بگرو کند ۱۰۴ ز ہر گویم آزمودیم چند ۶
 سہ انجام گفتم کہ من پیش ازین ۱۰۵ بے گرد و بار گرفتہم ز زمین
 گرفتہم دوال کمر بند او ۱۰۶ بیفتار و م سخت پیونداو
 ہی خواستم کش ز زمین برگم ۱۰۷ چو دیگر کسانش بنجاک انگم
 گرد از باد جنبان خود کو ہمار ۱۰۸ نخبند از زمین سہ آن نامدار
 از و باز گشتم کہ بے گاہ بود ۱۰۹ کہ شب سخت تاریک و سیاہ بود
 بدان تا بگردیم نہ دایکے ۱۱۰ بکشتی گراٹیم ماندگے
 چو نہ دایا بدشت نبرد ۱۱۱ بکشتی ہی باید م جبارہ کرد
 بگوئیم ندانم کہ فیروز کیت ۱۱۲ بہ پیتم تاراسے یزدان بکیت
 کہ وہست پیروزی و شگاہ ۱۱۳ ہم او آئندہ بیندہ ہو رواہ
 یزدو گفت کاؤس یزدان پاک ۱۱۴ تن بد سگالت کند چاک چاک

- ۱۱۵ من اشب به پیش جهان آفرین با تم سزاوان سراندر زمین
 بدان تا ترا برود دستگاه ۱۱۶ برین ترک بدخواه کم کرده راه
 کند تاز و پزمرده کام ترا ۱۱۷ بر آرد بخورشید نام ترا ۱۱۸
 بدو گفت رستم که با فر شاه ۱۱۹ بر آید همه کامش نیکخواه
 بگفت این و برخواست پس بلیتن ۱۲۰ دژم گشته او پیش آن انجمن
 به لشکر که خویش بنهاد و ۱۲۱ پزاندیشه جان و سرش کینه جو
 زواره بیا مدخلیده روان ۱۲۲ که امروز چون گشت بر پهلوان
 از و خور دنی خواست رستم تخت ۱۲۳ پس آنگه زاندیشه دل را بشت
 بهانگه بدو حال سهراب گود ۱۲۴ سر اسر همه هر چه بد بر شمرد
 سپه را دو فرسنگ بدورینیا ۱۲۵ کشادن نیارست یک تن میان
 چنین راند پیش برادر سخن ۱۲۶ که بیدار دل بافش تند یکن
 به شبگیر چون من بر آوردگاه ۱۲۷ روم پیش آن ترک ناورد و خواه
 بیاور سپاه و درفش مرا ۱۲۸ همه تخت و زرینه کفش مرا
 همی باش در پیش پرده سرا ۱۲۹ چو خورشید تابان بر آید ز جا
 گر آیدون که بهر دژ باشم جنگ ۱۳۰ آورد که بر نیارم درنگ
 و گر خود و گد گد و گد سخن ۱۳۱ تو زاری مساز و نژندی کن
 میانشید یک تن باوردگاه ۱۳۲ مسازید بخت سوزمزم راه

یکایک سوے زابلستان نشوید ۱۳۲ از ایدر بنزدیک دستان نشوید
 از و بر کشائی یکایک سخن ۱۳۳ که روز تهنن در آمد بدین
 چنین بود منبرمان یزدان پاک ۱۳۴ که گرد بدست جواسی هلاک
 تو خرسند گردان دل ماورم ۱۳۵ چنین راند ایزد توفصا بر سرم
 بگویش که تو دل بمن در بند ۱۳۶ مشو جاودان بهر جا نم نژند
 کس اندر جهان جاودانه نماند ۱۳۷ زگره دوان مرا خود بهانه نماند
 بے دیو و نیرو بنگ و نهنگ ۱۳۸ تبه شد ز خنجم بهنگام جنگ
 بے باره و دژ که کر ویم پست ۱۳۹ تیاور کس دست من زیر دست
 در مرگ را آن بکو بد که پائے ۱۴۰ با سپ اندر آرد بر آید ز جاس
 اگر سال گرد و نژون از هزار ۱۴۱ بهین است راه و بهین است کار
 نگه کن چیشید شاه لبند ۱۴۲ همان نیس طهور ب دیو بند
 به گیتی جوایشان نه پیشه یار ۱۴۳ سرانجام رفته ز می کردگار
 بر روی زگره شایب بر نژود ۱۴۴ سپهر برین گردگار شایب بود
 نه یان و سام آن دو گردون فراز ۱۴۵ ز مردن بگیتی نه بدشان جواز
 چو گیتی برایشان نماند و بگفت ۱۴۶ مرانیسز بر ره باید گذشت
 همه مرگ را نسیم پیر و جوان ۱۴۷ بگیتی نماند کسے جاودان
 چو خرسند گرد و بدستان بگوے ۱۴۸ که از شاه گیتی میر تاب روے

اگر جنگ ساز و تو سستی مکن ۱۴۹ چنان رو کہ اور انداز بن سخن
ز شب نیمہ گفت سہراب بود ۱۵۰ و گر نیمہ آرامش و خواب بود

کشتی گرفتن ستم و سہراب ہائی فتن رستم از و بچارہ

- چو خورشید رخشان بگستر و پر ۱ سیہ زاغ پران سر و بر و سر
تہمتن پوشید بر بیان ۲ نشست از براثر دہائے دمان
بیامد بدان دشت آورد گاہ ۳ نہادہ ز آہن بسر بر کلاہ
وزان روے سہراب بالجمین ۴ ہمی گسارید بار و وزن
بہومان چنین گفت کان شیر مرد ۵ کہ با من ہمی گرد و اندر نبرد
ز بالائے من نیت بالاش کم ۶ بر زم اندرون دل ندارد و نرم
بر و کشت یا لش بانند من ۷ تو گوئی کہ دانشدہ بر زور سن
رپائے و کیش ہی بہر من ۸ بجنبد بشدم آورد چہرہ من
نشانہائے مادر بیایم ہی ۹ بدل نیز نختے ستایم ہی
گمانے بر منکہ اور ستم است ۱۰ کہ چون او نہسد وہ بگیتی کم است
نباید کہ من با پدر جنگجوے ۱۱ شوم خیرہ رو اندر آرم بر و
ز دادار گدوم بے شرمناک ۱۲ سپہ روروم از سر تیرہ خاک
نباشد امید سہر اسے دگر ۱۳ نباید کہ رزم آورم یا پدر نہ

- ۱۲ بشاہان گیتی شوم روسیاد کہ بر مہر ایران و توران سپاہ
 ۱۵ نگوید کسے جسز بہ بدنام من نہا شد بہر دوسرا کام من
 ۱۶ سرا سیم گر دم از آوینختن بجسز بد نباشد ز خون بختن
 ۱۷ بدو گفت ہومان کہ در کار زار رسیدست رستم بن چند بار
 ۱۸ شنیدی کہ در جنگ ماژندران چہ کہ دآن سپہبد بگرزگران
 ۱۹ بدین رخس ماند ہی رخس او و لیکن ندار و سپے و بخش او
 ۲۰ چو یک بہرہ از تیرہ شب در گذشت خسروش طلا یہ برآمد زشت
 ۲۱ جهان جوے سہراب دل پر زرم بآرا مکہ رفت از تخت بزم
 ۲۲ بہ شکیبگر چون برو مید آفتاب سر جنگجویان برآمد ز خواب
 ۲۳ بہ پوشید سہراب خفان رزم سرش پر ز رزم و دوش پر ز بیم
 ۲۴ بیاد خروغ خان بدان دشت جنگ بچنگ اندرون گزہ کاو رنگ
 ۲۵ ز رستم بہر سید خندان دولب تو گفتی کہ با او ہم بود شب
 ۲۶ کہ شب چون بدی روز چون ہفتی ز پیکار دل بر چہ آراستی
 ۲۷ ز کف بکشین این چہ و شمشیر کین بزن چنگ بیدار بر زمین
 ۲۸ نشینیم ہر دو پیادہ ہم بے تازہ داریم روسے و ذرم
 ۲۹ بہ پیش جہا نثار پیمان کنیم دل از جنگ جستن پشیمان کنیم
 ۳۰ ہان تا کسے دیگر آید بر زم تو با من بسازد بیا راے بزم

دل من همی بر تو مهر آورد ۲۱ همی آب شرمم بچشم آورد
 همانکه داری زگردان نثراد ۲۲ کنی پیش من گوهر خویش یاد
 و نام تو کردم همی جستجو ۲۳ نه گفتند نامت تو با من بگو
 ز من نام پنهان نباید کرد ۲۴ چو گشتی تو با من کنون هم نبرد
 مگر بدوستانِ سامِ ملی ۲۵ گزین نامور رستم زابی ۲۶
 بدو گفت رستم که اے ناجو ۲۷ نکر دیم هرگز چنین گفتگو
 ز گشتی گرفت سخن بود و دش ۲۸ نگیرم سرب تو زین در کوش
 نه من کو دکم گر تو هستی جوان ۲۹ بکشتی کمر بسته دارم میان
 بکشیم فرجام کار آن بود ۳۰ که فرمان و راه جهانان بود
 و دیگر که در جاس ننگ و نبرد ۳۱ پژوهش بخویند مردان مرد
 بے گشته ام در من ازو نشیب ۳۲ نیم مرد گفت از ررق و فریب
 بدو گفت سهراب کاه مرد پیر ۳۳ اگر نیست پند نیست جایگیر
 مرا آرزو بد که بر بستر ۳۴ بر آید بهنگام هوش از بخت
 کسے که تو ماندست و دان کند ۳۵ بپر دروان تن بزدان کند
 اگر هوش تو ز مردست من است ۳۶ بفرمان یزدان بر آرم ز دست
 ز اسپان جنگی نبرد و آمدند ۳۷ بشیوار با کبد و خد آمدند
 بر بستند بر سنگ اسپ نبرد ۳۸ برقتند هر دو روان یزدان دست

چو شیران بکشتی در آوختند ۴۸ ز تنها خوسه خون همی بخشند
 بز دوست سهراب چون پیلست ۴۹ چو شیر دمنده از جادرجبت
 مکر بند رستم گرفت و کشید ۵۰ ز بس زور گفتی زمین برورید
 بر رستم در آوخت چون پیلست ۵۱ بر آورش از جاے و نهاد پست
 بکے نعره بز و پُر از خشم و کین ۵۲ بزور رستم شیر را بر زمین
 نشست از بر سینه پیلستن ۵۳ پد از خاک چنگال و روسے دهن
 بگردار شیرے که برگور زن ۵۴ ز دوست و گور اندر آید لب
 یکے خنجر آگون بر کشید ۵۵ همی خواست از تن سرش را برید
 بگله که در رستم با و از گفت ۵۶ که این راز با بدکشا و از نهفت
 بسهراب گفت اے پیل شیرگیر ۵۷ کمند افکن و گرد و شمشیر گیر
 دگر گونه زین باشد آئین ما ۵۸ جز این باشد آرایش دین ما
 کسے کو بکشتی نبرد آورد ۵۹ سر همتے زیر گرد آورد
 نخستین که پستش تهمد بر زمین ۶۰ نبرد سرش گر چه باشد کمین
 اگر بار دیگرش زیر آورد ۶۱ با گلندش نام شیر آورد
 ردو باشد از سر کند ز وجدا ۶۲ بدیگه گونه بر باشد آئین ما
 بدین چاره از چنگ نراژد ما ۶۳ همی خواست یا بد ز کشتن را
 همان تاسه جوان سه بگفتا پیر ۶۴ بداد و نبرد آن سخن جاگیر

یکے از دلیری دوم از زنا ۶۵ سوم از جوان مردیش بگمان
 رہا کرد از دست و آمد بدشت ۶۶ بدشتی که بر پیشش آہو گذشت
 ہمی کہ و نچسہ یادش نبود ۶۷ از ان کس کہ با او تہرہ آزدود
 ہمی دیر شد باز ہومان چو گرد ۶۸ بیامد بہر سید از واز نبرد
 بہومان بگفت آن کجا رستہ بود ۶۹ سخن ہر چہ رستم بدو گفتہ بود
 بدو گفت ہومان در بلخ ای جوان ۷۰ بسیری رسیدی ہما ناز جان
 در بلخ این برو برزو بالاے تو ۷۱ رکیب دراز ویلی پاسے تو
 ہنر برے کہ آورده بودی بلام ۷۲ رہا کردی از دست و شد کار خا
 لگہ کن کہ زین بہیدہ کار کرد ۷۳ چہ آرد بہ پیش بدشت نبرد
 یکے داستان زد بدین شہر یار ۷۴ کہ دشمن مدار از چہ خودست خوار
 بگفت و دل از جان او برگرفت ۷۵ پراند وہمی ماند اندر شکفت
 بشککہ خویش بہادر وے ۷۶ بخشم و پرداز غم دل از کار او
 بہومان چنین گفت بہر اب گرد ۷۷ کہ اندیشہ از دل بیاید ستود
 کہ نہ دایا بد بر من بخت ۷۸ بہ بینی بگردنش بر پالہنگ
 چو رستم زینک وے آزاد گشت ۷۹ بسان یکے کوہ پولاد گشت
 خرا مان بشد سوے آب روان ۸۰ چو جان رقتہ گویا بیا پدر وان
 بخور آب و روسے و سرو تن بشت ۸۱ بر پیش جہان آندین شدشت

بز مزم بنالیدیر بے نیاز ۸۲ تیالیش ہیسک و ہر چارہ سنا
 ہمیںخواست پیروزی دتنگا ۸۳ تہوداگہ از بخش خورشید و ماہ
 کہ چون رفت خواہد سپہ از پیش ۸۴ بخواہد بودن کلاہ از سرش
 شنیدم کہ رستم ز آغاز کار ۸۵ چنان یافت نیرو ز پروردگار
 کہ گرسنگ را و بسر برد ۸۶ ہی ہر دو پایش بدو در شدے
 ازان زور پیوستہ رنجوہ بود ۸۷ دل او ازان آرزو دور بود
 بنالیدیر کردگار جہان ۸۸ بزاری ہی آرزو کرد آن ۹
 کہ تختے ز زورش ستاند ہی ۸۹ کہ رفتن برہ بر نواند ہی ۹
 بد انسان کہ از پاک یزدان بخوآ ۹۰ ز نیروے آن کوہ پیکر بکاست
 چو باز آنچنان کار پیش آمد ۹۱ دل از بیم سہراب پیش آمدش
 بیزدان بنالید کاے کردگار ۹۲ بدین کار این بندہ را پاس دا
 ہان زور خواہم کہ آغاز کار ۹۳ مراد او می اسے پاک پروردگار
 بدو باز داد آنچنان کشخواست ۹۴ بیفزود و رتن ہر آنچش بکاست
 وزان آبخو شد بجاے نبرد ۹۵ پداندیشہ بودش دل و سر و کرد
 ہی تاخت سہراب چون پست ۹۶ کندے پیاز و کمانے بدست
 گرازان و چون شیر نعرہ زنان ۹۷ سمندش جہان و جہان را کنان
 بران گو نہ رستم چو اورا بدید ۹۸ عجب ماندہ دوسے ہی بنگید

غمین گشت وز ماندند رنگت ۹۹ ز پیکار شش انداز با برگرفت
 چو سہراب باز آمد اورا بدید ^{۱۰۰} ز با و جوانی دلش بر دمید
 چو نزدیکتر شد بدو بنگرید ^{۱۰۱} مراورا بدان فتر و آن زور دید
 چنین گفت کاسے رستہ از چنگ شیر ^{۱۰۲} چرا آمدی باز نزد مں ولیہ
 چرا آمدی باز پیشم بگوے ^{۱۰۳} سوے راستی خود نداری تو روے
 ہانا کہ از جان تو سیر آمدی ^{۱۰۴} کہ در جنگ شیران دلیر آمدی
 دو بارت امان دادم از کارزار ^{۱۰۵} یہ پیریت بخشیدم اسے نامدار
 چنین داد پاسخ بدو سیلتن ^{۱۰۶} کہ اسے نامور گرد و شکست کن
 مگویند ز بنگر نہ مردان مرد ^{۱۰۷} ہانا جوانی ترا عنبرہ کرد
 یہ بینی کزین پیر مرد دلیر ^{۱۰۸} چرا بدید روے تو اسے نہ شیر
 ہر آنکہ کہ خشم آورد و بخت شوم ^{۱۰۹} شود سنگ خارا بگردار موم

کشتہ شدن سہراب بدست رستم

دگر بارہ اسپان بہ بند سخت ۱ بسر بہی گشت بدخواہ بخت
 بکشتی گرفتند نہادند سر ۲ گرفتند ہر دو دوال کمر
 سپہدار سہراب آن زوروت ۳ تو گفتی کہ چرخ بلندش بہ بست
 غمین گشت رستم بیازید چنگ ۴ گرفت آن سرو بال جنگی پلنگ

- خم آورد پشت دلاور جوان ۵ زمانه سر آمد نبودش توان
 زدش بر زمین بر بگردان شیر ۶ بدانت کوه هم من اند بزیار
 سبک تیغ تیز از میان بر کشید ۷ بر پور بیدار دل بر ورید
 پیچید از ان پس کی که آه کرد ۸ زنیک و بداندیشه کوتاه کرد
 بدو گفت کین بر من از من رسید ۹ زمانه بدست تو دادم کلید
 تو زین بیگناهی که این کور پشت ۱۰ مرا بر کشید و بزودی بکشت
 بازی بگویند هرسال من ۱۱ بناک اندر آمد چنین یال من
 نشان داد ما در مرا از پدر ۱۲ ز مهر اندر آمد روانم بر
 همی بتمش تا به پیش رو ۱۳ چنین جان بدادم بدین آرزو
 درینا که رنجم نیامد بر ۱۴ ندیدم درین هیچ رو که پدر
 کنون که تو در آب ما همی نشوی ۱۵ و یا چون شب اندر سیا همی نشوی
 و گر چون ستاره نشوی بر پهر ۱۶ یتری ز رو زمین پاک مهر
 بخوابم از تو پدر کین من ۱۷ چو بیند که خشت است بالین من
 از ان نامداران که دن کشان ۱۸ کس هم بر و سو که رستم نشان
 که سهراب کشته است و گلنده خوا ۱۹ همی خواست که دن ترا خواستار
 چو بشنید رستم سرش ز خیره گشت ۲۰ جهان پیش چشم اندرش تیره گشت
 همی بے تن و تاب بے توش گشت ۲۱ بنیاد از پاس وید ویش گشت

- ۲۲ بدو گفت بانا که و با حشر و ش
 بپر سید از ان پس که آمد بهوش
 بگو تا چه داری ز رستم نشان ۲۳ که گم با و نامش ز گردن کشان
 که رستم منم گم بانا و تمام ۲۴ نشینا و بر ماتم پر سام
 یزد و نسرده و خوش آمد بجوش ۲۵ همی کند موسی و همی زد و خوش
 چو سهراب رستم بد انسان بید ۲۶ بیفتاد و بهوش از سرش بر پرید
 بدو گفت گزانا که رستم توئی ۲۷ بکشتی مرا خیسره بر بد خوئی
 ز هر گونه بودم تراز هنما ۲۸ بخنید یک ذره مهرت ز جام
 کنون بند بکشا ۲۹ از جوشتم برهنه به بین این تن رو شتم
 ببا زوم بر مهره خود نگه ۳۰ بین تا چه دید این پس از پدر
 چو بر خاست آواز کوس از درم ۳۱ بیامد پراز خون و ورخ ما درم
 همی جانش از رفتن من بخت ۳۲ یکم مهره بر بازو ۳۳ من بخت
 مرا گفت کین از پدر یاد کار ۳۳ بدار و بین تا سکه آید بکار
 کنون کارگر شد که پیکار گشت ۳۴ پر پیش چشم پدر خوار گشت
 چو بکشت و خفتان و آن مهره دید ۳۵ همی جامه بر خویشتن بهورید
 همی گشت کاسه کشته بردست من ۳۶ دلیس و شود و بهر انجمن
 همی ریخت خون و همی کند موسی ۳۷ سرش پر ز خاک و پر از آب و
 بدو گفت سهراب کاین بد بخت ۳۸ باب دو دیده نباد گریت

- ازین خورشید کشتن اکنون چه بود ۳۹ چنین رفت و این بودنی کار بود
- چو خورشید تابان ز گنبد گشت ۴۰ تهن نیا مد بشکر ز دشت
- ز لشکر بیاد بشیوار بیت ۴۱ که تا اندر آورد که کار چیست ۴
- دو اسب اندر آن دشت بر پا بود ۴۲ پر از گردستم دگر جامے بود
- ز گوی پلین را چو بر پشت زین ۴۳ ندیدند گردان و ران دشت کین
- چنان بد گمان خان که او گشته شد ۴۴ سدا ماران همه گشته شد
- بکاؤس کے تانستند آگهی ۴۵ که تخت می شد ز رستم تہی
- ز لشکر برآمد سرخرویش ۴۶ برآمد زمانہ یکایک بجوش
- بخت بود کاؤس تابوق و کوس ۴۷ دسیدند و آمد سپہدار طوس
- وزان پس بشکر چنین گفت شاه ۴۸ کہ ایدر ہیونی سو گزم گاہ
- بتازید تا کار سہراب چیست ۴۹ کہ بر شہر ایران بایر گشت
- اگر گشتہ شد رستم جنگجو ۵۰ اندر ایران کہ یار و دشمن پیش او
- بیاید چو بشید آوارہ گشت ۵۱ کہ نہیم سہ جلد در کوہ و دشت
- یرانبورہ زخمی بسیار زون ۵۲ بدین رزم کہ بر نشاید بدن
- چو آشوب پر خاست از انجن ۵۳ چنین گفت سہراب با پلین
- کہ اکنون چو روز من اند گشت ۵۴ ہمہ کار و کارکان و گد گشت
- ہمہ سہرانی بدان کن قتاد ۵۵ سو جنگ توران نراند سپاہ

کہ ایشان ز بہر من جنگجوے ۵۷ سو سحر ز ایران نہادند روسے
 نباید کہ میند رنجے براد ۵۸ مکن حسرت پیکلی در ایشان نگاہ
 بے روز را دادہ بودم نوید ۵۹ بسے کردہ بودم زہر در امید
 بگفتم اگر زندہ مینم پدر ۶۰ بگیتی ناختم کیے تاہمور
 چہ دانستم اسے پہلو تاہور ۶۱ کہ باشد روا تخم بدست پدر
 درین دژ دلیرے بہ بند من است ۶۲ گرفتار حنم کند من است
 بے ز و نشان تو پرسیدہ ام ۶۳ ہنسہ بد خیال تو درویدہ ام
 جسز آن بودیکسر خنہاے او ۶۴ از و باز ماند ہی جاے او
 چو گفتم ز گفتار او نا امید ۶۵ شدم لاجرم تیسرہ روز سفید
 بین تا کہ امت از ایرانیان ۶۶ نباید کہ آید بحالش زبان
 نشانے کہ بد دادہ ما در مرا ۶۷ بدیدم نہ پدید ویدہ باور مرا
 چہ نیم تو شستہ بد اختر بر ۶۸ کہ من کشتہ گروم بدست پدر
 چو برق آمدم رستم اکنون چو با ۶۹ بکینو گزینیت باز سزا
 ز سختی برستم فرو بست و دم ۷۰ پر آتش دل و دہکان بد زخم
 نشست از بر خنش رستم چو گرد ۷۱ پر از خون دل و لبہ پراثر باور مرا
 بیامد بہ پیش سپہ با خروش ۷۲ دل از کہ دہد خورشید بہ در و جوش
 چو دیدند ایرانیان روسے او ۷۳ ہمسہ نہادند بر خاک روستہ

ستایش گرفتند بر که و گار ۴۳ که اوزنده باز آمد از کارزار
 چو زانگونه دیدند بر خاک سر ۴۴ دریده همه جامه و خسته بر
 پیش گرفتند کاین کاصیت ۴۵ ترا دل بد یگونه از بهر کسیت
 بگفت آن شکفته که خود که ده بود ۴۶ گرامی پس را که آزرده بود
 همه برگرفتند با او خروش ۴۷ نهاد آن زمان با سپه دار هوش
 چنین گفت با سر فرمان که من ۴۸ نه دل دارم امروز گوئی نه تن
 شما جنگ نه کان مجوئید کس ۴۹ که این بد که من کردم امروز پس
 زواره بباد بر پیلتن ۵۰ دریده برو جامه و خسته تن
 چو رستم بر او زانگونه دید ۵۱ بگفت آنچه از پور کشته شنید
 پشیمان شدم من ز کردار خویش ۵۲ ستانم مکافات زاندازه پیش
 دریدم بگه گاه پور جوان ۵۳ بگریه بر وجه رخ تا جاودان
 پس را بگشتم به پیرانه سر ۵۴ بریده بے و پنج آن نامور
 نه ستاد نزدیک هومان بیایا ۵۵ که شمشیر کین ماند اندر نیام
 نگه دار آن لشکر اکنون تویی ۵۶ بلکه کن بدیشان مگر نفوسی
 که با تو مرار و ز پیکار نیست ۵۷ همان پیش ازین جا گفتار نیست
 برادرش را گفت پس پهلوان ۵۸ که برگرداے گرد و روشن روان
 تو با او جزو تالاب رود آب ۵۹ مکن بر کس هیچگونه تشاب

- زواریه بیا مدحسم اندرون ۹۰ بهومان سخن گفت از پهلوان
 بپاسخ چنین گفت بهومان گرد ۹۱ که بنمود سهراب را دست برد
 بهجیر ستیزنده بدگسان ۹۲ که میداشت راز سپید نهان
 نشان پدر حبت با او نگفت ۹۳ روانش به بیداشتی بود حبت
 بیا این پدر از شومی او رسید ۹۴ بیا ید مرا و راسرا زن برید
 زواریه بیا مد بر سپلتن ۹۵ ز بهومان سخن را تدوا از انجن
 ز کار بجیره بد بدگسان ۹۶ که سهراب راز و سر آمد زمان
 تهن ز گفتار او خیره گشت ۹۷ جهان پیش چشم اندرش تیره گشت
 به نزد جیره آمد از دشت کین ۹۸ گر بهانش بگرفت و زو بر زمین
 یکے خنجر آگون بر کشید ۹۹ سرش را همی خواست از تن بید
 بزرگان بهوشش فرا آمدند ۱۰۰ بهجیر از سر مرگ باز استندند
 چو برگشت از انجا گه پهلوان ۱۰۱ بیا مد یر خسته پور جوان
 بزرگان برفتند با او بهم ۱۰۲ چو طوس و چو گودرز و چون گشتم
 همه لشکر از بهر آن ارجمند ۱۰۳ زبان برکش و ندیکه سرزند
 که درمان این کار بزدان کند ۱۰۴ گد کاین غمان بر تو آسان کند
 یکے دشنه بگرفت رستم بدست ۱۰۵ که از تن بر دسر خویش بست
 بزرگان بد و اندر آونختند ۱۰۶ ز فرگان همی خون دل نختند

بدو گفت گو و ز کاکنون چہ سود ۱۰۷ اگر از روے گیتی بر آرمی تو دود
 تو بر خویش تن گر کنی صد گزند ۱۰۸ چہ آسانی آید بدان ارجبند
 اگر ماندہ باشد مرا و از زمان ۱۰۹ بماند بہ گیتی تو با او جان
 و گر زین بہان آن جوان رفتنی است ۱۱۰ نگہ کن بہ گیتی کہ با وید کیت
 شکاریم یکسر ہمہ پیش مرگ ۱۱۱ ہرے زیر تلج و ہرے زیر ترک
 چو آید شش ہنگام بیرون کنند ۱۱۲ وزان پس ندانیم تا چون کنند
 و راز بہت را بہش اگر کوید است ۱۱۳ پراگند گانیم اگر ہمراہ است
 ز مرگ اسے پہنبد بے اندوہ کیت ۱۱۴ ہی خویش تن را بیاید گر کیت

قصائد سیلابی

- ۱ سپیدہ دم چو شدم محرم سرے سرور ۱ شنیدم آیت توبہ الی اللہ از لب خور
- ۲ بگوش ہوش من آمد از حضرت قدس ۲ کہے خلاصہ تقدیر و زبدہ مقدور
- ۳ جہان رباط خرابست برگزگہ سیل ۳ گمان میر کہ یک مشت گل شود معمور
- ۴ براستان قنادرل منہ کہ جاے دگر ۴ براے نزہت تو بر کشیدہ اند قصور
- ۵ مگر تو بخیری کا ندین مقام ترا ۵ چہ دشمنان حسودند و دوستان غیور
- ۶ بگوش تابلاست بامنے برسی ۶ کہ راہ سخت مخوفست و منزلت بس دور
- ۷ یہ بین کہ چند نشیب فراز در راہ است ۷ ز آستان عدم تا پہ پیشگاہ نشور
- ۸ ترا مسافت دور و دراز در راہ است ۸ بدین دور و زہ اقامت چراشوی مفرور
- ۹ تو در میان گر ہے غریب و مہمانی ۹ چنان مکن کہ بیکبارگی شوند نفور
- ۱۰ یہ بین کہ تا شکست سیر تو نہت پوشیدہ است ۱۰ چہ مایہ جانور انداز تو خستہ و رنجور
- ۱۱ چہ بارہاست ز تو برتن سوام و ہوام ۱۱ چہ داغماست ز تو در دل و حوش طیور
- ۱۲ بدشت جانورے خازنچورد قافل ۱۲ تو تیر میکنی از بھر حلق اوسا طور

- کناغ چند ضیفے بخون دل بند ۱۳ تو جمع آوری کین طلست و آن سیفدور
 ز کرم مرده کفن برکشی و در پوشی ۱۴ میان اہل مروت کہ دانت معذور
 بدان طمع کہ دین خوش کنی ز غایت حرص ۱۵ نشسته مشر صد کہ قے کسند ز بنور
 بوقت صبح شود همچو روز معلومت ۱۶ کہ با کہ با خسته عشق در شب دیسجور
 کہ مرد در تنی کسب یارنیا بدر اہ ۱۷ مگر کہ لشکر حرص و ہو اکست منظور
 بیادہ دست میالاسے کان ہمنہ خونت ۱۸ کہ قطرہ قطرہ چکیدہ بہت ازل انگور
 دل مرا چو گریان گرفت جذبہ عشق ۱۹ نشانند امن بہت ز خاکد ان غرور
 بشد ز خاطر اندیشہ مے و معشوق ۲۰ برقت از سرم آواز بر بط و طنبور
 ز ہر چہ گفتم و کردم کنون پشیمانم ۲۱ بخزد عاؤنناے حسد ایگان صدور
 وزیر مشرق و غرب نصیر دولت و دین ۲۲ کہ یاد رایت عایش تا ابد منصور
 نہ در حدیقہ فکر کش و زید یاد غلط ۲۳ نہ بر صحیفہ عزمش نشسته گرد فقور
 ز طول و عرض جہات کمال او صدرہ ۲۴ مہندسان فلک معترف شدہ بقصور
 نشسته در دل چشم ملوک ہیبت او ۲۵ چنانکہ صولت مے و طبیعت محجور
 ز بے دقالت نطق خفی چو جرم سہا ۲۶ ولیک گشتہ چو خورشید در جہان مشہور
 ز صریح کلام تو در کشف مشکلات جہان ۲۷ چنانکہ نغمہ داؤد و داداے زبور
 بنیر دامن افلاک خلقت آن مجسم ۲۸ کہ کرد جیب افق را پر از بجنار بخور
 بگرد خطہ اسلام حفظ آن خندق ۲۹ کہ مے نیابد شعرے برو مجال عبور

- ۳۰ سوے حریم جلالت ترا ہمان رہبر
نمود راہ کہ اول کلیم را سوے طور
تور وے باطلے کردہ کہ رایت صبح ۳۱
نریر سایہ او گم شود بوقت ظہور
ترا بجل متین بہت اعتصام چہ پاک ۳۲
اگر گشتہ شود رشتہ سنین شہور
چراغ بخت تو زان شمع بر فروختہ اند ۳۳
کہ آفتاب چو پروانہ خواہد از شمع نور
نہال جاہ تو زان حوض فیست نہا ۳۴
کہ از ترشح او حاصل آمد بہت بھر
فراست تو چو انگذ نور در عالم ۳۵
نماند در تق غیب بیچ سر مستور
ہماے بہت تو کر گسان گردون را ۳۶
ز عجز ضعف چو تیہو شمر دہ بل عصفور
ہمیشہ تا نتوان کرد حسبہ دور فلک ۳۷
ترا چو دور فلک باد عسہ نامحسور
صلاح فلک و علل بر غایت مبنی ۳۸
دوام دین و دول بر کفایت مقصور

در مدح نصرة الدین بن محمد

- ۱ نہ ہے چو عقل علم گشتہ در نکو کاری
مسلم است ترا منصب جہان داری
۲ کمینہ قاعدہ تیغ تو جہانگیری
کمینہ خاصیت دست تو گہر باری
۳ زمانہ را کہ بغفلت بخواب شد ہ بود
کشیدہ حزم تو در دیدہ کل بیداری
۴ جہان کلاہ ز شادی بر افگندہ گرتو
بہفت قلئہ افلاک سرفروہ آری
۵ تویی کہ حجت تیغ تو قاطع بہت یدان
کہ تو بطلکت بحسبہ بر سزاواری
۶ درین مجال سخن نیست چرخ را ہر چند
کہ عذر لنگ ہر ون می برد بہر وارسی

- ۷ جہانیان تو امروز چشم آن دارند
- ۸ اگر ستارہ غلافے کند تو نہ پسندی
- ۹ کسیکہ در حرم عدل و حرمت تو گر نیخت
- ۱۰ تو بادشاہ جہانی چہ باشد از نظرے
- ۱۱ بروزگار تو باین ہمہ عزیزی فضل
- ۱۲ درون پردہ فکر ت مرا عوسمانند
- ۱۳ بکن معونت احوال من بہ استقلال
- ۱۴ بضاعت سخن من از ان نفیس تر بہت
- ۱۵ ہمیشہ تاکہ جہان را عمارتے نبود
- ۱۶ بنائے عمر تو معمور باد تا بہ ابد
- ۱۷ ترا ذخیرہ فتحے کہ چون لطائف غیب
- ۱۸ کہ زیر دامن انصاف شان نگہداری
- ۱۹ و گر زمانہ جفاے کند تو نگہداری
- ۲۰ و گر بدست زمان و سپہن سپاری
- ۲۱ ز روے طفت بر احوال بندہ بگماری
- ۲۲ روابود چو منے در مذلت و خواری
- ۲۳ کہ ز بہر نشان بقا خر کند پرستاری
- ۲۴ کہ ننگ باشد اگر خواہم از فلک یاری
- ۲۵ کہ جز تر از سدا ند جہان خریداری
- ۲۶ مگر بشر طانکہ کاری و کم آزاری
- ۲۷ کہ تو بناے جہان با جہل سہاری
- ۲۸ و راے عقل تصرف بود بسیار

در مع نصرۃ الدین ابوبکر بن محمد

- ۱ ایند چو کار گاہ مسلک را نگار کرد
- ۲ از کائنات ذات ترا اختیار کرد
- ۳ سنے بہنوز کاف کن از نون خبر نہشت
- ۴ کایز در رسوم دولت تو رشکار کرد
- ۵ اول ترا یگانہ و بے مثل آفرید
- ۶ وانگہ سپہر ہفت و عناصر چہار کرد
- ۷ طبع نرمان کہ حامل امر تو خواست شد
- ۸ ہچو عثمان قرخ تو بے تہرار کرد

- ۵ ہرگز زمین کہ مرکز ملک تو خواست شد
 ۶ ہر جا کہ در محیط فلک رخسہ افتاد
 ۷ دست و زبان خصم تو ہنگام قول فعل
 ۸ عالم بفر دولت تو بہت حاج یافت
 ۹ مفتی عقل اگر چہ دم اجتہاد زد
 ۱۰ قاضی چرخ را کہ نقب سعد اکبر بہت
 ۱۱ دولت عثمان ملک بدست تو باز داد
 ۱۲ ہر گو ہر مراد کہ در درج چرخ بود
 ۱۳ تیریکہ ہمت تو کشاد از کمان شکم
 ۱۴ تیغ کہ باغ ملک بر آیش نہادہ
 ۱۵ بازو بازو تو مقرر شد بہت را
 ۱۶ بس پیل مست را کہ نہایت فرو شکست
 ۱۷ ہر کس کہ بر جہنم تو گردے نشست ازو
 ۱۸ و از کہ باتو وحشت و کمین در میان نہاد
 ۱۹ خورشید زیر سایہ عدالت پناہ جست
 ۲۰ چشم فلک تدبیر نہایت بجز خویش
 ۲۱ از یک عدد و دین کہ باند بہت دفع او
 ۲۲ ہم دولت کنت کہ چنین صد ہزار کرد
 ۲۳ ہر کس کہ در مرکز ملک تو خواست شد
 ۲۴ ہر جا کہ در محیط فلک رخسہ افتاد
 ۲۵ دست و زبان خصم تو ہنگام قول فعل
 ۲۶ عالم بفر دولت تو بہت حاج یافت
 ۲۷ مفتی عقل اگر چہ دم اجتہاد زد
 ۲۸ قاضی چرخ را کہ نقب سعد اکبر بہت
 ۲۹ دولت عثمان ملک بدست تو باز داد
 ۳۰ ہر گو ہر مراد کہ در درج چرخ بود
 ۳۱ تیریکہ ہمت تو کشاد از کمان شکم
 ۳۲ تیغ کہ باغ ملک بر آیش نہادہ
 ۳۳ بازو بازو تو مقرر شد بہت را
 ۳۴ بس پیل مست را کہ نہایت فرو شکست
 ۳۵ ہر کس کہ بر جہنم تو گردے نشست ازو
 ۳۶ و از کہ باتو وحشت و کمین در میان نہاد
 ۳۷ خورشید زیر سایہ عدالت پناہ جست
 ۳۸ چشم فلک تدبیر نہایت بجز خویش
 ۳۹ از یک عدد و دین کہ باند بہت دفع او
 ۴۰ ہم دولت کنت کہ چنین صد ہزار کرد

چون مصطفی بوعده نصره وثوق داشت ۲۲ عیب نبود اگر دوسر روز انتظار کرد
این دست بسته را تو کشادی که عاقبت ۲۳ آنکس که بود تعبیه استاد وار کرد
تاویل تو امان چه بود پیش از آنکه ملک ۲۴ آن را بدهد که دین را حصار کرد
شمسیر تصدیع سحر از آه می نمود ۲۵ پشتی دین حق لقبش ذوالفقار کرد
این دین عزیز کرده تا سید ایزد دست ۲۶ هرگز بکرو شنبه نتوانش خوار کرد
بادت امان ز حادثه روزگار از آنکه ۲۷ عدل تو دفع حادثه روزگار کرد

در مدح مظفرالدین قمرالسلطان

۱ شرح غم تو لذت شادی بجان دهد ذکر لب تو طعم شکر در دهان دهد
۲ طاووس جان بجلوه در آید ز خرمی و چون طوطی لبست بجهت زبان دهد
۳ شمیمت چهره تو که هر شب ز نور خویش پروانه منیا بمیه آسمان دهد
۴ خلق ز پر تو تو چو پروانه سوختند و کس نیست که حقیقت رویت نشان دهد
۵ زلفت بجادوی ببرد هر کجا دلیست و آنکه بچشم و ابرو نامهربان دهد
۶ که هند و ندیده ام که چو ترکان جنگ جوے هر چه آیدش بدست به تیر و کمان دهد
۷ جز زلفت و چهره تو ندیدم که هیچکس خورشید را ز ظلمت شب سایه یان دهد
۸ مقبل کس بود که ز خورشید عارضت بجران تابش زلفت امان دهد
۹ که در رخم بختی بر من من سپاس کین خاصیت می رخ چون عفران دهد

- وقت ست اگر لب تو برسم مژوری ۱۰ بیمار عشق را شکر و نار و ان دہد
 مایم و آب ویدہ کہ رقصائے کچھے دست ۱۱ صد مشک ازین شمع بیکتا سے نان دہد
 آن بخت کو کہ عاشق رنجور قوتے ۱۲ با این دل ضعیف و تن ناتوان دہد
 وان طاقت از کجا کہ صد از درد دل ۱۳ در بار گاہ خسرو خسرو نشان دہد
 فریاد من ز طارم گردوں گذشت نبیت ۱۴ امکان آنکہ زحمت آن آستان دہد
 نہ کہ سی فلک نہدا تہذیبہ زیر پاے ۱۵ تابو سہ بر کاپ قزل ارسلان دہد
 در موضعی کہ چون دم روح القدس زند ۱۶ نصرت ہماے رایت اوراروان دہد
 تیغش ز کلمہ سربے مغز دشمنان ۱۷ نسرین چرخ را چہ ہما استخوان دہد
 بیرون ز کائنات پردہ صہبہ زار سال ۱۸ یسرخ و ہم تاز جابش نشان دہد
 در برگ ریز عمر سعد و صرصر اجل ۱۹ نور و زرا طبیعت فصل خزان دہد
 اطراف بلخ معرکہ کہ راتخ آبدار ۲۰ از خون کشتہ رنگ گل ارغوان دہد
 تردا منی دشمنش از روے خاصیت ۲۱ رنگ از برون جوشن و برگستان دہد
 راہ نجات بستہ شود بر عدو چپا نکہ ۲۲ مرگ از حد رعنان برہ کشان دہد
 ہر سرگرا فی کہ کند خصم ابو عبسہ ۲۳ بازو ش وقت حملہ یگر زگران دہد
 اے خسروے کہ حفظ تو بہنگام اہتمام ۲۴ گوگرد از صولت آتش امان دہد
 ہر جا کہ رایت از در تدبیر در شود ۲۵ تقدیر بر و سادہ حکمش مکان دہد
 پیرست چرخ و اختر بخت تو نو جوان ۲۶ آن بہ کہ پیر نبوت خود با جوان دہد

فرمان سلطنت آنرا بود بحق ۲۷ کش حکم تو بایه پتر آشیان دهد
 هر آینه که بر سر چوبه بکند رست ۲۸ چون سرح تو چگونہ قرار جهان دهد
 اعجاز موسوی نبود هر کجا که ۲۹ چوبه شعیب وارد بدست شبان دهد
 صد تراژین جهان گذر دنا نام ملک ۳۰ اقبال در کف چو تو صاحب قران دهد
 در رزم رستی و تو در بزم حاشی ۳۱ گردون ترا عنان دقح بهر آن دهد
 با بحر بر زنی چو به پیشیت و تدح نهد ۳۲ وز مهر کین کشی چو بدستت عنان دهد
 هر کو چو تیغ با تو زبان آوری کند ۳۳ قدرت جواب او زبان ستان دهد
 در گرد بارگاه تو کیوان شب بیتاق ۳۴ تار و زربوسه بر قدم پاسبان دهد
 شایا خلایق از تو عزیز و توانگر ند ۳۵ درویشیم سزد که بدست جوان دهد
 پوشیده زهره جان ز رفعت و شتری ۳۶ محتاج خرقه ایست که در طلسان دهد
 در عهد چو تو شایه کنز فضل و سخا ۳۷ دستور چرخ راتب دریا و کان دهد
 شاید که بعد خدمت سی ساله در عراق ۳۸ ناختم هنوز خسرو ما زندران دهد
 تا آسمان چو کسوت شب راز فکند ۳۹ گاه از شهاب سوزن و گه ریمان دهد
 باد اچنانکه کسوت عمت تر قضا ۴۰ یک سطر از مملکت جاودان دهد

در مع ابو بکر محمد

شایا اساس ملک بتو استوار باد ۱ عمر تو همچو دور فلک پایدار باد
 هر آرزو که در دل اندیشه بگذرد ۲ همچون عروس ملک ترا در کنار باد

- ۳ هر گل که راسته بدل آرد نسیم او
 در چشم دشمن تو ز نیکبخت چو خار باد
 ۴ گردر محالک تو پریشانی رود
 در زلف لعبتان خطا و تار باد
 ۵ در عهد تو بنفشه خزن است و بیش نه
 در ویش اگر ز جود تو باشد چنار باد
 ۶ نازل ترین منازل قدر تو چرخ شد
 عالی ترین مراتب خصم تو دار باد
 ۷ صیدت تو تا بسط زمین زیر پیکند
 بر ابلق زمانه بسرعت سوار باد
 ۸ آنکس که جز بیا و تو نشد منی نشاط
 جانش همیشه خسته تیر شمار باد
 ۹ وان اژدها که در دم او گم بود حجیم
 پیش سنان روح تو در زمینار باد
 ۱۰ بحر کز و مجرّه خلیج است فی المثل
 در باغ دولت تو کیست جویمار باد
 ۱۱ بازیکه بر سر غلّت دارد آشیان
 همواره کمر گسان سپهرش شمار باد
 ۱۲ هر مرکز مراد تو کان قطب است
 تا حشر دایرات فلک را مدار باد
 ۱۳ و ز نعل مرکب تو که خلخال نصرت است
 در گوش آسمان ز شرقت گوشوار باد
 ۱۴ گردون تیر حمله که تن می ازو برند
 در پیش قمر تو چو زمین بود بار باد
 ۱۵ دار الحاکمیت که مقبر سعاد است
 از خرمی همیشه چو دارالعتبار باد
 ۱۶ تازهره عدو چو ز مردیرون جمد
 در دست تو بمهر که روح چو مار باد
 ۱۷ و قتی که جنبش سپه فتنه بود
 حفظ تو پیش دولت و ملت حصار باد
 ۱۸ جائیکه جلوه گاه عروس ظفر بود
 بر فرق خصم گوهر تفت نثار باد
 ۱۹ در مفرقت منجر چون گدایات را
 تا نفع صدور خاصیت کوکنار باد

از دقرا ساسی و القاب بست گانت ۲۰ اول ورق سپهر و دوم روزگار باد
تا زلفت چرخ بر سر این چادر خضر است ۲۱ خففت همیشه بر سر این بهفت و چار باد

در مدح قتل ارسلان منفرد

- ۱ گیتی ز قدر دولت سر مانده بجان ماند بعرصه ارم و روضه جنان
- ۲ بر هر طرقت که چشم کنی جلوه ظفر و زهر سمیت که گوش نمی شود امان
- ۳ آرام یافت در حرم امن و حشمت طیر و آسوده گشت در کف عدل انس و جان
- ۴ گردون فرو کشاد کند از میان تیغ و ایام برگرفت زده از گردن کسان
- ۵ ملکه چنین مقرر و حکم چنین مطاع ویرست تا زمانه نداد از کس نشان
- ۶ شمع گشت قصه کاوس و کیقباد و افسانه شد حکایت دارا و دوان
- ۷ بالید ازین نشاط تن تحت بر زمین بگدشت ازین نوید سیر تلج ز آسمان
- ۸ از غصه خون گرفت چو مله ظلم را بگر و ز خنده باز ماند چو گل عدل را دهمان
- ۹ شاید که بگذرد ز پیوسته خنیا و زین پس بزیر سایه چتر خدا یگان
- ۱۰ سلطان شرق و غرب قتل ارسلان نکیت با صدمت رکابش ایام را توان
- ۱۱ آن شاه شیر حمله که شایین همتش دارد فرار از کنگره عرش آشیان
- ۱۲ وقت طرب چو دست سکو جام می برد بر هم زند و خیره بحر و دین دکان
- ۱۳ هنگام کمین چو نیزه برافراز از کتف مرغی را خطر بود از صدمت ستان

- ۱۳ شما با قوی که حمله پاس تو بر عدد و چون بخیل ساینه سائل بود گردان
 ۱۵ بحریت قهر تو که در وهر که غرق شد هرگز نیفتد از پس آن باز بر کران
 ۱۶ بر خیز و از زمانه بیکبار حرکت و تشل اگر دفع فتنه را نبود تیغ و تو عثمان
 ۱۷ هر چند کور گشت عدد دید کایز دشت بگزید و کرد بر همه آفاق کاران
 ۱۸ با سخته چنین که به بستد زبان چرخ تیغ ترا سزد که بر آید کشد زبان
 ۱۹ بر باد داده هیبت تو حسنه من ستر و اتش زده شکوه تو در راه کهبگشان
 ۲۰ دقتی که گم شود ز سر سرکشان خرد روزیکه بگسلد ز تن پر دلان روان
 ۲۱ تو در میان لشکر چون مور به عدد هر یک چو مور به تبه بعشه مان تو میان
 ۲۲ در تازی از کرانه چو شیران جنگجو گوپال بر زمین زنی و بانگ بر زبان
 ۲۳ آن لحظه کس ندارد پای تو جز کاب و آن روز کس نگیرد دست تو جز عثمان
 ۲۴ به خواه ملک را ز نهیب تو آن نفس خون در جگر بخوشد و مغز اندر استخوان
 ۲۵ اے خسروے که تیغ فمارا تضایرید بر دشمنان دولت تو کرد اتحان
 ۲۶ گرم شود پی زحل از چرخ باک نیست بخت تو آگه هست چه حاجت به پاسبان
 ۲۷ گیتی طمع نداشت که تو سر در آوری تا سایه بر سرت فلکند افسر کپان
 ۲۸ آنهم تو اضعیفست که کردی مگر نه چرخ داند که مشتری نه نیازد بطایان
 ۲۹ دندان از راه بر سر است ارد تیغ را عیب است سخت ظاهر و عاریت لب میان
 ۳۰ محتاج نیست طلعت زیبا به تو بتاج شمشیر صبح را نبود حاجت نشان

تا بستر بدست صبا دایہ بہار ۳۱ گرد از جبین لاله و رخسار ارغوان
 گلنار دولت تو کہ دار نسیم حلد ۳۲ آسودہ پادشاہد از آفت حشران
 جاہ تو سحر فر از و قبول تو دستگیر ۳۳ ملک تو بر ثبات و بقا ہے تو جادوان



قصائد قاتنی بہ

در مدح حسین خان صاحب اختیار

- بہار آمد کہ از گلین نمی بانگ ہزار آید ^{مرحوم} ۱ بہ ساعت خروش مرغ زار از مرغزار آید
- تو کوئی ارغنون بستند بر شاخ و پیرنگے ۲ زبس بانگ تدر و وصلن دلاج و سار آید
- بجوشد مرغ جان چوں بوسے گل از بوستان خیزد ۳ بہ دمنخ دل چون بانگ مرغ از شاخسار آید
- خروش عذیب و صوت سار و نالہ قمری ۴ گئے از گل گئے از سرو بن کہ از چنار آید
- تو کوئی ساحت بستان بہشت عدن را ماند ۵ زبس غلمان و حور آنجا قطار اندر قطار آید
- یکے برکت نہد لاکہ ترکیب قاج دارد ۶ یکے بر گل کند تحسین کز دبوئے نگار آید
- یکے باد لہر سادہ بہ صحن بوستان گردد ۷ یکے با سناغریادہ بطرف جوے بار آید
- یکے بید چمن را بے تامل حربا گوید ۸ یکے بوید من را مات صنع کردگار آید
- یکے بر لالہ پاکوید کہ ہے ہنگ مے داڑ ۹ یکے از گل بو جد آید کنج بوسے یار آید
- یکے بر سبزہ میغلطد یکے در لالہ میر قصد ۱۰ یکے کا ہے رود اویش یکے کہ ہوشیار آید
- زہر سونے نوازے ارغنون چنگ و نئے خیزد ۱۱ زہر کوئے صدائے بر بطن و تہنور و تار آید
- یکے اینچا نوازونے یکے آنچا گسار وے ۱۲ صدائے ہلے و ہوسے روئے نہر سونے ہزار آید

- ۱۳ نماذ غالباً ہوشے فوسل نو بہار آید
 ۱۴ مگر در سبستان ماہ من ثر ولیدہ گیسورا
 ۱۵ دادم می خوردی دہ کہ میترسم تھار آید
 ۱۶ سیہ شد از یار و زم بدہ آب ریاسوزم
 ۱۷ نمیدانی کنار سبزہ چون لذت دہر بادہ
 ۱۸ کہ بچہ بان بکامم آب کوثر ناگوار آید
 ۱۹ بحر بادہ خورانی کہ می نوشد با خوبان
 ۲۰ خرد دیوانہ گرد کوہ و صحرا سبے قرار آید
 ۲۱ نہ مارے از عقن خیز نہ ترکے از صدار آید
 ۲۲ پے تالچ چین گونی سپاہ زنگبار آید
 ۲۳ بمقرم کاروان در کاروان مشک تدا آید
 ۲۴ جہان گونی بچشم من پر از افی و مار آید
 ۲۵ چو بینم روے رنگینش دچشم قند مار آید
 ۲۶ کنار از دوستان گیرم اگر او در کنار آید
 ۲۷ دے کاندہ کنارم باد و زلف تابدار آید
 ۲۸ بچشم عالم ہستی پر از دود و شرار آید
 ۲۹ جہان تاریک در چشم چکشت عبار آید
 ۳۰ بچشم ہر دو گیتی گاہ روشن گاہ تار آید
- ۱۳ بہر جا بستے و جھے بہر گامے متح نوشے
 ۱۴ مگر در سبستان ماہ من ثر ولیدہ گیسورا
 ۱۵ دایا سا قیامے دہ بجان من پیایے دہ
 ۱۶ سیہ شد از یار و زم بدہ آب ریاسوزم
 ۱۷ نمیدانی کنار سبزہ چون لذت دہر بادہ
 ۱۸ بحر بادہ خورانی کہ می نوشد با خوبان
 ۱۹ شرابے تلخ خواہم بابتے شیرین کہ از شورش
 ۲۰ دلہ بہر بہت شوئے شایدے شکے کہ بچون او
 ۲۱ چو باد آرزو زلف تار کیش بر خشارن شود اند
 ۲۲ دے کہ ہم کشایہ علقہاے زلف چو جوش
 ۲۳ بجان او کہ ہر گم کا کل و گیسوے او بینم
 ۲۴ چو بوسم لعل شیرینش لبم ہندوستان گرد
 ۲۵ نظر از بہستان بندم اگر او چہرہ بکشاید
 ۲۶ کنار غیش را پر عقرب جوارہ می بینم
 ۲۷ نگاہم چون ہی غلطہ برے اوزم وے او
 ۲۸ زخاں و خط و زلف و قرۃ ابرو و گیسویش
 ۲۹ چہ مرز است این نمیدانم کہ چون بینم رخ و زلفش

- ۳۰ رخسار اهو از راماند کز و کز و م بهی خیزد
 دسے کانز لفظ پرخیش بر دسے آبدار آید
 ۳۱ کشد موے میانش روز و شب گراں گئی
 مرا ماند که این لاغری بس برد بار آید
 ۳۲ لب قاآنی از وصف لبش بگالد راماند
 کز و هر دم نبات و قد و شکر بار بار آید
 ۳۳ الا یا سر و سینا، سین آن باد و مینا
 که گوئی از که سینا تجلی آشکار آید
 ۳۴ مرا گوئی که تخمین کن چو سرتاپا من مینی
 تو سرتاپا سے تخمین ترا تخمین چه کار آید
 ۳۵ بجوشد مغر من هر که که گوئی فخر خود با منم
 تو خلایق نکو یانی ترا زین فخر عار آید
 ۳۶ گلوت خوارم هست دهنم بهیچت صفت تنوم
 که حیرانم نمیدانم چه وصف سازگار آید
 ۳۷ تو چون در خانه آئی خانه رشک بوستان گرد
 اگر فصل خزان در بوستان آئی بهار آید
 ۳۸ غریبه که تو بر گرد و شهر خویش می نالد
 که پندار د بغربت از بر خویش و تبار آید
 ۳۹ چرا باید کشیدن منت نقاش و صور تگر
 تو در هر خانه کانی خانه پر نقش و نگار آید
 ۴۰ نگار صبح نور و زارت و روز بوسه و دوا
 که در اسلام این سنت بهر عید و شمار آید
 ۴۱ بیاد هست درستی دوسه زین پیش میگفتم
 که چون نوروز آید نویت بوس و کنار آید
 ۴۲ تو شکر خنده میکردی و نیک است میگفتی
 بود نوروز من روزی که صاحب اختیار آید
 ۴۳ حسین خان میر ملک جم که چون در بزم نشیند
 نصیب اهل گیتی از زمین و از بسیار آید
 ۴۴ بگاه کینه گرتنا نشیند از بر تو سن
 بداند لیش چنان داند که یک عالم را آید
 ۴۵ بگاه ششم مژگانهای او در چشم بدخواهان
 چو تیر تهن در دیده اسفند یار آید
 ۴۶ ز بیم عدل او خفته چنان کشتن بیداری
 بچشم فتنه پنداری خواص کو کنار آید

- چو یاد از باد قفسه کوتم گاه سخن سازی ۴۷ دوات و دشت و کلکم بهر سوتار و مار آید
- چو صفت تیغ دشمن سوزا و رابر زبان رانم ۴۸ چو دوزخ از دها تم سر سبز سوزان شرار آید
- خیال جنبش بیکران او چون در صیاب آرم ۴۹ فضائے عالم اند نظر یک غبار آید
- چو از دست زرافشا نیش نگار و خامه ام صفی ۵۰ ورق اند ورق دیوان شعرم ز رنگا آید
- ز طبع و دست او هر گم سخن رانم تو پنداری ۵۱ که ابر و بجرم اندر بر زمین و بر یسار آید
- چو طبع روشنش در اصنائت نقبت گویم ۵۲ بچشم تاب نورشید در خشان مستعار آید
- حدیث خلق او در نامه چون از خامه بنویسم ۵۳ سراسر نقش دیوانم چو نقش قند مار آید
- ز بیم رخ او در دیدگان خصم او زمین پس ۵۴ بجای مژده پیکان و بجای خواب خار آید
- حکیم گفت هر کس خون خور و لاغر شود اکنون ۵۵ یقینم شد که شمشیرش ز خو خورای نزار آید
- بروز زرم او در گوش اهل مشرق و مغرب ۵۶ بهر جانب که رو آرند بانگ ز نیهار آید
- ز شوق آنکه بر مردم کف رادش جنبشاید ۵۷ ز راز کان سیم از معدن ذرات قعر بجار آید
- بروز واقعه الماس تیغش بسکه خون جوشد ۵۸ تو گوئی سپنه گیتی همه یا قوت زار آید
- محاسب گفت روز به شرم جودش لے ترسم ۵۹ ز خجلت بر نیاید دسر اگر روز شمار آید
- گه کین با کف ز بخشش چون برخش متبشند ۶۰ بدان ماند که ابرے بر فراز کو هسار آید
- حصارے نیست ملک آفرینش را اگر خرمش ۶۱ چو غم حبش فدا را کاندان محکم حصار آید
- فلک قدر انک صدارا بهار آید بهر سالی ۶۲ بیوسے آنکه از خلقت بگیتی یادگار آید
- بعیدت تمنیت گویند و من گویم تو خود عیدی ۶۳ بعیدت تمنیت هر کو نماید شرمسار آید

مرانوروز بدروزیکہ دیدیم چہر فیروز ۶۳ دگر نوروز ماو پیش من بے اعتبار آید
 الا تانسبت صدر اگر با چار صد سخی ۶۵ چنان چون نسبت ده با چهل کی با چار آید
 حساب دولتت افزون ازان کاند حساب افتد ۶۶ شماردت بیرون ازلن کاند شمار آید
 تو پنداری دیانت بحر عمانست قآنی ۶۷ کہ ازوے رشتہ اندر رشتہ در شاہو آید

در مدح حسن علی میرا شجاع السلطنہ مایہ

عیدست جام زرفشان از مے گران بارانہ ۱ ہزار ہے دامن کشان در دیر خمار آمدہ
 زابہ کہ کرد انکار مے چرت بدش اکوکار مے ۲ از ہر چہ جز گفتار مے اینک در انکار آمدہ
 عیدت دیارستان بردست جام مرغوان ۳ باقد چون سروروان بہر طرف گلزار آمدہ
 گل مقیر از روے او سنبل اسیر ہوے او ۴ اندر خم گیسوے او دلبا گرفتار آمدہ
 برگ صبح از مے بود جانزاق قحط مے بود ۵ تفریح روح از مے بود ہر گہ کہ افکار آمدہ
 مے جان بود چہایتن دست بتانش پیرین ۶ زانگشتنایش بر بدن رگماے بسیار آمدہ
 آن نوحہ سیاب میران آتشین گرداب بین ۷ آتش میان آب بین ہر دم شرر بار آمدہ
 عید مبارک پے نگر خندہ جام مے نگر ۸ نالان نواسے نے نگر کز ہجر دلدار آمدہ
 چنگ است زانے ناتوان رگماش پیدائستخوان ۹ از ناتوانی ہر زمان در تار زار آمدہ
 نلبے کہ مبتدہوش نے گفتا چہ اندر گوش نے ۱۰ کز سینہ پر جوش نے آدہ شرر بار آمدہ
 جہید بکف بر لب نگر خون بظا اندر بظ نگر ۱۱ تاسے بہ قتم خطا نگر در جام شہوار آمدہ

بیجاوہ کائی بہت سے یا قوت درمائی بہت ۱۲ نعل بختانی است مے کائینہ کردار آمدہ
از مطلع طبعم دگرزد مطلعے تابندہ سر ۱۳ خورشید گوئی جلوہ گر بہ چرخ دوار آمدہ

مطلع شامی

خرم دو عید و لکشا اینک پدیدار آمدہ ۱ فرخ و جوشن جانقرا اینک نمودار آمدہ
جستے ز نور و ز عجم کار استہ سالار عجم ۲ جستے کیا کوس و علم شاہ جہاندار آمدہ
یعنے شجاع السلطنہ آنکوز قلب مہینہ ۳ ہمزم صد تن کیتنہ در دشت پیکار آمدہ
اسکندر دارا خدم داراے اسکندر چشم ۴ سالار فریدیون علم سلم سپہدار آمدہ
از لطف و قہر شایان زمان شد آشکارا در جہاں ۵ زنان ہرگز آب روان زین مرکز تار آمدہ
لرزان تن کاؤس از و ترسان روان طوس از ۶ در رزمہ کاموس از و چون نقش دیوار آمدہ
آرش نگار از تیر او گر شائب از شمشیر او ۷ در حیطہ تسخیر او ہفت و شش و چار آمدہ
ہر کہ شمشیر آختہ روے زمین پر داختہ ۸ گردون سپہر انداختہ عاجز ز پیکار آمدہ
کردان ستودہ از رزم او گردون نخل از بر او ۹ ثابت بہ پیش عزم او بہر ہفت سیار آمدہ
تا گیر دوش اندر جہان مانند مرکز در میان ۱۰ ز آغاز شکل آسمان بہ شکل پرکار آمدہ
گردون کباب مہر او ست شراب مہر او ۱۱ فیض سحاب مہر او بر کشت احزار آمدہ
مہ نعل ستم مرکبش گردون روان در کیش ۱۲ تابندہ نور کوکبش مرآت انوار آمدہ
اے کاخ کیوان جایت مہ سودہ سر بر پائے تو ۱۳ تابندہ روز از اسے تو همچون شب تارا آمدہ
ز انصاف تو جہان زمان ہستندہ و خوابان ۱۴ جز بخت تو کا ندہ جہان پیوستہ بیدار آمدہ

اجرام انجم نیست این تابنده هر ساعت چنین ۱۵ رشته است بر چرخ برین کز ابر آرا آمده
 هر قطره کاندید باریده از ابر عطا ۱۶ از شرم جودت تمقرا بر چرخ دوار آمده
 بالاس گردون اسپت تو هستی است خود او پست ۱۷ غمگین ز فیض دست تو صد بحر زستار آمده
 شام با نفا آتی نگر خاقانی ثانی نگر ۱۸ نه روح خاقانی نگر اینک یگفتار آمده
 تابنده از کوه سرخورشید حنا و بر هر سحر ۱۹ در شرق و غرب بحر و بر نورش نمودار آمده
 تابنده بادا احتقرت بر سر ز خورشید افسرت ۲۰ زازو که راے النور ز خورشید آفتار آمده
بر سبیل ترکیب بند در مدح حضرت خاتم انبیاء صلی الله علیه و آله و سلم گوید

تشیب که بر سر است ز لولاک افش ۱ تشریف کبریاست ز دادار بر سرش
 گیسان و بر هر چه دروے نقش ز قدرتش ۲ گردون و هر که دروے حرف ز قدرتش
 اقبال و بخت شاطر سپه ان ز قدرتش ۳ خورشید و ماه خادم شبیر و شبرش
 شام ابر شبیه موے مجیدش ۴ صبح ازل طلیعه روے منورش
 شب چهره سیاه بلال مؤذنش ۵ مهوّه حبیبین براق تگادش
 موے بود فلک ز محیط عنایتش ۶ فوج بود ملک ز سپاه مظهرش
 قلبه بود مجسم فرخنده قابالش ۷ روم بود مصور ز سیبنده پیکرش
 گردون مجله ایست برا اثبات معجزش ۸ کیوان محله ایست ز اقطاع کشمش

- ۴ کردار ہی سلیمان متغیر دیو د ۴ اوکشت صد ہزار مسخرہ ش
۱۰ از کردگار ملک رسالت مقومش ۱۰ از کار ساز تاج ولایت مقدرش
۱۱ خاک سپاہ خرد غبارے زمبوکش ۱۱ چرخ کبود جامہ دھانی ز مہر ش
۱۲ بایک بیان سعادت جبہ دل خادش ۱۲ بایک فلک شرافت میکال چاکر ش
۱۳ بحر محیط آبے از جوے رحمتش ۱۳ مہر منیر تابے از روے انورش
۱۴ طاقیست قدر او کہ بود شمس شمسہ اش ۱۴ طوقست حکم او کہ بود چرخ جنبہ ش
۱۵ گوے سپہ از چہ ز حبیب جلالتش ۱۵ بوے بہشت از چہ ز خلق معطرش
۱۶ صبح سفید آیت روے مبارکش ۱۶ شام سپاہ حجت موے معنبرش
۱۷ خستے ز سقف ایوان گردون عایش ۱۷ میخے ز نعل یکران خورشید خادش
۱۸ آئے ز دور بہشت دہر محندش ۱۸ نائے بخوان دعوت چرخ مدورش
۱۹ ہر بہشت باغ رضوان باے ز مجلس ۱۹ ہر چار جوے جنت دردی ز ساعش
۲۰ گر بیلاے او بہشت صلا ز مند ۲۰ نفیرین کنم بجوے و غلمان و کوشش
۲۱ در باہوے او شودم جائے دجیم ۲۱ بر من خلیل وارد مدگل ز آذرش
۲۲ تا بر خط خطایم خط عطا کنند ۲۲ سو گند مہم ہم بخداوند قہر ش
۲۳ بالینہ گناہ نیم نامید از و ۲۳ خواہم سپاہ نامہ خود را سپید از و

دیوان حیات

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بخت از دہان یار نشانم نمیدہد ۱ دولت خیر ز راز نہانم نمی دہد
 از بہر بوسہ ز لبش جان ہمی دہم ۲ اینم نمی ستاند و آنم نمی دہد
 مُردم ز انتظار و دین پرورہ راہ نیست ۳ یا ہست پرورہ دار نشانم نمی دہد
 شکر بصر دست دہد عاقبت ولے ۴ بد مہدی زمانہ امانم نمی دہد
 زلفش کشید با و صبا چرخ سفلہ بین ۵ کانا مجال باد و زانم نمی دہد
 چندانکہ بر کنار چو پرکاری روم ۶ دوران چو نقطہ رہ ہمیا نم نمی دہد
 گفتم روم بخواب کہ بیم جال یار
 حافظ ز آہ و نالہ امانم نمی دہد

دست از طلب ندارم تا کار من آید ۱ یاتن رسید بجانان یا جان ز تن بر آید
 بکشائے نرتقم را بعد از وفات و بگر ۲ کز آتش درونم و دود از کفن بر آید
 بنامے خ کہ خلقے والہ شوند و حیران ۳ بکشائے لب کہ فریاد از مرد و زن بر آید
 جان بر لبست و حسرت دل از لبانش ۴ نگر فتنہ بیج کائے جان از بدن بر آید
 از حسرت و ہانت جانم تنگ آمد ۵ خود کام تلکستان کے زان دہن بر آید

گفتم بخویش که تو بگرید و دل دلم گفت ۶ کاکسیست این کو با خویشتن بر آید
 هر یک افکن ز زلفت بجا بهشت داد ۷ چون این دل شکسته با آن شکن بر آید
 بر لبه آنکه صبح آید گلچین چو ریت ۸ آید تسیم هر دم گر و چسبن بر آید
 هر دم چو پیونایان نتوان گرفت یار ۹ ماییم و آستانش تا جان زن بر آید
 بر خیز تا بچین راز قامت و میانیت ۱۰ هم سر و در بر آید هم نارون بر آید
 گویند ذکر خیرش در خیل عشقبازان

هر جا که نام حافظ در سخن بر آید

رسید مژده که ایام غم نخواهد ماند ۱ چنان ماند چنین نیز هم نخواهد ماند
 من ار چه در نظر یار خاکسار شدم ۲ رقیب نیز چنین محترم نخواهد ماند
 چو پرده دار بشیر می زند همه را ۳ کسے مقیم حرم هم نخواهد ماند
 تو انگر دل در ویش خود بدست آور ۴ که مخزن ز رو گنج درم نخواهد ماند
 غنیمت غم را شمع وصل پر وانه ۵ که این معامله تا صبح دم نخواهد ماند
 سر ویش عالم غیم بشارت خوش داد ۶ که بر در کدش کس دژم نخواهد ماند
 برین رواقی ز بر جد نوشته اند بر ۷ که جز کوی اهل کرم نخواهد ماند
 سر و مجلس جمید گفت اند این بود ۸ که جام با ده بیاور که جم نخواهد ماند
 چه جای فکر و شکایت نقش نیک و بیا ۹ که کس همیشه گرفتار غم نخواهد ماند
 ز هر بانی جانان طبع میسر حافظ ۱۰ که نقش مهر و نشان ستم نخواهد ماند

گفتم غم تو دارم گفتا غمت سر آید ۱ گفتم که ماه من شو گفتا اگر بر آید
 گفتم ز مهر و رزان رسم و فایاموز ۲ گفتا ز ماه رویان این کار کمتر آید
 گفتم که بوس زلفت گمراه عالم کرد ۳ گفتا که بندگی کن هم اوست رهبر آید
 گفتم دل رحمت عزم صلح دارد ۴ گفتا بکش جفارتا و قسین آن بر آید
 گفتم که بر خیالت راه نظر به بندم ۵ گفتا که شبر و است این از راه دیگر آید
 گفتم خوش آن هوا که باغ خانیزد ۶ گفتا خاک نیسم که کو سیه دلبر آید
 گفتم که نوش لعلت ما آبار و کشت ۷ گفتا تو بندگی کن کان بنده پرور آید

گفتم زمان عشرت دیدی که چون آید

گفتا خموش حافظ کاین غصه هم سر آید

کارم زد ویر چرخ بسا مان نیرسد ۱ خون شد و دم زد و ویران نیرسد
 چون خاک راه پست خدیم همچو بادو باد ۲ تا آبر و نمی رود ممان نیرسد
 از دستبرد و جور زمان اهل فضل را ۳ این غصه بسکه دست سو جان نیرسد
 سیرم ز جان خود بدل راستان و ۴ بیچاره را چه چاره که فرمان نیرسد
 تا صد هزار خار نمی روید از زمین ۵ از گلن گلستان نیرسد
 یعقوب را و دیده حسرت نبیند ۶ آواز ده زمره بکنان نیرسد
 پله پاره نمیکند از هیچ استخوان ۷ تا صد هزار زخم بدندان نیرسد
 از حشمت اهل اهل کیوان رسیده اند ۸ جز آه اهل فضل کیوان نیرسد

صوفی بنویس زنگابل خود بآیے ۴ زین شست شوی خرقه غفران نمیر
حافظ صبور باش که در راه عاشقی
هر کس که جان نداد بجایان نمیرسد

نقد صوفی نه همه صافی و بیغش باشد ۱ اے بسا خرقه که مستوجب آتش باشد
صوفی ماکه زور و سحر می مست شد ۲ تمام گاهش نگران باش که سر خوش باشد
خوش بود که محاک تجربه آید بمیان ۳ تا سیه روی شود هر که در غش باشد
ناز پر و رتبه غم نبرد در راه بدوست ۴ عاشقی شیوه زندان بلاکش باشد
خط ساقی گرازمین گونه زلفش برآ ۵ اے بسا رخ که بخونابه نقش باشد
غم دنیا یه دنی چند خوری باد به بخور ۶ حیث باشد دل و اما که مشوش باشد
دل و سجاده حافظ بر باد به فروش

گر شراب از کف آن ساقی مهبوش باشد

یاد باد آنکه سر کو به تو ام منزل بود ۱ دیده روشنی از خاک درت حاصل بود
راست چون سوسن گل از اثر صبح ۲ بر زبان بود مرا آنچه ترا در دل بود
دل چو از پیر خرد نقد معانی می جست ۳ عشق میگفت بشرح آنکه بر مشکل بود
آه ازین جور و ظلم که درین دلمه است ۴ واسه زان عیش و تنعم که دران منزل بود
در دلم بود که بے دوست نباشم هرگز ۵ چه توان گفت که سعی من بود باطل بود
دوش بر یاد حریفان بخرابات شدم ۶ خم می دیدم خون در دل و پا در گل بود

بس گنشم که پرسم سبب در و فراق ۱ مفتی عقل درین سحله لا یعقل بود
راستی خاتم قیس و زهرا و اسحاقی ۲ خوش و خشنود و لے دولت مجل بود
دیدمی آن تہقہ کہکب خرامان حافظا

کہ ز سر نہ چہ شناہین قضا غافل بود

۱ اے صبا بخت از خاک دریا ربیاریا ۱ بیراند وہ دل و شتر وہ دل در بیاریا
نکتہ روح فزا از دہن یاربگوے ۲ نامہ خوش خبر از عالم اسرار بیاریا
۳ نامعطر کنم از لطف نسیم تو مشام ۳ شمع از نفحات نفس یارب یاریا
۴ بوناب تو کہ خاک روان یارب عزیز ۴ بے غبار کیہ پدید آید از اغیار بیاریا
۵ روزگار سیت کہ دل چہرہ مقصود دید ۵ ساقیا این قلیح آئینہ کہ در بیاریا
۶ گرد کرد ز رہ گزید و دست بکوری قیب ۶ بہر آسایش این دیدہ خو نہار بیاریا
۷ دل دیوانہ ز زنجیر نمی آید باز ۷ حلقہ از حسم آن طرہ طرار بیاریا
۸ خامی و سادہ دلی شیوہ جانبارانست ۸ خیرے از بر آن دلبر عیار بیاریا
۹ شکوہ آزا کہ تو و عشق تی اسے مرغ چین ۹ با سیران نفس شتر وہ گلزار بیاریا
۱۰ کام جان تلخ شد از مہر کہ کردم بے دست ۱۰ عشوہ زان لب شیرین شکر بار بیاریا

دلح حافظا پچہ از زبانش نگین کن

و انگش مست مخراب انسہ باز بیاریا

خرم آن روز گزین منزل ویران برم ۱ راحت جان ظلم و زپے جانان بروم

گرچه دامنم که بجای نبرد راه غریب ۲ من بوسے خوش آن زلف پریشانم
 چون صبا بادل بیمار و تن بے طاقت ۳ بہو اداری آن سرو خرامان بروم
 دلم از وحشت زندان سکندر بگرفت ۴ رخت بر بندم و تالک سلیمان بروم
 در رہ او چو تلم گر بسرم باید رفت ۵ بادل در کس و دیدہ گریان بروم
 نذر کردم کہ اگر این غم بسر آید روزی ۶ تا در میکده شادان و غر بخوان بروم
 بہو اداری او ذرہ صفت قص کنان ۷ تالک چشمہ خوشید و خشانم
 نازکان را چو غم حال گرفتار ان نیست ۸ ساربانان مددے تا خوش آسایم

در چو حافظ نبرم رہ زیبا بان بیرون

ہم رہ کو کبہ آصف دوران بروم

از من جدا مشو کہ تو ام نور دیدم ۱ آرام جان منس طلب رسیدم
 از دامن تو دست ندارند عاشقان ۲ پیر این صیوری ایستان و دیدم
 از چشم زخم و ہر مبادت گزندانکہ ۳ در دلبری بنایت خوبی رسیدم
 منم کتی ز عشق و سے مفتی زمان ۴ معذور وارست کہ تو اورا ندیدم
 چشم دید از تو دور کہ در طرز دلبری ۵ خط بہ جمال یوسف کنعان کشیدم
 پایم نمیرسد بزین دیگر از نشاط ۶ تا سوبے من بطف و عنایت تو دیدم
 داری خیال پرش عشاق بینوا ۷ گویاکہ بوسے صدق از ایشان شنیدم
 زمین سز نش کہ در ترا دوست حافظا ۸ بیش از گلیم خوشی مگر پاکشیدم

اسے پیغمبر کوش کہ صاحبِ خبر شوی ۱ | تاراه بین نباشی کے راہبر شوی
در کتبِ حقائق پیش ادبِ عشق ۲ | ہاں اے پسر کوش کہ روزِ پدر شوی
دست از مس جوہر مردان رہ بگو ۳ | تا کی میاے عشق بیانی وزیر شوی
خوابِ خورت ز مرہمِ عشق دور کرد ۴ | آن دم رسی بدوستیہ خوابِ غریبی
گر نورِ عشق حق بدل و جانت افتد ۵ | باندہ کز آفتابِ فلک خوب تر شوی
از پائے تاسرت ہمہ نورِ خدا شود ۶ | در راہِ ذوالجلال چوبے پاؤں شوی
بنیادِ ہستی تو چو زیرِ وزر شود ۷ | در دلِ مدارِ بیچ کہ زیرِ وزر شوی

گر در سرت ہو اکو صالست حافظا

باید کہ خاکِ در گہ اہلِ بصیر شوی

نورِ خدا نایدت آئینہ مجر دی ۱ | از درِ ماورا اگر طالبِ عشق سہمی
بادہ بدہ کہ دوزخ از نامِ گناہ مبرد ۲ | آبِ بر آتش ز ندِ معجزہ محمدی
شعبہ بازی کنی ہر دم ویت این ۳ | قال رسول ربنا ما انا قطن اوی
ارجہ ہمہ کیشی تیغِ جفا بکین من ۴ | فکرِ نمکینی مگر فی عسدرِ محمدی
گر تو باین جلالِ فرسوخ چن کنی گذر ۵ | سوسن و سرو گل بتو جلا شوند مقتدی
نقشِ خودی ز لہجِ دلِ پاک کنی تو زنا ۶ | گر ہر می بجانِ دلِ راہِ بکو سہ خردی

جانِ دلِ تو حافظا بسہمِ آدمِ آرزوست

اے متعلقِ خیلِ دمِ مزن از مجر دی

له اسرار الهم كالمحرم كالمحرم كالمحرم كالمحرم

دیوان صائب غفر له

نیت دلگیری ز دنیا بنده تسلیم را ۱ بحکم آتش نمرود گلزار است ابراهیم را
درد دل دریا بساحل می تواند پشت داد ۲ هر که گیرد وقت طوفان امن تسلیم را
گر کنی دل را چو سرو آزاد از فکر پشت ۳ زیر پای خویش بینی کوثر و تسنیم را
کشتی طوفانی از ساحل ندارد و شکوه ۴ نیت دلگیری ز ملک فقر ابراهیم را
گر با هر حق ترا اعضا شو و فرمان پذیر ۵ به که چون شایمان کنی تسخیر هفت اقلیم را
واسه بر کوتاه بنیاسی که میداند حق ۶ با هزاران خط باطل صفحه تقویم را

نیت صائب سرو فکر خزان نو بهار

درد دل آزاده ره نبود امید و بیم را

گریبان چاک عشاق از ذوق فنا باشد ۱ الفت در سینه گندم ز شوق آسیا باشد
بآه می توان فلک را زیر دوز بر کردن ۲ در آن کشور که چاک سینه محراب عباد باشد
قدم بر جسم خاکی نه سرفرازی تماشا کن ۳ باین تل چون بر آبی آسمان ز زیر پایا باشد
چهره مان آید برون از زیر دیوار اگر بخانه ۴ تن زار که در شش در نقش بوز باشد
پانزک روی گرمی پشت بر گل می کشم ۵ چرا در آشنائی این قرار کس به وفا باشد
مستوس کرد ماه و روزی ما آسمان بهار ۶ دل آگاه در اندیشه روزی حیرا باشد
نوازی سبزشد در مجلس در جانان صفا ۷ تپه چون سرو اگر در چارموسم یک قبا باشد

- از بر اے کام دنیا خویش را انگین مکن ۱ پشت پازن برد عالم خویش را انگین مکن
 نخل فو خیز تو بہر بوستان دیگر است ۲ ریشہ محکم در زمین عاریت چندین مکن
 چشم خواب آلودہ را در گوشہ نسیان گذار ۳ راہ دوری پیش داری بار خود انگین مکن
 میچکد خون از دم شمشیر محشر انتقام ۴ پنجد از خون ضعیفان سرخ چون پین مکن
 ہر چہ پیش آورد قسمت آن خرمند بہا ۵ از بر اے زمین اندازہ تعین مکن
 زخم دندان ندامت در کمین فرصت است ۶ کام خود از بوسہ شکر لبان شیرین مکن
 شہر طاؤس را آخر گس را ن میکنند ۷ چون خود آرایان تلاش جامہ نگین مکن

آب صاف و تیرہ صائب شمن آمینہ است

۹ سیدہ خود را غبار آلود مہر و کین مکن

- تو قدر درد و غم جاودان چہ میدانی ۱ حضور عافیت را یگان چہ میدانی
 تمام عمر بہ تن پروری بر آسودہ ۲ غم بغیر غم آب و نان چہ میدانی
 نکر دہ سفرے در رکاب خاموشی ۳ گذشتن از سر کون و مکان چہ میدانی
 تو کہ حصار تن خود ز رفتہ بیرون ۴ رہ بیرون شدن از آسمان چہ میدانی
 نیافتی نظر از شب نیم سبک پرواز ۵ تو قاری سیلی باد خزان چہ میدانی
 زبرگ و بار تعلق نگشتہ دل سوز ۶ نشست و خاست درین گلستان چہ میدانی
 دلت خوشست کہ داری خمر درین بتان ۷ فراغ عالمی سرور و ان چہ میدانی
 فریب خوردہ نیز نگ تو بہار اے ۸ غبار چہرہ زرد خزان چہ میدانی

در آفتاب قیامت منوخته است دلت ۹ قماش دارغ دل سوختگان چه میدانی

ترا که کار نیفتاد با جهان صائب

۱۰ سبک رکابی عمر جهان چه میدانی

- | | | |
|---|-------------------------------------|-----------------------------------|
| ۱ | تما کے اندیشہ ازین عالم پر شور کنی | دست تا چند درین خانہ زنبور کنی |
| ۲ | خلوت خاص تو بیرون فلک خواہد بود | خانہ گل چه ضرورت کہ معمور کنی |
| ۳ | چند در خواب رو دهم تو اے بے پروا | آنقدر خواب نگذار کہ در گور کنی |
| ۴ | شب بے خواب تو بس نیست کہ از چیزی | روز تو را تی خود را شب دیگر کنی |
| ۵ | رستم از سیلی تقدیر بجا ک افتاده است | تلبکے تکیہ بسر پنچہ پُر زور کنی |
| ۶ | اگر از خوان قناعت نظر آب ذہی | خاک عالم بہ در کاسہ فغفور کنی |
| ۷ | نقد حال تو شود بمنہی عالم قدس | چون غم رفتہ و آئندہ زد دل دور کنی |
| ۸ | خوشه اش روز چہ زمان سیمان باشد | دانہ ترا کہ شمارتدم مور کنی |

صائب از درد سر ہر دو جهان بازہی

۹ سر اگر در رو عطار نشا پور کنی

- | | | |
|---|---------------------------------|----------------------------------|
| ۱ | بہار گشت و خود عارفانہ بیرون آے | اگر ز خود نتوانی ز خانہ بیرون آے |
| ۲ | اسیر پدہ تا موس چند خواہی بود | ازین لباس مان عارفانہ بیرون آے |
| ۳ | براق جاذبہ تو بہار آمادہ است | وہن تو سعی کن از آستانہ بیرون آے |
| ۴ | ھفیر مرغ سحر تازیانہ مشوق است | ز بند خویش باین تازیانہ بیرون آے |

- کنونکہ کشتی سے راست باد بان از ابر ۵ سبک ز بحر غم بیکرانہ بیرون آئے
 چو صبح فیض بہار شکوہ یکدو دست ۶ چہ خواب میکشی از آشیانہ بیرون آئے
 ہواے نالہ مرغان شدت پردہ ساز ۷ چہ حاجت بچنگ و چخانہ بیرون آئے
 درید غنچہ مستور پیرہن تاناف ۸ تو ہم ز خرقة خود عارفانہ بیرون آئے
 ز سنگ لالہ برآمد ز خاک سبزہ و مید ۹ چہ مردہ تو ہم از کنج خانہ بیرون آئے
 ازین قلم و کثرت کہ خاک بر سر آن ۱۰ بذوق صحبت یار یگانہ بیرون آئے
 ترا میان طلبی از کنار دارد دور ۱۱ کنار اگر طلبی از میانہ بیرون آئے
 حجاب چہرہ جانست نصف طول امل ۱۲ ازین قلم و ظلمت چو نشانہ بیرون آئے
 ز خاک یکسر و گردن بذوق تیر قصا ۱۳ اگر ز امل دلی چون نشانہ بیرون آئے

کنہ عالم بالاست مصرع صائب

۱۴ بیان کند ز قید زمانہ بیرون آئے

- مغر جیب فکر کن تا از فلک بیرون شوی ۱ بر مکر زن پا چو ماہ عید روز افزون شوی
 لب بہ بنداز گفتگو تا راہ گفتارت شود ۲ بگذر از چون و چرا تا محرم ہیچون شوی
 آسیا گرد و گردانہ چون گردید پاک ۳ فرو شو تا نقطہ پر کار نہ گردون شوی
 خسروان ادشنے چون کشور یگانہ نیست ۴ از سر غفلت مبادا از خودی بیرون شوی
 خاکپای خاکساران کیسیا عقلت است ۵ پیش خم زانو سے خودتہ کن کہ افلاطون شوی
 از خیال چشم بلی شرم کن اے شوخ چشم ۶ والہ چشم غزالان چند چون مجنون شوی

سیم وزیرانیت در میزان بنیش اعتبار ۷ همچنان در پله خاکی اگر قارون شوی
سرور ایک مصرع از قید خزان آزاد کرد ۸ زنده جاوید میگرددی اگر موزون شوی

برده پندار را بشکاف صائب چون جفا
۹ تا چو موج صاف دل بیک رنگ با جیون نیکی

- ۱ بے نیاز هست از ویل و زینها افتادگی
- ۲ بے سن از چه برآرد عکس افتادگی
- ۳ با کف از زنده گیر داز هوا افتادگی
- ۴ خوش نماید از سرن چون نقش پا افتادگی
- ۵ چون دهم از دست امان تنزل را که کرد
- ۶ دانهارار و سفید از آسیا افتادگی
- ۷ از دیدن نیست مانع سیل افتادگی
- ۸ سجا به گاه سرفرازان خاک افتادگی
- ۹ در حریم دیده خورشید جا افتادگی
- ۱۰ بے نیاز از منت خشک عصا افتادگی
- ۱۱ حیل باشد خصم روبه باز افتادگی
- ۱۲ با هم بیدست و پائی سایه افتادگی
- ۱۳ ماسبک مغزان کجا نیم و کجا افتادگی

در تو اصرع میشود ظاهراً عیارِ پختگی ۱۴ حجت قاطع بود از میوه با افتادگی
 جابج کلخن و صحن گلستان داده است ۱۵ شعله را گردن فرازی خاک افتادگی
 خاکساری پیشینه خود کرده ام تا داده است ۱۶ و اندر ایال و پر نشو و نما افتادگی
 مرکز برگرد سرگردیدن افلاک کرد ۱۷ نقطه بیدست و پا خاک را افتادگی
 دیگران گرا ز خدا خواهند اوج اعتبار

۱۸ میکند در یوتاه صائب از خدا افتادگی

چند در فکر سواد غم منزل باشی ۱ گذرد قافله عمر و تو غافل باشی
 سر در انجام سفر باش بسک کن خود را ۲ تو نه آن دانه شوخی که درین گل باشی
 کعبه در گام نخستین کند استقبال ۳ از سر صدق اگر به سفر دل باشی
 چشم بکشای که جای تو همان خواهد بود ۴ همچو دیوار بهر سوئی که مائل باشی
 عزم بر همزدن هر دو جهان گرداری ۵ هیچ تدبیر چنان نیست که یکدل باشی
 گرد آرایش ظاهر دگران میکوشند ۶ تو در آن کوش که فرخنده شمائل باشی
 دل دریا صدق گوهر شهور شود ۷ تو تهمی مغر طلبگار حل باشی
 گرچه خون تو بشمشیرت فیل ریزد ۸ شرط عشقت که شمرنده قاتل باشی
 کشتی تن بشکن چند درین قایم خون ۹ تخمه عشق صد اندیشه باطل باشی
 در خزان مانع سود است اگر به برگی ۱۰ در بهاران چه ضرورت که غافل باشی
 غم بیجا اصلی خویش نخوردی یکبار ۱۱ چند در فکر زمین و غم حاصل باشی

دوری راه تو مصائب گران باریست

۱۲ بار از خویش بدید از کس منزل باشی

- ۱ هر کجا گیری گلچه در آب معمار خودی ۱ کار هر کس ادبی انجام در کار خودی
- ۲ سر سری نگذار تعمیر دل بیچارگان ۲ کار محکم کن که در تعمیر دیوار خودی
- ۳ پرده پوشی پرده بر احوال خود پوشید ۳ عیب هر کس را کنی پوشیده شار خودی
- ۴ هر که از پاد آری پایه بخت خود زنی ۴ جانب هر کس نگداری نگذار خودی
- ۵ در گلستان رضا غیر از گل بیخار نیست ۵ تو ز خود رانی همیشه زخمی خار خودی
- ۶ حق پرستی چیست از بایست خود بخاستن ۶ تا خدا از بهر خود خواهی پرستار خودی
- ۷ تخم تار و پود با خود میبری زین خاکدان ۷ در بهشت دوزخ از گفتار و کردار خودی
- ۸ نیست در آئینه دل هیچکس راجز تو راه ۸ از که مینالی تو تر دامن که زنگار خودی
- ۹ فکر یام زمستان میکنی در نو بهار ۹ اینقدر غافل چرا از آخر کار خودی
- ۱۰ رشته تار و گره از چشم سوزن نگذرد ۱۰ نگذری تا از سر خود عقد و کار خودی
- ۱۱ عارفان سر در کنار مطربان افکنده اند ۱۱ تو ز بیغزی اتمان در بند ستار خودی
- ۱۲ از سجد خاک شکم پروردمان کرده است ۱۲ تو ز غفلت همچنان در فکر بردار خودی

نشکنی تا جفتش مردم را نگر دی مشتری

۱۳ خویش را بشکن اگر مصائب خریدار خودی



رباعیات عمر خیام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مے قوت جسم و قوت جانست مرا مے کاشت اسرار نہانست مرا
دیگر طلب دینے و عقبی نکسم یک جرعه پراز ہر دو جهانست مرا

(۲)

لے دل زمانہ رسم احسان مطلب وز گردش دوران سرو سامان مطلب
درمان طلبی درو تو آنسو ن گرد باد و بسان و هیچ درمان مطلب

(۳)

در چشم حقیقان چه زیبا و چه زشت منز لگہ عاشقان چه دوزخ چه بہشت
پوشیدن بیدلان چه طلسم چه پلاں زیر سر عاشقان چه بالین چه خشک

(۴)

اے مرد خرد حدیث فردا ہوس است درد ہر زدن لاف سخنا ہوس است
امروزہ چنین ہر کہ خرد مند کس است داند کہ ہمہ جہان چنین یک نفس است

(۵)

نیکی و بدی که در نهاد بشر است شادی و غمی که در قضا و قدر است
با چرخ مکن حواله کاند در عقل چرخ از تو هزار بار بجا تر است

(۶)

خیام منت خمیه می ماند است سلطان روح است منزلش در کفایت
فراش اجل ز بهر دیگر منزل انبیا فکند خمیه که سلطان بر خاست

(۷)

از گردش چرخ هیچ مغفوم نیست جز رنج زمانه هیچ موهوم نیست
هر چند بکار خویش در می نگرم همه بگذشت هیچ معلوم نیست

(۸)

پیش از من و توفیق نهاده بوده است گردنده فلک بر لای کای بوده است
دشمنانم بخاک آمده است نهی کان مردم چشم نگارے بوده است

(۹)

در عالم بیوت که من ز لگه ماست بسیار جسم بقیاسے که مر است
چون رفیقه تو ماه نیست روشن گفتم چون قد تو سر و نیست میگویم راست

(۱۰)

بسیات که این جسم مجسم است دین دایره و سطح مجسم است

در یاب که در کشاکش موت و حیات وابسته یکدمیسم و آنهم هیچ است

(۱۱)

دوران جهان بے و ماتی هیچ است بے زحمت و تله عسرتی هیچ است
هر چند در احوال جهان می نگرم حاصل همه عشرت است و باقی، هیچ است

(۱۲)

در یاب که از روح جدا خواهی رفت در پرده اسرار خدا خواهی رفت
مے خور که ندانی ز کجا آمده خوش ز می چون ندانی که کجا خواهی رفت

(۱۳)

پر خون ز فرات جگر نه نیست گشیت شیدای تو صائب نظر نه نیست که نیست
با آنکه نداری سر سوداے کس سودای تو در هیچ سر نه نیست که نیست

(۱۴)

در عالم جان بهوش می باید بود در کار جهان خموش می باید بود
تا چشم و زبان و گوش برجا باشد بے چشم و زبان و گوش می باید بود

(۱۵)

آنها که محیط فضل و آداب شدند در کشف علوم شمع اصحاب شدند
ره زین شب تاریک نبه دند پرده گفتند قسانه و در خواب شدند

(۱۶)

در دھرم ہر آنکہ نیم نانی دارد از بھست آستانے دارد
نہ خادم کس بود نہ مخدوم کے گوشا در بی کہ خوش جانے دارد

(۱۷)

در راہ چنان رو کہ سلامت نکنند با خلق چنان زی کہ قیامت نکنند
در مسجد اگر روی چنان رو کہ ترا در پیش نخواہست و امامت نکنند

(۱۸)

مے خور کہ ز تو کثرت و قلت بہر داندیشہ ہفتاد و دو دولت بہر د
پڑہینہ مکن ز کیمیائے کہ ازو یک جبرئیل مے ہزار علت بہر د

(۱۹)

موجود حقیقی بحسنہ انسان نبود بر نعم کے این سخن آسان نبود
یک جرعه ازین شراب بغیش محی کش تا خلق خدا پیش تو یکسان نبود

(۲۰)

کس را پس پردہ قضا راہ نشد وز سر خدا ہیچ کس آگاہ نشد
ہر کس ز سر قیاس چہیز گفتند معلوم نہ گشت و قصہ کوتاہ نشد

(۲۱)

افسوس کہ سرمایہ ز کف بیرون شد در دست اجل بسے جگر ہا خون شد
کس نامہ ازان جہان کہ تا پرسم ازو کا حوال مسافران عالم چون شد

(۲۲)

دشمن که مرا همیشه بد می بیند حقا که نه از روی حسد و نه می بیند
در آئینه درون خود می نگرد آن صورت مرده رنگ خود می بیند

(۲۳)

گویند که مرد را هنر می باید یا نسبت عالی پدر می باید
امروز چنان شده است در نوبت ما کینها همه هیچ است و زمری باید

(۲۴)

از چرخ بکام سر بر افراشته گیر در عمر تمام بهره برداشته گیر
از گنج و گهر هر چه مراد دل تست برداشته گیر و باز بگذاشته گیر

(۲۵)

این سپرخ که با کس نمی گوید باز کشته بستم هنر محمود و ایاز
مے خور که بکس عمر دوباره دهند هر کس که شد از جهان نمی آید باز

(۲۶)

مرغی دیدم نشسته بر باره طوس در پیش نهاده کلاه کیکاؤس
با کله همی گفت که افسوس افسوس کو بانگ جرسا و کجایان لکوس

(۲۷)

آن مے که حیات جاودانیت بخوش سرای لذت جو انیسیت بخوش

سو زنده چو آتش است غم لیکن او سازنده چو آب زندگانیست بنوش

(۲۸)

این صورت کون جگہ نقش است و خیال عارف نبود و هر کہ نداند این حال
بنشین قدح بادہ بنوش و خوش باش فارغ شو ازین نقش و خیالات محال

(۲۹)

اسرار ازل را نہ تو دانی و نہ من دین حسرت معمانہ تو خوانی و نہ من
ہست از پس پردہ گفتگو بے من و تو چون پردہ برافستد نہ تو مانی و نہ من

(۳۰)

حق جان جہانست و جہان جملہ بدن و اصناف ملائکہ حواس این تن
افلاک عن صر و مولید عصا توحید ہمین است دگر با ہمہ فن

(۳۱)

اے آنکہ توئی خلاصہ کونین مکان بگزار دے و سوسہ سو دوزیان
یک جام مے از ساقی باقی بستان تا باز رہی از غم ہر دو جہان

(۳۲)

چون حاصل آدمی درین شورستان جز خوردن غصہ نیست تا کندن جان
حسرت م دل آنکہ زین جہان زد و برفت و آسودہ کسی کہ خود سیاہ برفت

(۳۳)

اے زندگی تن و توانم ہمہ تن تو جانی و دلی اے دل و جانم ہمہ تن
تو ہستی من شدی از انم ہمہ تن من نیست شدم در تو از انم ہمہ تن
(۳۴)

سازندہ کارِ مردہ و زندہ توئی دارندہ این چرخ پر اگندہ توئی
من گر چہ بدم صاحبِ این بندہ توئی کس را چہ گندہ کہ آفتِ نیندہ توئی
(۳۵)

گر رو بے زمین جسدہ آباد کنی چند ان نبود کہ خاطرِ شاد کنی
گر بندہ کنی بلطفِ آزادے را بہتر کہ ہزار بندہ آزاد کنی
(۳۶)

تا در ہوسِ لعلِ لب و جامِ مئی تا در پئے آوازِ دف و چنگ و تنی
ایشنا ہمہ شو بہت حسد امیداند تا ترکِ تعلق نہ کنی هیچ نہی
(۳۷)

ندان پیش کہ از جامِ حل مست شوی زیرِ لکہِ حسد و شدہ پست شوی
سرمایہ بدست آردین رہ کا شجا سودے مکنی اگر تہی ست شوی
(۳۸)

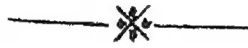
ہر چہ زندہ دست دہر غم کش باشی وز جو رجاسے حبسِ ناخوش باشی
ز ہمارہ زندہ دست ناکسان آبِ زلال بر لبِ مچکان اگر در آتش باشی

(۳۹)

تا چند اسیر رنگ و بو خواہی شد چند از بے ہر زشت و نگو خواہی شد
گر چشمہ زہری و اگر آب حیات آخر بدل خاک فرو خواہی شد

(۴۰)

درد ہر کسے بگل عذارے نہ رسید تا بر دلش از زہ ماتہ خارے نہ رسید
در شانہ نگہ کہ تا بعد شاخ نشد دستش بسر زلف نگارے نہ رسید



تمام شد

نیشنل پریس الہ آباد میں باہتمام پبلیشڈ کالکچرل سٹاؤنڈ کچھت چھپا

*

CALL No. ۸۹۱۶۵.۰۰ ACC. NO. ۰۲۴۵

AUTHOR اسمعیل خان میرزا محمد

TITLE میرزا کویش گارہ

۸۹۱۶۵.۰۰

۰۲۴۵

میرزا کویش گارہ

Date	No.	Date	No.

ED / 1 166E 11101



MAULANA AZAD LIBRARY ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES:—

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of Re. 1-00 per volume per day shall be charged for text-books and 10 Paise per volume per day for general books kept over-due.

